

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

WSPÓŁCZESNE OPERACJE POKOJOWE

Praca naukowo-badawcza
pk. „POKÓJ”

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. II
58498

WARSZAWA 2005

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 58498
II
Akademii Obrony Narodowej

WSPÓŁCZESNE OPERACJE POKOJOWE

Praca naukowo-badawcza

pk. „POKÓJ"

Warszawa **2005**

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE 4

1. WSPÓŁCZESNE PROBLEMY BEZPIECZEŃSTWA 9

1.1. Pojęcie i poziomy bezpieczeństwa 10

1.2. Charakterystyka współczesnych zagrożeń o charakterze militarnym 16

1.3. Sytuacje kryzysowe 28

2. SYSTEMY BEZPIECZEŃSTWA 38

2.1. System bezpieczeństwa państwa 38

2.2. Podstawowe podmioty światowego systemu bezpieczeństwa 41

2.3. Nowa Koncepcja Strategiczna NATO 50

3. PODSTAWOWE KATEGORIE OPERACJI POKOJOWYCH 58

3.1. Pojęcie operacji pokojowych 58

3.2. Klasyfikacja operacji pokojowych wg ONZ 62

3.3. Operacje wsparcia pokoju wg poglądów NATO 65

3.4. Operacje pokojowe wg poglądów wybranych państw 75

3.5. Polski model operacji pokojowych 83

4. ORGANIZACJA MIĘDZYNARODOWYCH OPERACJI POKOJOWYCH 88

4.1. Rola organizacji międzynarodowych w operacjach pokojowych 88

4.2. Procedury podejmowania decyzji politycznej 95

4.3. Projekcja sił zgrupowania międzynarodowego i jego skład 102

4.4. Organizacja dowodzenia wielonarodowym zgrupowaniem sił pokojowych 107

5. ZASADY PROWADZENIA MIĘDZYNARODOWYCH OPERACJI POKOJOWYCH 115

5.1. Rola i zadania sił wielonarodowych w rejonie kryzysu 115

5.2. Współpraca cywilno-wojskowa w operacjach pokojowych 123

5.3. Dowodzenie w operacjach pokojowych 130

ZAKOŃCZENIE 138

BIBLIOGRAFIA 141

Recenzent – płk prof. dr hab. Jacek PAWŁOWSKI

Praca wykonana pod kierownictwem naukowym płka hab. dr hab. Adama Tomaszewskiego przez zespół w składzie:

płk hab. dr hab. Adam TOMASZEWSKI – wprowadzenie, rozdziały 1 i 2 oraz redakcja naukowa

płk prof. dr hab. Waldemar KACZMAREK – rozdział 3

płk dr hab. Mariusz WIATR - rozdziały 4 i 5

ppłk dr Zbigniew MAZUREK - udział w badaniach

Korekta autorska

Skład, grafika komputerowa, redakcja techniczna – p. mgr Grażyna Bereda

WPROWADZENIE

Początek nowego stulecia charakteryzuje się znacznymi przewartościowaniami w obszarze polityki oraz bezpieczeństwa europejskiego i światowego. Szybko zanikają pozostałości po dwubiegunowym podziale świata a wraz z tym zagrożenia charakterystyczne dla tamtego okresu. Tworzy się nowa, bardziej zintegrowana Europa i inna jest rola Sojuszu Północnoatlantyckiego w tej nowej rzeczywistości. Polska, posiadająca olbrzymi wkład do tych przemian, znalazła swoje miejsce zarówno w strukturach Sojuszu jak i Unii Europejskiej oraz aktywnie uczestniczy w ich działaniach na rzecz bezpieczeństwa i pokoju. Swoje bezpieczeństwo opiera na przynależności do tych organizacji międzynarodowych oraz własnym potencjale obronnym, który w ramach wspólnego systemu ma służyć także bezpieczeństwu innych państw.

Na przełomie wieków istotna ewolucja miała również miejsce w Sojuszu Północnoatlantyckim. Dotyczyła ona głównie jego struktur i strategii. Do polityczno-wojskowych struktur NATO wstąpiło bowiem kilka nowych państw (w tym Polska) będących dawniej w strefie wpływów ZSRR. Znacznie zatem zwiększyło się terytorium podlegające wspólnej obronie zgodnie z art. 5 Traktatu. Ponadto Sojusz dostosowując się do nowej sytuacji politycznej w kwietniu 1999 r., przyjął całkiem nową strategię zorientowaną na szeroka współpracę z innymi państwami na rzecz bezpieczeństwa i utrzymania pokoju. W strategii tej podkreśla się, że nadal aktualnym i ważnym celem istnienia Sojuszu jest zapewnienie wspólnego bezpieczeństwa wszystkich państw będących w jego strukturach przy użyciu środków politycznych i militarnych. Jednakże w nowej sytuacji polityczno-militarnej, przy radykalnie zmieniającym się spektrum zagrożeń i postępującej globalizacji, NATO jest praktycznie jedyną organizacją o charakterze polityczno-wojskowym zdolną do reakcji na zagrożenia bezpieczeństwa w skali regionalnej i światowej, wynikające głównie z niskiej stabilności politycznej i społecznej. Natomiast zagrożenia takie pozostawione poza reakcją opinii światowej mogą w krótkim czasie destabilizować bezpieczeństwo w skali regionu i świata. Z tych też względów nowa strategia Sojuszu zakłada:

- bliską i trwałą współpracę z innymi organizacjami międzynarodowymi działającymi na rzecz utrzymania pokoju, zwłaszcza w ONZ, OBWE i UE;
- dalsze rozszerzanie Sojuszu o państwa deklarujące chęć członkostwa i spełniające określone warunki;
- szeroką współpracę z państwami innymi na rzecz bezpieczeństwa i utrzymania pokoju, zarówno w sferze politycznej jak i wojskowej (Program partnerstwa dla pokoju);
- stosowne reagowanie (polityczne i wojskowe) w sytuacjach kryzysowych poza terytorium Sojuszu, jeżeli zagrażają one bezpieczeństwu państw członkowskich i pokojowi w świecie.

Powyższe założenia nowej strategii Sojuszu wskazują, że NATO w nowej rzeczywistości powoli przekształca się z tradycyjnego systemu obronnego w ważny element systemu bezpieczeństwa w regionie euroatlantyckim a także bezpieczeństwa światowego. Współdziałając w tym systemie z ONZ, UE i OBWE jest jedynym podmiotem zdolnym do reakcji na zagrożenia przy użyciu siły. W praktyce aktywna rola i skuteczność Sojuszu w tym systemie uwidoczniła się już w operacjach wojskowych prowadzonych na obszarze byłej Jugosławii oraz w Afganistanie i w Zatoce Perskiej w wojnie o Kuwejt.

Nowa strategia Sojuszu stawia nowe, znacznie trudniejsze wyzwania przed siłami zbrojnymi państw członkowskich, w tym także Polski. W strategii wojskowej RP podkreśla się, że system obronny państwa a w nim zwłaszcza siły zbrojne powinny być zdolne do prowadzenia trzech podstawowych działań strategicznych:

- prewencyjnych i stabilizacyjnych;
- reagowania kryzysowego;
- działań wojennych.

Przy tym podkreśla się, że zdolności operacyjne sił zbrojnych RP do prowadzenia powyższych działań będą rozwijane z uwzględnieniem koncepcji wspólnej obrony oraz możliwych zadań Sojuszu poza własnym terytorium, głównie w postaci operacji pokojowych posiadających mandat ONZ lub OBWE. Kontyngenty wydzielone z SZ RP już takie zadania w operacjach wielonarodowych realizują. Istnieje zatem

pilna potrzeba gromadzenia doświadczeń i tworzenia zbioru wiedzy a także weryfikacji teorii dotyczących współczesnych operacji. Literatura z ostatnich lat dostarcza wiele informacji związanych z prowadzeniem operacji pokojowych. Pojawiły się pierwsze próby klasyfikacji tych operacji oraz określenia zasad ich prowadzenia[1]. Jednakże okazuje się, iż praktyka w tym względzie wyprzedza i weryfikuje teorię. Doświadczenia z ostatnich lat dostarczają nam wciąż nowych problemów, które wymagają stosownych rozwiązań, ale także weryfikują dotychczasowe poglądy i wzbogacają teorię sztuki wojennej. Z tych tez powodów zespół badawczy podejmując zadania naukowe postawił sobie za cel: dokonać identyfikacji współczesnych problemów bezpieczeństwa, określić rolę operacji pokojowych w jego kształtowaniu a także przybliżyć podstawowe kategorie tych operacji oraz sformułować ogólne zasady ich organizacji i prowadzenia we współczesnych sytuacjach kryzysowych. Powyższy cel badań wymagał poszukiwania odpowiedzi na wiele trudnych pytań zarówno w obszarze bezpieczeństwa jak i sztuki wojennej. Przede wszystkim należało ustalić:

- jakiego rodzaju zagrożenia decydują współcześnie o stopniu bezpieczeństwa oraz w jakiej skali mogą one wystąpić we współczesnej rzeczywistości?
- czym charakteryzują się sytuacje kryzysowe w świecie i jaki mogą mieć przebieg?
- w jakim kierunku ewoluują współczesne systemy bezpieczeństwa i jaką rolę odgrywają w nich organizacje międzynarodowe, głównie ONZ, UE, NATO, OBWE?
- w czym w praktyce wyraża się nowa koncepcja strategiczna NATO i jaka będzie rola tego Sojuszu w utrzymaniu pokoju w Europie i świecie?
- jaka będzie rola operacji pokojowych w kształtowaniu bezpieczeństwa oraz jakie kategorie tych operacji będą stosowane w praktyce?

---

[1] Np.: F. Gągor i K. Paszowski: *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP,* Toruń 1999.

- na czym polega organizacja międzynarodowych operacji pokojowych i jakie problemy należy w tym celu rozwiązać?
- jakie są ogólne zasady organizowania i prowadzenia takich operacji?

Poszukując odpowiedzi na powyższe pytania należało przede wszystkim zgłębić obszerną literaturę przedmiotu, dokumenty normatywne Sojuszu traktujące o operacjach reagowania kryzysowego a także poznać doświadczenia wyniesione z operacji prowadzonych w ostatnich latach w byłej Jugosławii, Afganistanie i Zatoce Perskiej. Analiza tych obszernych materiałów pozwoliła przede wszystkim zidentyfikować podjęte problemy i dostarczyła niezbędnej wiedzy w celu poszukiwania ich możliwych rozwiązań. Jednocześnie uwidoczniła różnorodność poglądów oraz brak spójności i fragmentaryczność teorii dotyczących współczesnych operacji pokojowych. Z tych też powodów zespół badawczy zmierzał w swoich pracach do zaprezentowania własnych, dostatecznie uargumentowanych poglądów w tych kwestiach oraz uporządkowania i uzupełnienia wiedzy, zwłaszcza związanej z organizacją i prowadzeniem takich operacji. Zamiar ten miał również wpływ na układ opracowania. Sprawozdanie z badań posiada pięć kolejnych rozdziałów merytorycznych.

Pierwszy rozdział „Współczesne problemy bezpieczeństwa" jest swoistym tłem do rozwiązywanych problemów. Definiuje pojęcie współczesnego bezpieczeństwa, określa jego poziomy a także zawiera charakterystykę współczesnych zagrożeń militarnych które najczęściej destabilizują to bezpieczeństwo. Ukazuje źródła i możliwą skalę tych zagrożeń. Ponadto identyfikuje możliwe sytuacje kryzysowe i charakteryzuje ich prawdopodobny przebieg. Wskazuje również możliwe sposoby reagowania w celu powrotu do stanu normalnego (pokoju).

Rozdział drugi „Systemy bezpieczeństwa" identyfikuje podstawowe poziomy na jakich rozpatrywane są problemy bezpieczeństwa i w ślad za tym przybliża podstawowe podmioty funkcjonujące na tych poziomach na rzecz bezpieczeństwa. Analizy zawarte w tym rozdziale wskazują miejsce, rolę i zadania państw oraz organizacji międzynarodowych w systemie bezpieczeństwa regionalnego i światowego. W szczególności analizy te dotyczą Organizacji Narodów Zjednoczonych i Sojuszu Północnoatlantyckiego, jako głównych podmiotów współczesnego systemu

bezpieczeństwa. Wskazują również rosnącą rolę Unii Europejskiej w tym względzie.

Sporo uwagi w tym rozdziale poświęcono również nowej koncepcji strategicznej Sojuszu. Koncepcja ta wskazuje bowiem ogólny kierunek działań na rzecz zachowania pokoju i zapewnienia bezpieczeństwa w świecie. Stanowi podstawę do porządkowania wiedzy dotyczącej użycia sił zbrojnych w operacjach reagowania kryzysowego.

W rozdziale trzecim „Podstawowe kategorie operacji pokojowych" przedmiotem rozważań i analiz jest pojęcie takich operacji oraz kryteria ich podziału. Zespół badawczy dokonuje tu analizy różnych poglądów w kwestii przedmiotu badań prezentowanych przez ONZ, NATO oraz wybrane państwa. W wyniku tego zdefiniowane zostały możliwe kategorie współczesnych operacji pokojowych, ich cele oraz ogólne zasady ich organizowania i prowadzenia.

Rozdziały czwarty i piąty oparte zostały na wcześniejszych analizach i traktują o zasadach organizacji i prowadzenia współczesnych międzynarodowych operacji pokojowych zmierzających do utrzymania pokoju w świecie. Ukazana została tu rola organizacji międzynarodowych oraz procedury podejmowania decyzji politycznych podczas organizowania takich operacji a także zasady projekcji i możliwe zadania sił wielonarodowych w rejonie kryzysu. Sporo uwagi poświęcono również współpracy cywilno-wojskowej i dowodzeniu w tych operacjach. Wskazano także te czynniki, które będą decydowały o sprawności procesu dowodzenia oraz efektywności działań zgrupowań wielonarodowych.

W ocenie zespołu badawczego opracowanie wnosi nowe wartości do teorii sztuki wojennej, a także selekcjonuje i weryfikuje wiedzę dotyczącą operacji pokojowych w kontekście nowych wyzwań i nowej strategii NATO.

1. WSPÓŁCZESNE PROBLEMY BEZPIECZEŃSTWA

Bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą każdego człowieka, grupy społecznej i społeczeństw. Jest warunkiem sprawnego funkcjonowania i rozwoju. W literaturze przedmiotu można spotkać wiele definicji bezpieczeństwa. Pod tym pojęciem najczęściej rozumie się stan bez zagrożeń, stan spokoju i pewności, stan braku zagrożeń, aktualnie i w najbliższej przyszłości. Zatem pojęcie bezpieczeństwa nie dotyczy wyłącznie stanu aktualnego ale również stanu perspektywicznego. W słowniku terminów bezpieczeństwa narodowego pojęcie to określa się jako stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania[1]. Jest to sytuacja charakteryzująca się brakiem ryzyka utraty zdrowia, życia, pracy, kogoś bliskiego lub czegoś cennego.

Bezpieczeństwo jest pojęciem rozległym, obejmującym różne podmioty a ponadto uwarunkowane jest różnorodnymi zagrożeniami powodującymi obniżenie jego stanu. Zarówno w teorii jak i w praktyce wyróżnia się bezpieczeństwo globalne, regionalne, narodowe, określonych grup społecznych i zawodowych oraz indywidualne (personalne). Z kolei klasyfikując to pojęcie wg możliwych zagrożeń, można wyróżnić bezpieczeństwo: militarne, ekologiczne, społeczne, ekonomiczne, informacyjne, fizyczne i inne. Ponadto w odniesieniu do państw (narodów) można mówić o bezpieczeństwie wewnętrznym i zewnętrznym. Funkcjonują również takie pojęcia, jak bezpieczeństwo międzynarodowe, bezpieczeństwo zbiorowe oraz bezpieczeństwo narodowe (państwa). Są one zwykle związane z określonymi systemami organizowanymi w celu zapewnienia bezpieczeństwa.

Z powyższego wynika, że bezpieczeństwo jest nieodzownym warunkiem sprawnego funkcjonowania człowieka, rodziny, grupy społecznej, państwa i ludzkości. Natomiast stan (poziom) tego bezpieczeństwa kształtują czynniki (zagrożenia) występujące głównie w sferze ekonomicznej, społecznej, ekologicznej, politycznej i militarnej.

---

[1] Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.

W ocenie stanu bezpieczeństwa, rozumianego jako poczucie pewności jutra, istotna rolę odgrywa realność postrzegania zagrożeń. Szwajcarski politolog Daniel Frei opracował model bezpieczeństwa, w którym wyróżnia się trzy możliwe stany bezpieczeństwa:

- **stan braku bezpieczeństwa** – gdy występuje duże zagrożenie i jest realnie postrzegane;
- **stan obsesji** – gdy nieznaczne (małe) zagrożenia postrzegane są jako duże;
- **stan fałszywego bezpieczeństwa** – gdy zagrożenia poważne (duże) są bagatelizowane.

Zatem stan bezpieczeństwa występuje wówczas, gdy zagrożenie jest niewielkie, jego ocena jest realna (zgodna z rzeczywistością) a ponadto są czynione starania zapobiegające jego zwiększeniu. W praktyce oznacza to potrzebę prowadzenia ciągłego monitoringu zagrożeń w różnych sferach funkcjonowania społeczeństw i posiadania stosownych mechanizmów zdolnych do przeciwdziałania pojawiającym się zagrożeniom.

Stan bezpieczeństwa uwarunkowany jest zawsze rodzajem i skalą różnego rodzaju zagrożeń. W praktyce najczęściej mogą to być zagrożenia o charakterze: militarnym, ekologicznym, społecznym, ekonomicznym, kryminalnym i fizycznym. Ich rodzaj i skala będą kształtowały stan bezpieczeństwa na poszczególnych poziomach społecznych – tabela 1.1. Należy przy tym zauważyć, że poszczególne rodzaje zagrożeń będą bezpośrednio lub pośrednio warunkować stan bezpieczeństwa na określonym poziomie.

1.1. Pojęcie i poziomy bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo globalne

Bezpieczeństwo w wymiarze globalnym dotyczy całej ludności lub przynajmniej kilku kontynentów. Jest ono uwarunkowane przede wszystkim zagrożeniami o charakterze militarnym (zwłaszcza przy użyciu broni masowego rażenia) oraz ekologicznym. Przy tym zagrożenia ekologiczne o skali globalnej mogą wynikać

Tabela 1.1.

Wymiar bezpieczeństwa i charakter zagrożeń

Wymiar bezpieczeństwa	Charakter zagrożeń					
	militarne	ekologiczne	ekonomiczne	społeczne	kryminalne	fizyczna
globalne	x	ox	o	o		
regionalne (w skali światowej)	x	x	o	o		
państwa	x	x	o	x	o	
regionalne (w skali państwa)		x	x	x	o	
lokalne		x	x	x	x	
grup społecznych (zawodowych)			x	x	x	x
personalne			x	x	x	x

x – bezpośrednie zagrożenie bezpieczeństwa
o – pośrednie zagrożenie bezpieczeństwa

zarówno z działalności ludzi jak sił przyrody (kataklizmów o dużej skali). Mogą one być bezpośrednim lub pośrednim zagrożeniem dla bezpieczeństwa globalnego. Dla przykładu – poważne zagrożenia ekologiczne spowodowane rozmyślnie przez określone państwa mogą być przyczyną gwałtownego wzrostu zagrożeń o charakterze militarnym. Pośrednim zagrożeniem dla bezpieczeństwa globalnego mogą być również głębokie kryzysy w sferze ekonomicznej i społecznej obejmujące swym zasięgiem wiele państw. W obecnej rzeczywistości sprzyjają temu olbrzymie dysproporcje w poziomie życia różnych społeczeństw, chęć nieograniczonego dostępu państw wysoko rozwiniętych do źródeł surowców a także globalna polityka finansowa powiększająca często asymetrię ekonomiczną społeczeństw. Po zmianie układu sił w świecie pod koniec ubiegłego wieku radykalnie zmniejszyło się zagrożenie w sferze militarnej kształtujące bezpieczeństwo w wymiarze globalnym.

Bezpieczeństwo regionalne

Bezpieczeństwo regionalne dotyczy wyodrębnionych obszarów globu ziemskiego przywiązanych najczęściej do poszczególnych kontynentów i ich bliższego otoczenia. Często istotny wpływ na stan bezpieczeństwa w określonym regionie maja podmioty (państwa) położone na innych kontynentach ale pozostające w trwałych związkach politycznych, ekonomicznych i militarnych z państwami w tym regionie. Przykładem tego są państwa wchodzące w skład Sojuszu Północnoatlantyckiego (Europa i Ameryka Północna).

Bezpieczeństwo regionalne, podobnie jak bezpieczeństwo globalne, uwarunkowane jest przede wszystkim zagrożeniami o charakterze militarnym i ekologicznym. Przy tym istotny wpływ pośrednio na stan bezpieczeństwa mają tu zagrożenia o charakterze społecznym i ekonomicznym, które mogą w określonych sytuacjach generować zagrożenia natury militarnej.

W skali regionalnej groźne dla bezpieczeństwa mogą być konflikty na tle narodowościowym, religijnym i politycznym występujące między państwami lub w ich granicach. Przykładem takiej niestabilności politycznej i społecznej w Europie był i nadal pozostaje obszar byłej Jugosławii. Charakterystyczną cechą takich konflik-

tów jest ich długotrwałość oraz tendencja do eskalacji. W celu ich ograniczenia i przerwania niezbędna jest zwykle stosowna reakcja innych państw, zmierzająca do ustabilizowania sytuacji w obszarze konfliktu. Reakcja ta może przybierać różne formy o charakterze pokojowym i niemilitarnym. Zawsze jednak powinna być akceptowana przez społeczność międzynarodową. W regionach, gdzie wykształtowały się stosowne struktury ponadnarodowe, decyzję w sprawie podjęcia takiej reakcji mogą być podejmowane przez te organizacje. W odniesieniu do kontynentu europejskiego organizacjami tymi są Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Unia Europejska.

Bezpieczeństwo państwa

Podstawowymi podmiotami w systemie bezpieczeństwa światowego są suwerenne państwa prowadzące własną politykę i dysponujące własnymi narodowymi systemami bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. Systemy te są przygotowane do funkcjonowania w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

Stan bezpieczeństwa wewnętrznego w państwie będzie uwarunkowany głównie zagrożeniami o charakterze społecznym. Mogą one być generowane w sferze politycznej i ekonomicznej. Przesłankami takich zagrożeń boga być:

- niedemokratyczne formy sprawowania władzy;
- konflikty narodowościowe;
- wysoki stan bezrobocia i duże rozwarstwienie ekonomiczne w społeczeństwie;
- nasilona przestępczość, korupcja, akty terrorystyczne, bezprawie.

Bezpieczeństwo wewnętrzne w państwie będzie także determinowane zagrożeniami w postaci klęsk żywiołowych, jak powodzie, trzęsienia ziemi, huragany, śnieżyce itp. Zagrożenia te będą zwykle dotyczyły określonych rejonów, jednakże mogą wymagać reakcji na poziomie państwa.

Do przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce tworzy się stosowne systemy reagowania, w skład których wchodzą: służby bezpieczeństwa, policja, straż pożarna, określone służby medyczne i inne. W sytuacjach

szczególnych zagrożeń w systemie tym mogą być wykorzystane także wybrane oddziały i pododdziały sił zbrojnych.

Bezpieczeństwo w skali regionalnej i lokalnej w państwie a także bezpieczeństwo grup społecznych i obywateli (tab. 1.1.) mieści się w pojęciu bezpieczeństwa wewnętrznego, za które odpowiedzialne są władze państwowe i terytorialne. Z tych też powodów we wspomnianym systemie reagowania wyróżnia się poziomy przypisane do struktury administracyjnej państwa – państwowy, wojewódzki, powiatowy (miejski) gminny. Ten złożony system reagowania powinien być zdolny do funkcjonowania we wszystkich stanach państwa a jednym z jego ważniejszych zadań jest monitoring i ocena rozwoju potencjalnych zagrożeń.

Stan bezpieczeństwa zewnętrznego każdego państwa uwarunkowany jest głównie zagrożeniami o charakterze militarnym ze strony innych państw. Zwykle zagrożenia takie mogą wystąpić w wyniku sporów terytorialnych, na tle narodowościowym (mniejszości narodowe) oraz z powodów politycznych lub ekonomicznych. Przykładem takiego spełnionego zagrożenia była agresja Iraku na Kuwejt w 1990 roku[1].

Zarówno w teorii jak i praktyce wyróżnia się kilka modeli bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. Są nimi:

- samowystarczalność obronna;
- układy dwustronne;
- sojusze obronne;
- układy zbiorowego bezpieczeństwa.

Samowystarczalność obronna polega najogólniej na tym, ze państwo jest zdolne przy użyciu własnego potencjału obronnego skutecznie przeciwstawić się potencjalnym zagrożeniom zewnętrznym i zapewnić bezpieczeństwo swojego terytorium i społeczeństwa. Na taki model bezpieczeństwa mogą sobie pozwolić jedynie niektóre państwa dysponujące nowoczesnym i odpowiednio dużym potencjałem ekonomicznym i obronnym. Do tej grupy można również zaliczyć państwa, które z racji swojego położenia nie są zagrożone agresją innych państw.

---

[1] Materiały z konferencji *„Iracka Wolność”,* AON, Warszawa 2003.

Model bezpieczeństwa polegający na dwustronnych układach obronnych był szeroko stosowany w pierwszej połowie XX wieku. Na takim modelu, zawierając układy dwustronne z Anglią i Francją, oparła swoje bezpieczeństwo II Rzeczpospolita. Układy takie zwykle zawierały zobowiązania stron do udzielenia pomocy w przypadku agresji na jedną z nich. Jednakże jak wskazują doświadczenia, były one najczęściej nietrwałe i zależne od rozwoju sytuacji.

Przykładem skutecznego i trwałego sojuszu obronnego jest Sojusz Północnoatlantycki zawarty w 1949 r. przez państwa Europy Zachodniej oraz Stany Zjednoczone i Kanadę. Inicjatorami takiego sojuszu była grupa państw zachodnioeuropejskich zagrożona ekspansjonistyczną polityką Związku Radzieckiego. Sojusz posiada charakter polityczno-obronny a podstawę jego funkcjonowania stanowi Traktat Waszyngtoński, który w 1999 r. podpisała także Polska. W art. 5 tegoż układu stwierdza się, że w razie zbrojnej napaści na dowolne państwo będące członkiem Sojuszu, pozostałe państwa będą taką napaść uważały za wymierzoną przeciwko wszystkim członkom i podejmą taką akcję, jaką uznają za konieczną, nie wyłączając użycia siły zbrojnej w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa[1].

W nowej sytuacji polityczno-militarnej (po 1989 roku) Sojusz Północnoatlantycki wyraźnie zmienia swoją strategię, jest otwarty na przyjęcie nowych członków i podejmuje współpracę w zakresie bezpieczeństwa z państwami pozostającymi poza jego strukturą. Tym samym w coraz większym zakresie spełnia rolę układu zbiorowego bezpieczeństwa, funkcjonującego głównie w obszarze Europy i Północnej Ameryki. Przykładem tego były operacje wojskowe Sojuszu prowadzone na terenie byłej Jugosławii oraz obecność wojskowa w tym rejonie Europy do dziś.

Układ zbiorowego bezpieczeństwa w odróżnieniu od sojuszu obronnego ma na celu utrzymanie pokoju i zapewnienie bezpieczeństwa dla wszystkich państw (narodów) w określonym obszarze (rejonie świata). Z tych też powodów zwykle mówi się o tworzeniu regionalnych układów zbiorowego bezpieczeństwa. Jednakże w tym celu potrzebna jest pozytywna kooperacja większości państw w określonym regionie (na kontynencie) w sferze politycznej, gospodarczej i militarnej. Aktualnie naj-

---

[1] Traktat Północnoatlantycki, Waszyngton 1949.

bliższe takiego rozwiązania są państwa europejskie, gdzie funkcjonują organizacje ponadpaństwowe – Unia Europejska oraz Sojsuz Północnoatlantycki. Wyrazem, dążności Unii do uzyskania takiego rozwiązania jest realizowana w ostatnich latach koncepcja wspólnej polityki zagranicznej i wspólnego bezpieczeństwa. Decydujące znaczenie w tej kwestii będzie miało przyjęcie Konstytucji UE przez wszystkich jej członków.

Dokonana analiza problemu bezpieczeństwa na różnych poziomach dowodzi, iż od poziomu państwa wzwyż podstawowym czynnikiem warunkującym jego stan nadal będą zagrożenia o charakterze militarnym. Natomiast poniżej tego poziomu, o bezpieczeństwie wewnętrznym w państwie decydować będą przede wszystkim zagrożenia o charakterze niemilitarnym, wynikające z sił przyrody oraz zachowań ludzkich. Zachowania te mogą mieć podłoże społeczne, ekonomiczne lub kryminalne. Jednakże w świetle celu pracy w obszarze zainteresowania zespołu pozostają przede wszystkim zagrożenia o charakterze militarnym destabilizujące bezpieczeństwo w skali regionalnej i państwa.

1.2. Charakterystyka współczesnych zagrożeń o charakterze militarnym

Źródłem zagrożeń dla bezpieczeństwa rozwoju społeczeństwa może być człowiek lub siły przyrody. Przy tym zagrożenia wynikające z działalności człowieka rosną wraz z rozwojem cywilizacyjnym społeczeństw. Rozwój techniki na przestrzeni lat nie tylko wyzwalał nowe możliwości społeczeństw ale także powodował wiele nowych zagrożeń lub powiększał ich skalę. Typowym przykładem technologii niosących człowiekowi zarówno olbrzymie możliwości jak i ogromne zagrożenie było wyzwolenie energii jądrowej. Gwałtowny rozwój cybernetyki i powszechne zastosowanie nowoczesnych urządzeń teleinformatycznych znacznie przyspiesza rozwój cywilizacyjny społeczeństw w skali globalnej. Niezależnie od tego, te nowoczesne systemy mogą być wykorzystane w celu dezorganizacji żywotnych procesów w skali państwa lub świata. Wszystko zatem zależy od celu, w jakim człowiek, grupa społeczna, państwo zamierza wykorzystać najnowsze rozwiązania technologiczne.

W niezbyt odległej przeszłości, w sytuacji dwubiegunowego układu świata, obserwowaliśmy swoisty wyścig technologiczny, który miał służyć przede wszystkim dominacji w sferze militarnej nad drugą stroną (potencjalnym przeciwnikiem). Wyścig ten wygrały państwa zachodnie a zwłaszcza Stany Zjednoczone, co zaowocowało rozpadem byłego Związku Radzieckiego i całego tzw. bloku wschodniego. Jednocześnie zanikła groźba totalnej konfrontacji między wschodem i zachodem przy użyciu ogromnych potencjałów militarnych, w tym wielu tysięcy głowic jądrowych. Państwa należące do dawnych układów zdecydowanie ograniczyły swoje potencjały militarne a Europa Środkowa przestała być obszarem potencjalnej konfrontacji zbrojnej na dużą skalę.

Nowy ład polityczno-militarrny i społeczny jaki powstał w Europie i świecie na początku lat 90-tych ubiegłego wieku nie jest stanem docelowym. Wciąż wiele państw, zwłaszcza wywodzących się z byłego bloku wschodniego jest w trakcie transformacji i poszukuje swojego miejsca w strukturach ponadnarodowych. Równolegle ze zmianami w sferze politycznej pojawia się w świecie wiele nowych problemów natury społecznej i ekonomicznej. Odżywają także dawne problemy narodowościowe, czego dobitnym przykładem była i jest nadal sytuacja w byłej Jugosławii. Asymetryczne możliwości współczesnych państw w zakresie prowadzenia działań zbrojnych w powiązaniu z powyższymi problemami generują nowe formy zagrożeń w skali międzynarodowej w postaci terroryzmu. Należy mieć świadomość, że akt terrorystyczny przy użyciu broni masowego rażenia, dokonany w dużej aglomeracji miejskiej może spowodować ogromne straty, zdecydowanie większe niż w czasie regularnych działań wojennych. Oznacza to, że zmiana układu sił w świecie dokonana pod koniec ubiegłego roku nie uwolniła ludzkości przed zagrożeniami natury militarnej. Znacząco jednak zmieniła charakter tych zagrożeń.

W literaturze traktującej o współczesnych zagrożeniach wyróżnia się zagrożenia o charakterze militarnym i niemilitarnym. Przy tym podział ten nie zawsze jest wyraźny i jednoznaczny. Dla przykładu, czy atak terrorystyczny dokonany przez grupę terrorystów z różnych państw, dokonany bez ich wiedzy można uznać za agresję w tradycyjnym jej rozumieniu? Wydaje się, że tak. Współczesne zagrożenia militarne mogą bowiem przybierać różne formy, od tradycyjnej agresji powietrzno-

lądowej, po działania sił specjalnych, ataki rakietowo-lotnicze na wybrane obiekty oraz akty terrorystyczne. Ta ostatnia forma agresji, w odróżnieniu od pozostałych, nie zawsze pozwoli zidentyfikować agresora w postaci podmiotu międzynarodowego (państwa).

Uwzględniając literaturę przedmiotu oraz powyższe wywody, do współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa polskiego o charakterze militarnym należałoby zaliczyć:[1]

- każdy duży konflikt zbrojny prowadzony w dowolnym miejscu globu ziemskiego;
- lokalne konflikty zbrojne występujące na kontynencie europejskim i w jego otoczeniu;
- lokalne konflikty zbrojne występujące w dowolnym miejscu z udziałem państw sojuszniczych;
- konflikt zbrojny lub sytuacja kryzysowa w której uczestniczą siły polskie bez zgody stron konfliktu;
- ewentualne spory terytorialne lub narodowościowe z państwami sąsiednimi;
- zbrojne wystąpienia określonych grup narodowościowych;
- niekontrolowane rozprzestrzenianie broni masowego rażenia;
- ataki terrorystyczne na ważne obiekty i skupiska ludzi.

Większość z wymienionych zagrożeń militarnych zwykle będzie poprzedzona niekorzystnym rozwojem sytuacji politycznej, społecznej lub ekonomicznej w określonych rejonach lub w państwach. Można zatem uznać, że zagrożenia militarne są finałem niekorzystnego rozwoju sytuacji w różnych płaszczyznach współistnienia narodów lub funkcjonowania społeczeństw. Z tych tez powodów niezwykle ważne jest bieżące monitorowanie rozwoju sytuacji politycznej, społecznej i gospodarczej w kraju, w jego otoczeniu i w świecie. Na tej podstawie, wyspecjalizowane organy kierownictwa państwa i sił zbrojnych mogą prognozować rozwój sytuacji, identyfikować pojawiające się zagrożenia i wskazywać stosowne rozwiązania w celu zapobiegania niebezpieczeństwu. W odniesieniu do zagrożeń militarnych takie działania

---

[1] Praca zbiorowa, *System reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2003.

obowiązane są prowadzić również organizacje ponadnarodowe (ONZ, UE, NATO) przy użyciu sił i środków państw członkowskich. W kompetencjach tych organizacji pozostaje ocena zagrożeń oraz decyzje dotyczące przeciwdziałania w sytuacji ich narastania.

Chcąc skutecznie przeciwdziałać zagrożeniom o charakterze militarnym należy dokonać ich identyfikacji a także oszacować prawdopodobieństwo ich pojawienia się w najbliższej przyszłości. Uzyskane w ten sposób dane mogą być przydatne dla teorii problemu jak i podczas doskonalenia systemu bezpieczeństwa.

Znawcy problemów bezpieczeństwa dość zgodnie twierdzą, iż w obecnej sytuacji w świecie istnieje niewielkie prawdopodobieństwo zaistnienia konfliktu zbrojnego na dużą skalę. Podkreślają również, że nie można wykluczyć takiego konfliktu w dalszej perspektywie, w przypadku niekorzystnego rozwoju sytuacji politycznej w świecie. Przyczyną takich konfliktów mogą być nowe podziały na strefy wpływów, zwiększające się dysproporcje cywilizacyjne w świecie, a także coraz szerszy dostęp różnych państw do broni jądrowej. Pojawia się zatem pytanie – kiedy (jaki) konflikt można nazwać konfliktem o dużej skali? Otóż prowadzone w tym względzie analizy wskazują, iż skalę konfliktu zbrojnego można oceniać, uwzględniając:

- liczbą zaangażowanych państw w konflikcie;
- wielkość obszaru objętego konfliktu;
- udział w konflikcie państw o znaczącym potencjale militarnym i ekonomicznym;
- rodzaj prowadzonych działań oraz rodzaj wykorzystywanych środków walki.

Przyjmując takie kryteria oceny, za duży konflikt zbrojny można uznać konflikt w którym:

- bierze udział przynajmniej kilka państw lub zaangażowane jest przynajmniej jedno państwo o dużym potencjale militarnym;
- działania zbrojne prowadzone są na dużym obszarze (terytorium kilku państw);
- w działaniach w szerokim zakresie wykorzystywane są wszystkie podstawowe środki walki.

Ponadto w konflikcie zbrojnym na dużą skalę cele agresora zwykle będą zmierzały do zmian geopolitycznych w obszarze działań. Mogą one zakładać aneksję określonych terytoriów, wyeliminowanie określonych państw, zmianę istniejących granic lub zmianę ustroju w tych państwach i uzyskanie wpływów na rozwój sytuacji w określonych regionach. Przykładem takich zamiarów było zagarnięcie terytorium Kuwejtu przez Irak w 1990 r.

Doświadczenia historyczne wskazują, że duże konflikty zbrojne nie wybuchają nagle i niespodziewanie. Zwykle rodzą się w tych obszarach, gdzie:

- występują państwa o niedemokratycznych formach rządów;
- istnieją głębokie kryzysy w sferze politycznej, społecznej i ekonomicznej;
- występują nieuregulowane problemy narodowościowe i spory terytorialne między państwami.

W takich sytuacjach zwykle groźba konfliktu stopniowo narasta i rozpoczyna się od agresji na jedno z państw. Następnie, zwłaszcza w przypadku braku skutecznej reakcji opinii światowej, konflikt taki rozszerza się i obejmuje inne państwa. Scenariusz taki potwierdza potrzebę ciągłego monitorowania i oceny rozwoju sytuacji w rejonach kryzysowych. W razie konieczności wymaga również zorganizowanej we właściwym czasie i skutecznej reakcji na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej a niekiedy – także militarnej. Taka reakcja jest możliwa i skuteczna pod warunkiem zgodności opinii światowej w kwestii oceny sytuacji w rejonie konfliktu. W praktyce chodzi tu przede wszystkim o zgodność oceny wyrażonej przez państwa wchodzące w skład Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Analiza sytuacji we współczesnym świecie pozwala stwierdzić, iż do obszarów niestabilnych politycznie, w których realny jest konflikt zbrojny o dużej skali, można zaliczyć przede wszystkim:

- obszar Bliskiego Wschodu (Izrael, Syria, Irak);
- obszar południowo – środkowej Azji (Iran, Afganistan, Pakistan, Indie oraz południowe republiki byłego ZSRR);
- obszar w rejonie gór Kaukazu;

- Azja południowo-wschodnia (Korea Północna i Południowa, Chiny, Tajwan);
- środkowa Afryka.

W obszarach tych istnieje nadal wiele nierozwiązanych problemów natury politycznej, społecznej, ekonomicznej i narodowościowej, które mogą być przyczyną poważnych konfliktów o różnej skali. Z analizy tej wynika, że w najbliższej przyszłości najbardziej niestabilnym kontynentem może być Azja, gdzie ważną rolę odgrywają Rosja i Chiny. W wielu rejonach tego kontynentu interesy swoje posiadają również Stan Zjednoczone. Można zatem uznać, że stabilność polityczna na tym kontynencie będzie zależała przede wszystkim od zgodności stanowisk tych trzech państw w kwestii sposobu rozwiązania nabrzmiałych problemów.

Dokonane oceny nie dają przesłanek sygnalizujących możliwość wystąpienia w najbliższej przyszłości konfliktu zbrojnego na dużą skalę w Europie. Zarówno dokonane zmiany geopolityczne na tym kontynencie pod koniec ubiegłego wieku jak i aktualne tendencje zjednoczeniowe skutecznie eliminują takie zagrożenie. Gwarantem bezpieczeństwa w Europie jest przede wszystkim Sojusz Północnoatlantycki oraz obecność Stanów Zjednoczonych. Natomiast potencjalnym zagrożeniem jest nadal nieustabilizowana sytuacja w Rosji oraz niektórych byłych republikach ZSRR. W tej sytuacji prawdopodobieństwa takiego konfliktu w Europie może znacznie wzrosnąć w przypadku:

- wycofania się Stanów Zjednoczonych z NATO oraz z obszaru Europy, co w najbliższej przyszłości jest mało prawdopodobne;
- zaostrzenia się sytuacji kryzysowej w Rosji i przejęcia władzy przez ugrupowania nacjonalistyczne.

Jest to scenariusz mało prawdopodobny, choć sygnalizowany w literaturze z ostatnich lat[1].

Rozpad dwubiegunowego układu w świecie oddalił prawdopodobieństwo globalnej wojny ale jednocześnie wyzwolił wiele sprzeczności i problemów między państwami lub wewnątrz nich, które często stawały się przyczyną ich rozpadu

[1] Caspar Weiberger i Peter Schweizer: *Następna wojna*, USA 1998.

i lokalnych konfliktów zbrojnych. Przykładem tego może być była Jugosławia, gdzie nierozwiązane konflikty narodowościowe stały się przyczyną krwawych walk i podziału terytorium na kilka odrębnych państw.

Pod pojęciem lokalnego konfliktu zbrojnego rozumiemy zwykle spór między dwoma państwami lub narodowościami (grupami społecznymi) w państwie rozwiązywany przy użyciu środków militarnych. Taki konflikt zbrojny zwykle poprzedzany jest zaostrzającą się sytuacją kryzysową w sferze politycznej lub społecznej. Może być wiele przyczyn takich konfliktów. Zwykle są nimi:

- spory terytorialne między państwami;
- nieuregulowane kwestie mniejszości narodowych (dyskryminacja);
- przekonania religijne i sprzeczności polityczno-ideologiczne;
- nieuregulowane stosunki między państwami i niewłaściwa polityka zagrożenia zmierzająca do konfliktów między nimi;
- sprzeczności ekonomiczne między państwami;
- olbrzymie rozwarstwienie społeczne;
- różnice kulturowe i cywilizacyjne.

Można przypuszczać, że procesy globalizacyjne zachodzące we współczesnym świecie mogą powodować lub zaostrzać wiele sporów między państwami, głównie w sferze ekonomicznej i kulturowej.

Przegląd sytuacji we współczesnym świecie pozwala dostrzec wiele obszarów w których występują przesłanki potencjalnych lokalnych konfliktów zbrojnych. Według niektórych teoretyków amerykańskich[1] konflikty w przyszłości będą miały miejsce przede wszystkim na pograniczu różnych cywilizacji. Będą one trudne do neutralizacji, a jednocześnie mogą przerodzić się w konflikt zbrojny o dużej skali z zaangażowaniem wielu państw. W jakimś sensie teorię tą potwierdzają dotychczasowe konflikty zbrojne w byłej Jugosławii, Afganistanie i Iraku.

Niezależnie od tego, nadal istnieje wiele sprzeczności między państwami w tym samym kręgu cywilizacyjnym. Są to najczęściej spory terytorialne lub naro-

---

[1] Samuel Muntington, prof. Harwardu :*Zderzenie cywilizacji*, wyd. polskie, Warszawa 1998.

dowościowe posiadające swoje korzenie w przeszłości. Ich źródła sięgają czasów kolonizacji oraz dwubiegunowego podziału świata po II wojnie światowej. Dotyczy to głównie Afryki, Azji ale także Europy.

Przyczyną lokalnych konfliktów zbrojnych mogą być także problemy narodowościowe i społeczne w obszarze określonych państw. Można tu wymienić chociażby problem kurdyjski dotyczący trzech państw (Turcja, Irak, Iran) problem kaszmirski dotyczący Indii i Pakistanu a także wyjątkowo krwawy i trudny do rozwiązania problem palestyński. Regułą jest również to, że konflikty zbrojne, zarówno międzynarodowe jak i wewnątrz państwowe częściej występują w obszarach, gdzie władzę w państwach sprawują dyktatury. Przykładem tego mogą być wojny Iraku z Iranem (lata 1980-1988) oraz Iraku z Kuwejtem w 1990 r.

Interesujące są badania konfliktów międzynarodowych zaistniałych w latach 1945-1990 prowadzone przez zespół naukowców z Uniwersytetu w Heidelbergu[1]. wynika z nich, że najdłużej zwykle trwają konflikty o autonomię, niepodległość lub inne formy niepodległości państwa. Długo trwają również konflikty na tle polityczno-ideologicznym (np. wojna Iraku z Iranem – 9 lat). Stosunkowo krótko trwają natomiast konflikty terytorialne związane często z zasobami naturalnymi (np. Irak, Kuwejt w 1990 r). Ponadto konflikty narodowe i wewnętrzne są prowadzone bardziej intensywnie i gwałtownie niż konflikty międzynarodowe.

Z przeprowadzonych badań wynika również, że w latach 1945-1990 w świecie miały miejsce 283 konflikty zbrojne, z czego:

- w Afryce – 80
- na Bliskim Wschodzie – 76
- w Azji – 74
- w Europie – 12

W tej liczbie wystąpiły:

- konflikty wewnętrzne – 94 (głównie w Azji, na Bliskim Wschodzie, w Afryce i Ameryce Płd.);

---

[1] E. Cziomer, L. Zyblikiewicz : *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2001.

- konflikty międzynarodowe – 72 (głównie na Bliskim Wschodzie, w Afryce i w Azji);
- lokalne międzynarodowe – 117 (głównie w Afryce i Azji).

Ta liczba konfliktów zbrojnych w określonych obszarach w poprzednich latach świadczy o stopniu stabilności politycznej, społecznej i gospodarczej tych obszarów. Zakładając że stabilność taką osiąga się zwykle przez wiele lat można założyć, że proces ten będzie przebiegał podobnie w perspektywie kilkudziesięciu lat. Oznacza to, że za najbardziej niespokojne i konfliktogenne obszary, gdzie będą występowały lokalne konflikty zbrojne, należy uznać Bliski Wschód oraz kontynenty Azji i Afryki.

Rozpatrując w powyższym kontekście sytuację na kontynencie europejskim można uznać, że największe prawdopodobieństwo zaistnienia lokalnych konfliktów zbrojnych występuje nadal na półwyspie bałkańskim oraz w Europie Wschodniej. Szczególnie zapalne rejony na terenie byłej Jugosławii nadal pozostają pod kontrola sił międzynarodowych. Między nowopowstałymi państwami nie są jeszcze ostatecznie uregulowane granice i nadal nie zostały całkowicie rozwiązane problemy narodowościowe. Wiele grup narodowościowych wciąż korzysta z osłony sił międzynarodowych. Natomiast w Europie wschodniej problem dotyczy wybranych państw powstałych w wyniku rozpadu ZSRR. Swojej tożsamości nie określiło jeszcze społeczeństwo Białorusi. Wiele trudnych problemów narodowościowych występuje również na pograniczu Europy i Azji w obszarze Kaukazu. Świadczy o tym sytuacja w Czeczenii, Gruzji i Dagestanie. Problemy te próbuje rozwiązywać Rosja bez udziału sił międzynarodowych, starając sie zachować własne wpływy w tych obszarach. Temu celowi miało służyć powołanie Wspólnoty Niepodległych Państw w 1991 r.

Pewne symptomy konfliktów społecznych na tle narodowościowym występują również w innych państwach Europy. Do dziś nie został rozwiązany problem baskijski w Hiszpanii oraz problem Irlandczyków w Północnej Irlandii należącej do Wielkiej Brytanii. Nadal ostatecznego rozwiązania nie znalazł spór między Grecją i Turcją o wyspę Cypr. Aktualny podział jej na dwie strefy (grecką i turecką) nie

zadawala żadnej ze stron. Niepokojące są również tendencje separatystyczne na obszarze Dolnego Śląska w Polsce.

Wymienione spektrum potencjalnych zagrożeń w postaci ewentualnych konfliktów społecznych między państwami lub na ich terytorium w Europie będzie w sposób bezpośredni lub pośredni wpływać na bezpieczeństwo Polski. Jest oczywistym, że szczególnie groźne dla jej bezpieczeństwa będą konflikty występujące na obszarze państwa oraz w pobliżu jego granic. Niezależnie od tego, Polska będąc członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego ma obowiązek wspólnie z innymi państwami dbać o utrzymanie pokoju na całym kontynencie i w jego otoczeniu. Celem takiej polityki państwa i całego sojuszu jest neutralizacja każdej sytuacji kryzysowej na możliwie najniższym poziomie oraz niedopuszczenie do otwartego konfliktu zbrojnego i jego rozszerzenia na inne kraje.

Aktywny udział Polski w zapobieganiu lokalnym konfliktom zbrojnym oraz ich neutralizowaniu wpływa korzystnie na ogólny poziom bezpieczeństwa w Europie i świecie. Jednakże udział ten nie zawsze jest zgodny z wolą stron konfliktu. W takiej sytuacji należy liczyć się z określonym wzrostem zagrożenia obywateli polskich na terytorium państwa i poza jego granicami. Określone państwa lub ugrupowania polityczne mogą bowiem wyrazić swoje niezadowolenie z powodu angażowania się Polski w pokojowe rozwiązanie konfliktu, dokonując np. aktów terrorystycznych na ważne obiekty państwowe, skupiska ludności, itp. Przykładem potwierdzającym takie zagrożenie był atak terrorystyczny fundamentalistów islamskich dokonany na pociąg w Madrycie, który spowodował śmierć kilkuset osób. Z tych też powodów każda decyzja o skierowaniu określonych sił w rejon dowolnego konfliktu musi uwzględniać związane z tym potencjalne zagrożenia obywateli i interesów Polski. W ślad za tym muszą być podjęte stosowne działania neutralizujące takie zagrożenia, zarówno na arenie międzynarodowej jak i w kraju. Byliśmy świadkami takich działań określonych służb w sytuacji udziału naszych żołnierzy w operacji w Iraku.

Tak jak w przeszłości, również obecnie bezpośredni i największy wpływ na bezpieczeństwo państwa mają jego stosunki z sąsiadami. Polska oficjalnie nie uczestniczy w żadnych sporach terytorialnych z sąsiadami i nie identyfikuje istot-

nych problemów narodowościowych, zagrażających wprost jej bezpieczeństwu. Państwo polskie posiada podpisane z sąsiadami umowy o granicach oraz dobrosąsiedzkich stosunkach. W swej polityce zabiega o wypełnianie tych umów i utrzymanie właściwych stosunków. Ponadto istotny, korzystny wpływ na zachowanie nienaruszalności naszych granic ma obecność Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej. Dotyczy to zwłaszcza granicy wschodniej, która aktualnie jest również granicą Unii Europejskiej i NATO. W tej sytuacji można uznać, iż Polska nie jest bezpośrednio zagrożona agresją ze strony państw sąsiednich. Nie oznacza to jednak, że terytorium naszego kraju będzie całkowicie bezpieczne w przypadku ewentualnych konfliktów zbrojnych w państwach sąsiednich. Mogą one bowiem być powiązane z migracją znacznej liczby ludności, atakami dywersji i sabotażu, zamachami terrorystycznymi a nawet próbami rozszerzenia konfliktu na terytorium Polski. Mogą w tym celu być organizowane zbrojne wystąpienia grup narodowościowych inspirowanych przez określone siły przerzucane na obszar kraju. W najbliżej perspektywie są to jednak scenariusze mało prawdopodobne.

We współczesnym świecie wyjątkowo groźnym zjawiskiem jest niekontrolowane rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, w tym zwłaszcza broni jądrowej. W dużym stopniu przyczyniły się to tego:

- rozpad Związku Radzieckiego i brak kontroli nad potencjałem tej broni pozostającej w dyspozycji różnych państw i sił politycznych;
- rozwój technologii i coraz większa łatwość wytwarzania broni jądrowej;
- zwiększone zapotrzebowanie na broń masowego rażenia ze strony państw o ustroju dyktatorskim i międzynarodowych ugrupowań terrorystycznych.

Celem pozyskania broni jądrowej przez wymienione podmioty może być szantaż innych państw lub użycie jej wobec określonego przeciwnika.

Oficjalnie wiadomo, że bronią jądrową a także środkami jej przenoszenia, aktualnie dysponują następujące państwa: Stany Zjednoczone, Rosja, Chiny, Kazachstan, Francja, Anglia, Indie, Pakistan, Izrael. Nie wiadomo na pewno, czy broń taką posiada Korea Północna. Zrezygnowała z jej posiadania Ukraina. Natomiast usilnie zabiega o jej pozyskanie Iran a do niedawna także Libia. Warto zwrócić uwagę, że dysponentami broni jądrowej obok USA są głównie Państwa europejskie i azjatyc-

kie. Jednocześnie wiele z tych państw, zwłaszcza azjatyckich jest położona w obszarach niskiej stabilności politycznej, społecznej i gospodarczej. To znacznie zwiększa prawdopodobieństwo użycia tej broni w razie konfliktu zbrojnego, czego dowodem był w ostatnich latach spór terytorialny między Indiami i Pakistanem.

Jednakże najbardziej niebezpieczną formą rozprzestrzeniania broni jądrowej jest jej udostępnienie międzynarodowym ugrupowaniem terrorystycznym. Na szczęście istniejący system kontroli mocno utrudnia przemieszczenie ładunków jądrowych na terytorium innych państw a zwłaszcza tych, które mogą być celem terrorystów. Jednakże mogą w tym być pomocne państwa wspierające ugrupowania terrorystyczne. Ponadto za cel ataku może być wybrane państwo nie dysponujące skutecznym systemem kontroli i obrony przed tego rodzaju zagrożeniami. Niewątpliwie terroryzm przy użyciu środków masowego i precyzyjnego rażenia będzie głównym zagrożeniem, zwłaszcza dla państw cywilizacji zachodniej i szczególnym wyzwaniem dla budowanych systemów bezpieczeństwa.

Mówiąc o aktualnych i perspektywicznych zagrożeniach militarnych bezpieczeństwa oraz sposobach przeciwdziałania tym zagrożeniom, trudno pominąć ich genezę. Zagrożenia militarne nie mają charakteru losowego lecz są wywołane przez człowieka, określone grupy społeczne i narodowe lub państwa. Jak już podkreślano, mogą być różne przyczyny agresji, wybuchów społecznych czy ataków terrorystycznych. Jednakże najczęściej będą nimi:

- niedemokratyczne formy sprawowania władzy;
- spory (również polityczne i ideologiczne);
- waśnie narodowe i religijne;
- nowe formy kolonializmu i nadmierne bogacenie się jednych państw kosztem innych;
- głębokie bezrobocie i olbrzymie rozwarstwienie społeczne w państwie.

Przyczyny te powodują sytuacje kryzysowe, które łatwo przeradzają się w konflikt zbrojny, jeżeli będzie brak stosownej reakcji otoczenia (społeczności międzynarodowej). W tym miejscu warto również dodać, że wspomniana społeczność międzynarodowa zwykle reaguje skutecznie dopiero wtedy, gdy już zaistnieje konflikt zbrojny, gdy giną ludzie. Brak jest natomiast skutecznych mechanizmów, które sku-

teczne zwalczałyby przyczyny konfliktów pozostające w sferze politycznej, ekonomicznej i społecznej.

1.3. Sytuacje kryzysowe

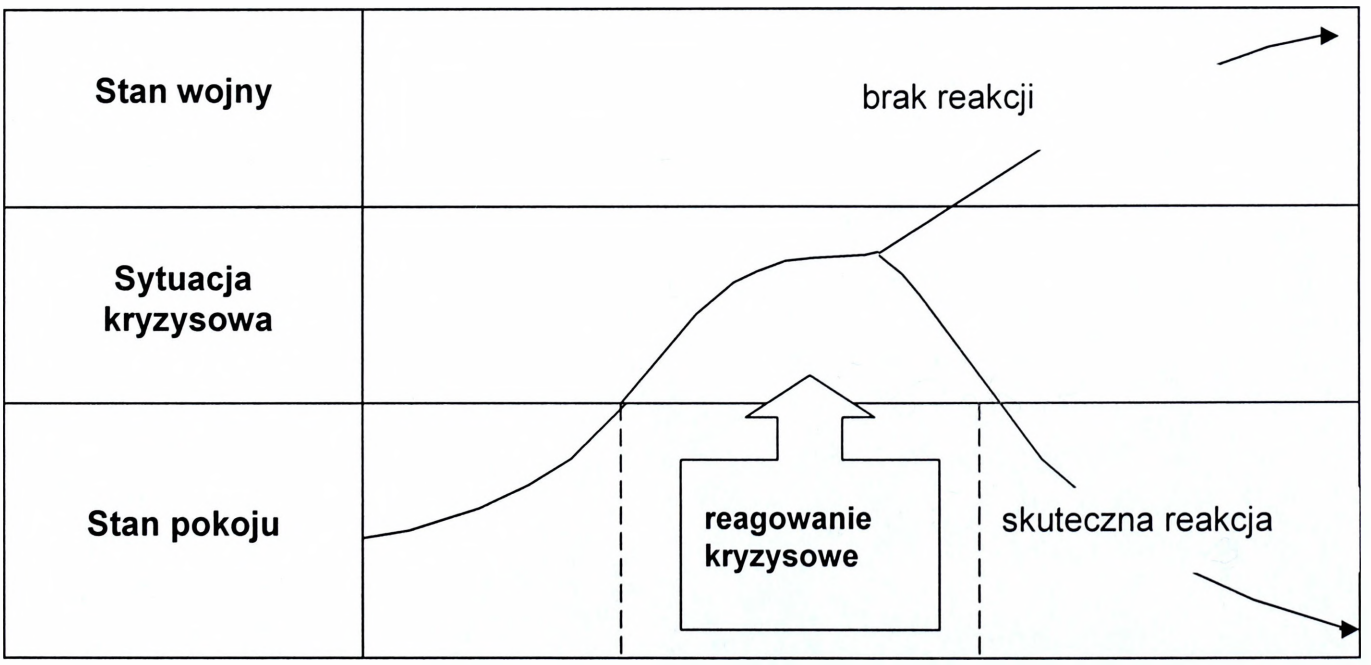
Mając na uwadze cel opracowania warto będzie przybliżyć również pojęcie i przebieg sytuacji kryzysowych charakterze militarnym. Istnieją bowiem pewne prawidłowości przebiegu kryzysów i sposobów ich neutralizacji.

Najogólniej rzecz ujmując, do konfliktu dochodzi wówczas gdy jego strony posiadają i uświadamiają sobie sprzeczność interesów. Obronę własnych interesów lub dążenie do ich spełnienia strony konfliktu mogą realizować w postaci werbalnej na forum międzynarodowym lub w postaci określonych działań w sferze społecznej, ekonomicznej i wreszcie militarnej. Z praktyki wiadomo, że konflikt zbrojny jest zwykle finalnym, ostatecznym sposobem rozwiązania nabrzmiałych sprzeczności między państwami lub wewnątrz państwa. Zatem konflikt zbrojny możemy uznać za kulminacyjny punkt w rozwoju sytuacji kryzysowej, który jest zwykle poprzedzony innymi formami rozwoju tej sytuacji.

Wspomniane sprzeczności interesów między państwami (narodowościami, grupami społecznymi) będą powodowały zagrożenia w różnych sferach. Intensyfikacja zagrożeń w tych sferach zwykle spowoduje zagrożenie również w płaszczyźnie militarnej. Jest to zwykle już ten etap rozwoju sytuacji kryzysowej, w którym strony konfliktu bez oddziaływania z zewnątrz (państw trzecich, organizacji międzynarodowych) nie są w stanie powstrzymać rozwoju zdarzeń. Oczywiście, w wyniku zagrożenia agresją jedna ze stron może zgodzić się na żądania strony przeciwnej i zrezygnować z własnych interesów). Przykładem takiego rozwiązania sytuacji kryzysowej była aneksja Austrii i Czech w 1938 r., przez faszystowskie Niemcy. Jednakże takiego rozwiązania sytuacji kryzysowej nie można uznać za pokojowe. W jego wyniku zostały bowiem pogwałcone takie wartości, jak niepodległość, suwerenność integralność terytorialna tych państw. Brak reakcji ze strony społeczności międzynarodowej zachęcił Hitlera do formułowania dalszych żądań wobec innych państw i podbojów Europy.

W świetle powyższych wywodów można uznać, że sytuacja kryzysowa o charakterze społecznym lub międzynarodowym to dynamiczny rozwój zdarzeń trwający w określonym czasie, powodowany przez państwa, grupy narodowościowe lub społeczne w sferze politycznej, społecznej ekonomicznej i militarnej w celu obrony lub osiągnięcia swoich interesów. Zdarzenia te mogą mieć postać werbalną (protest, ostrzeżenie, groźba) lub akcyjną (blokada, zerwanie stosunków dyplomatycznych, demonstracja siły, strajki, użycie siły). Przy tym użycie siły zwykle będzie kumulacyjnym punktem sytuacji kryzysowej i może mieć postać: agresji, uderzenia z powietrze na ważne obiekty, aktu terrorystycznego, pacyfikacji społeczeństwa, czystki etnicznej, itp.

W literaturze przedmiotu sytuację kryzysową definiuje się również jako kumulację zagrożeń o dużym natężeniu, które mocno utrudniają normalne funkcjonowanie określonego systemu (państwa, narodu, grupy społecznej[1]. Sytuację kryzysową postrzega się bowiem jako stan pośredni między normalnym (pokojem) a katastrofą (wojną). Stosując właściwe przeciwdziałanie (reagowanie kryzysowe) można nie dopuścić do stanu wojny i przywrócić stan pokoju – rys. 1.1.

Rys. 1.1. Przebieg sytuacji kryzysowej w zależności od zachowania otoczenia (społeczności międzynarodowej)

[1] Praca zbiorowa, *System reagowania kryzysowego.* AON, Warszawa 2003.

Należy zauważyć, że granice między stanem pokoju a sytuację kryzysową są zwykle trudno zauważalne. Już sam stan pokoju nie jest stanem jednolitym. Występują bowiem w nim różnorodne zagrożenia o zmiennym nasileniu. Natomiast o rodzeniu się sytuacji kryzysowej można mówić wówczas, gdy wstąpi splot (kumulacja) zagrożeń w różnych sferach (politycznej, ekonomicznej i społecznej) zagrożeń a skala tych zagrożeń posiada tendencję wzrostową. W przypadku sytuacji kryzysowej o charakterze międzynarodowym lub społecznym będzie się to przejawiało:

- nasileniem publicznych wystąpień i oświadczeń władz państwowych (przywódców);
- zwiększonym zainteresowaniem mediów;
- organizowaniem określonych akcji przez podmioty potencjalnego konfliktu.

W takich przypadkach niezbędny jest stały monitoring rozwoju zdarzeń w obszarze kryzysowym, zapewniający realną ocenę i prognozę rozwoju sytuacji.

W skali międzynarodowej za cenę rozwoju sytuacji polityczno-militarnej i utrzymanie pokoju w świecie odpowiedzialna jest Rada Bezpieczeństwa ONZ. Nie posiada ona jednak w swojej dyspozycji sił i środków umożliwiających wczesny monitoring w rejonach pojawiających się kryzysów. Monitoring taki mogą prowadzić zainteresowane państwa i składać stosowne wnioski do Rady Bezpieczeństwa ONZ może wysyłać swoich obserwatorów w rejon kryzysu ale dopiero po spełnieniu stosownych procedur i uzgodnieniach członków Rady Bezpieczeństwa. Często zbiega się to z fazą kulminacyjną kryzysu.

W każdej sytuacji kryzysowej o charakterze militarnym można wyróżnić trzy podstawowe fazy:

- fazę narastania kryzysu;
- fazę rozwoju (eskalacji) kryzysu;
- fazę rozwiązania kryzysu.

W literaturze przedmiotu można również spotkać uzasadniony pogląd, iż ostatnia z wymienionych faz w rzeczywistości składa się z dwóch odrębnych etapów

(faz), a mianowicie: zawieszenie konfliktu oraz jego wygaszenie[1]. Dotyczy to oczywiście tych sytuacji kryzysowych, w których, w wyniku ich rozwoju wystąpił konflikt zbrojny.

Nie ma jednoznacznych reguł dotyczących czasu trwania poszczególnych faz kryzys. Zależy to od wielu różnorodnych czynników, do których można zaliczyć:

- podłoże i rodzaj kryzysu (narodowościowe, religijne, ideologiczne, terytorialne, ekonomiczne, społeczne);
- uwarunkowania historyczne i geograficzne;
- stopień nasilenia zjawisk kryzysowych;
- stopień i sposób oddziaływania otoczenia (społeczności międzynarodowej);
- posiadany potencjał stron pozostających w konflikcie.

Doświadczenia z minionych lat pozwalają sformułować pewne prawidłowości w tym względzie. Wynika z nich, że najbardziej przewlekłe (trwające w czasie) są sytuacje kryzysowe o podłożu ideologicznym, religijnym i międzynarodowym. Mogą one przebiegać z różnym natężeniem przez wiele lat. Są wyjątkowo trudne do rozwiązania. Często wymagają interwencji z zewnątrz w postaci sił międzynarodowych w celu niedopuszczenia do konfliktu zbrojnego lub jego wygaszenia. Typowym przykładem takiej sytuacji kryzysowej był i nadal jest obszar byłej Jugosławii.

Zwykle dość krótko trwają kryzysy powstałe na tle terytorialnym. Mogą one natomiast mieć duże natężenie i szybko przerodzić się w konflikt zbrojny spowodowany agresją jednej ze stron. W tego rodzaju sytuacjach kryzysowych jest zwykle jasny cel (przyłączenie spornego terytorium) który najszybciej można osiągnąć przy użyciu siły.

Duży wpływ na czas trwania i stopień nasilenia sytuacji kryzysowej posiada właściwa reakcja społeczności międzynarodowej. Reakcja taka przejawia się przede wszystkim w sferze politycznej ale może mieć miejsce także w sferze ekonomicznej (np. w postaci embarga) oraz militarnej. Zwykle w wyniku oceny rozwoju sytuacji kryzysowej, wraz z jej narastaniem, mogą być uwzględniane kolejne sposoby reagowania przez właściwe organizacje międzynarodowe (ONZ, UE, OBWE).

---

[1] F. Gągor, K. Paszowski: *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Toruń 1999.

Poszczególne fazy sytuacji kryzysowej o charakterze niemilitarnym można określić głównie na podstawie zachowania państw (społeczeństw) funkcjonujących w obszarze kryzysowym oraz stopnia nasilenia czynników powodujących taką sytuację.

W fazie narastania kryzysu ujawniane zostaną przede wszystkim sprzeczności między państwami, narodowościami lub grupami społecznymi. Jak już podkreślono, mogą one mieć różne podłoże i nasilenie. W tej sytuacji, niezwykle ważnym czynnikiem wpływającym na jej dalszy rozwój będzie zachowanie rządów, elit politycznych, przywódców będących podmiotami sporu. Wola pokojowego rozwiązania powstałych sprzeczności przez te podmioty oraz autentyczne poszukiwanie takich rozwiązań będzie łagodziło przebieg sytuacji kryzysowej a w sprzyjających okolicznościach może prowadzić do jej wyeliminowania. Przykłady takich rozwiązań sytuacji kryzysowych powstałych na tle politycznym i społecznym miały miejsce między innymi w Polsce w 1989 r., oraz na Ukrainie w 2005 r. Oczywiście, olbrzymi wpływ na postawę wspomnianych podmiotów sporu będzie miała zgodna opinia społeczności międzynarodowej.

Możliwy jest również inny scenariusz rozwoju sytuacji kryzysowej, gdy strony konfliktu (podmioty sporu) usztywnią swoje stanowiska i nie wyrażają woli do ustępstw. W takim przypadku sytuacja kryzysowa będzie się pogłębiać i może obejmować kolejne sfery życia społecznego. Przejawami narastania sytuacji kryzysowej mogą również być: demonstracja siły, strajki, aresztowania przywódców, akty terrorystyczne i inne działania zmierzające przede wszystkim do wykazania pełnej determinacji przez strony sporu. Zwykle w takiej sytuacji niewielki wpływ na jej dalszy rozwój będzie miała opinia społeczności międzynarodowej, zwłaszcza gdy nie będzie ona jednomyślna. Właściwym sposobem reakcji społeczności międzynarodowej w tej fazie rozwoju kryzysu mogą być intensywne działania dyplomatyczne, wsparte przez organizacje międzynarodowe, zapobiegające przerodzeniu się sporu w konflikt zbrojny. Działania takie obejmują zwykle mediacje między podmiotami sporu oraz propozycje rozwiązywania kryzysu. Łatwiej jest je prowadzić, gdy tymi podmiotami są państwa. W przypadku konfliktów społecznych czę-

sto brak jest wyrazistych podmiotów sporu (przywódców) z którymi mogą być prowadzone takie mediacje.

Gdy omawiana faza narastania sytuacji kryzysowej przeciąga się w czasie a działania dyplomatyczne (mediacje) są mało skuteczne, wówczas ONZ lub lokalna organizacja międzynarodowa (np. OBWE, UE) może organizować misje obserwacyjne, nałożyć sankcje na strony sporu a także wysłać międzynarodowe siły prewencyjne w celu utrzymania pokoju. Siły takie zwykle mają obowiązek kontroli przestrzegania nałożonych sankcji oraz nadzorowania rozwoju sytuacji. Doświadczenia wskazują, że jeżeli zawiodą działania dyplomatyczne i prewencyjne, wówczas następuje faza eskalacji sytuacji kryzysowej a spór między państwami przeradza się zwykle w konflikt zbrojny.

W fazie eskalacji (rozwoju) sytuacji kryzysowej przynajmniej jedna ze stron sporu jest gotowa do zdecydowanego działania, przy użyciu dostępnych środków w celu zrealizowania własnego zamiaru. Działania te mogą mieć postać agresji militarnej przy użyciu sił zbrojnych, ataków terrorystycznych, aktów dywersji, uderzeń lotniczych i rakietowych na wybrane obiekty. W przypadku konfliktów narodowych i społecznych mogą to być, czystki etniczne, przesiedlenia, masowe aresztowania, użycie siły wobec osób strajkujących lub protestujących, itp.

Także w tej fazie konfliktu organizacje międzynarodowe zwykle prowadzą intensywną działalność mediacyjną, która w tym przypadku będzie głównie zmierzać do przerwania lub przynajmniej ograniczenia działań podjętych przez strony. W razie potrzeby mogą być również podejmowane działania ochronne wobec prześladowanych mniejszości narodowych (grup społecznych) oraz akcje humanitarne. Zwykle (jeżeli nie miało to miejsca w pierwszej fazie konfliktu) negocjowane są również ze stronami warunki wprowadzania sił międzynarodowych w celu nadzorowania pokoju. Najczęściej będzie to miało miejsce, jeżeli w wyniku mediacji osiągnięte zostanie zawieszenie lub przynajmniej istotne ograniczenie działań zbrojnych. W przypadku, jeżeli będzie to niemożliwe a jednocześnie konieczne, wówczas organizacje międzynarodowe mogą podjąć interwencję zbrojną bez zgody stron konfliktu. Mandat do zorganizowania i przeprowadzenia takiej operacji może otrzymać koalicja państw (w tym jedno wiodące) lub sojusz obronny. Przykładem

takiego rozwiązania problemu agresji na Kuwejt była operacja: Pustynna Burza w 1991 r., w której wiodącą rolę odegrały Stany Zjednoczone.

W fazie zawieszenia konfliktu, uzyskanego w wyniku mediacji lub interwencji zbrojnej, problem sporu między stronami zwykle istnieje nadal. Nie został on bowiem rozwiązany w fazie eskalacji lub też uzyskane rozwiązanie może być krzywdzące dla jednej ze stron. Z tych też powodów w fazie zawieszenia konfliktu zwykle nadal będą organizowane działania dyplomatyczne zmierzające do wypracowania porozumienia między stronami. W tej fazie istotną rolę wspierającą będą spełniały siły międzynarodowe skierowane w obszar kryzysowy w poprzednich fazach konfliktu. Ich głównym zadaniem będzie monitorowanie sytuacji i nadzorowanie porozumienia o zawieszeniu działań. W konfliktach międzypaństwowych najczęściej będą organizowane i nadzorowane strefy rozdzielające wojska zwaśnionych stron. W sytuacjach złożonych o wysokiej niestabilności (konflikty na tle narodowościowym lub społecznym) gdy trudno jest organizować rozdzielenie walczących stron, zadaniem sił międzynarodowych może być ochrona określonych obiektów i obrona grup społecznych (mniejszości narodowych) przy użyciu wojsk. Obecność sił międzynarodowych w rejonie kryzysu oraz skuteczne nadzorowanie warunków zawieszenia działań zbrojnych znacznie ułatwia negocjacje ze stronami konfliktu w celu jego rozwiązania. Rolą tych sił jest bowiem wykluczenie możliwości poszukiwania rozwiązania sporu przy użyciu przemocy.

Działalność dyplomatyczna w tej fazie konfliktu, skutecznie wpierana przez siły międzynarodowe, będzie zmierzała do ustalenia stanowiska stron konfliktu. Ponadto będą poszukiwane i oferowane rozwiązania możliwe do zaakceptowania przez te strony. W tym celu w pierwszym etapie pełnomocnicy organizacji międzynarodowych będą prowadzić rozmowy oddzielnie z każdą stroną konfliktu, uzgadniając możliwe rozwiązania. W przypadku wstępnej akceptacji jednego rozwiązania przez wszystkie podmioty sporu, zwykle będą organizowane wspólne rozmowy w celu podpisania porozumienia. Podpisanie takiego porozumienia jest warunkiem koniecznym zakończenia konfliktu. W jego treści strony konfliktu akceptują warunki i zasady pokojowego współistnienia.

W trudnych sytuacjach kryzysowych, zwłaszcza o charakterze narodowościowym lub społecznym, rozwiązanie nabrzmiałych problemów może wymagać długiego czasu i stosownych działań organizacji oraz sił międzynarodowych. W takim przypadku zwykle opracowywany jest plan rozwiązania konfliktu ((plan pokojowy) który negocjowany jest w fazie jego zawieszenia[1]. Realizacja takiego planu ma miejsce zwykle w fazie wygaszania sytuacji kryzysowej. Często będzie ona powiązana z potrzebą prowadzenia przez siły międzynarodowe operacji utrzymania pokoju lub operacji stabilizacyjnej. Zadaniem tych sił będzie wówczas prowadzenie misji obserwacyjno-nadzorującej a w szczególnych przypadkach także wymuszania pokoju. Ugrupowania przeciwne przyjętym rozwiązaniom mogą w tej fazie konfliktu stosować akty przemocy (terrorystyczne, dywersyjne) wobec nowych władz, społeczeństwa oraz sił międzynarodowych. Przykłady takich wrogich zachowań są obserwowane w Iraku i Afganistanie.

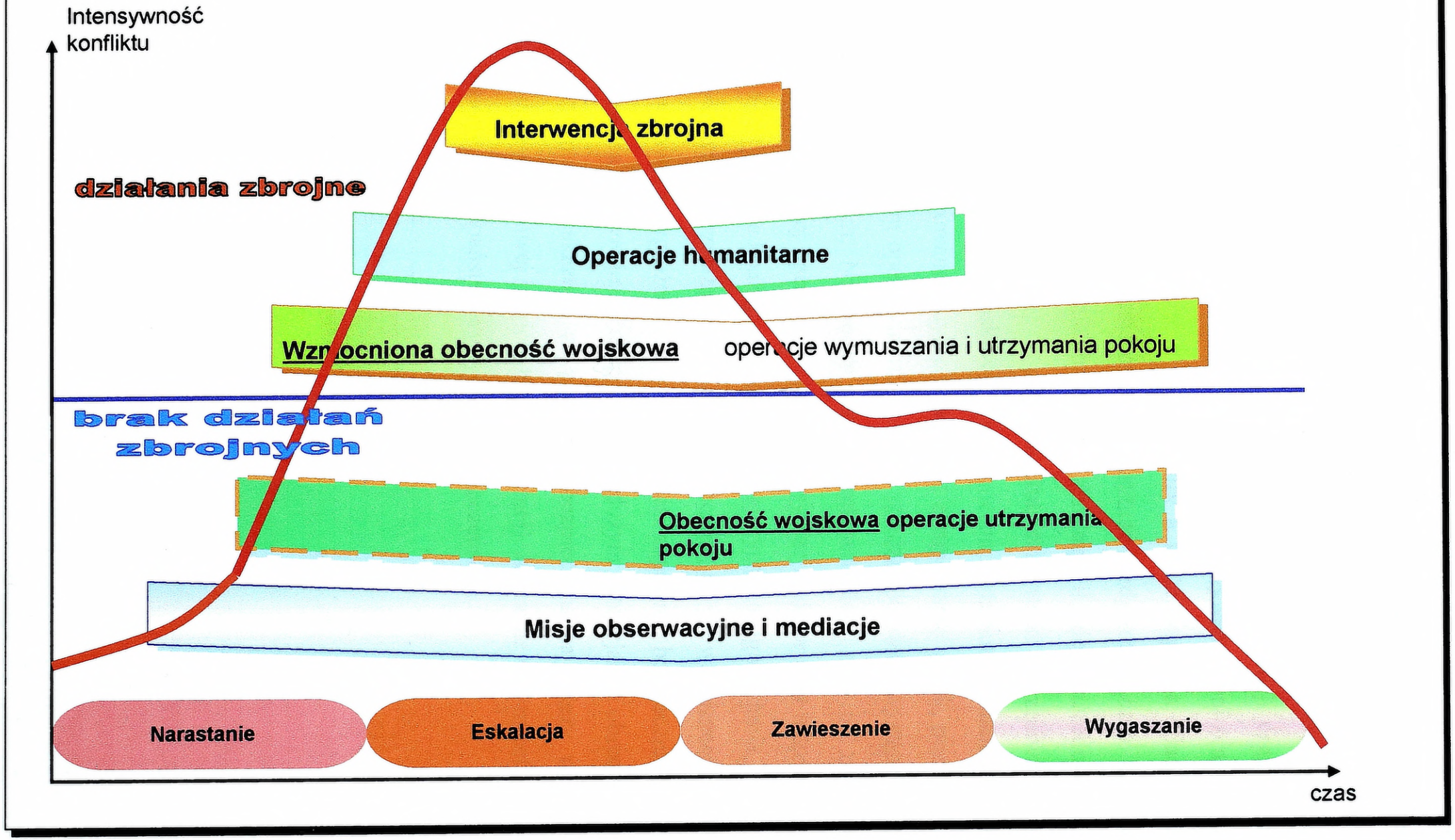
Poszczególne fazy rozwoju sytuacji kryzysowej oraz możliwe sposoby reakcji społeczności międzynarodowej obrazuje rys. 1.2.

Łatwo zauważyć, że w celu rozwiązania sytuacji kryzysowej konieczne są intensywne działania społeczności (organizacji międzynarodowych) w sferze dyplomatycznej, wypierane działaniami w sferze wojskowej. Skala tego wsparcia będzie uzależniona głównie od rodzaju sytuacji kryzysowej oraz intensywności konfliktu rozumianego jako spór między określonymi podmiotami (państwami, narodowościami, grupami społecznymi). Spór ten w pierwszej, trzeciej i czwartej fazie sytuacji kryzysowej powinien przebiegać poniżej progu działań zbrojnych, w sferze politycznej, ekonomicznej i społecznej. W fazie drugiej (eskalacja) może on przybrać postać konfliktu zbrojnego, który będzie wymagał skutecznej reakcji ze strony znacznych sił międzynarodowych.

Charakterystyczną cechą modelu reagowania kryzysowego przedstawionego na rys. 1.2. jest to, że misje obserwacyjne i mediacyjne organizowane przez organizacje międzynarodowe są prowadzone przez cały czas trwania sytuacji kryzysowej.

---

[1] Przykładem takiego planu pokojowego może być inicjatywa USA dotycząca rozwiązania problemu izraelsko-palestyńskiego pod nazwą „mapa drogowa".

Rys. 1.2. Fazy rozwoju kryzysu i możliwe sposoby reakcji społeczności międzynarodowej

Źródło: F. Gągor, K. Paszkowski, Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP, Toruń 1999.

W praktyce to one mają zapewnić bieżącą informację o rozwoju sytuacji i doprowadzić do rozwiązania konfliktu a także nadzorować jego wygaśnięcie. Jednakże po to by były one skuteczne, najczęściej niezbędne będzie wsparcie ich obecnością i działaniami międzynarodowych sił wojskowych. Siły te, zwłaszcza w fazie eskalacji konfliktu, powinny być zdolne do egzekwowania rezolucji organizacji międzynarodowych, izolacji obszaru konfliktu przed napływem broni oraz sil obcych, ochrony i obrony ludności oraz dóbr kultury a także wsparcia władz lokalnych zmierzających do przywrócenia pokoju. W sytuacji, gdy rozwiązanie konfliktu będzie wymagało organizowania interwencji zbrojnej sił międzynarodowych, wówczas siły te muszą być zdolne do podjęcia skutecznej walki z przeciwnikiem w ramach regularnej operacji wojskowej i przywrócenia pożądanego stanu. Takie zadanie może być realizowane jedynie przez duże zgrupowanie wojsk, pozostające pod jednym dowództwem operacyjnym a w jego składzie powinny wystąpić wszystkie rodzaje sił zbrojnych. Niezbędny jest stosunkowo długi czas na zaplanowanie i przygotowanie takiej operacji, zwłaszcza w sytuacji gdy w celu interwencji organizowana jest doraźna koalicja państw podejmujących się tego zadania.

Z powyższych rozważań wynika jednoznacznie, że we współczesnym świecie, w wyniku nowych zagrożeń, coraz trudniej jest zapewnić bezpieczeństwo na poziomie państwa – nawet jeżeli dysponuje ono dużym potencjałem obronnym. Coraz więcej przesłanek wskazuje, że problemy bezpieczeństwa należy rozwiązywać w skali międzynarodowej (regionalnej i globalnej). Jednakże w tym celu niezbędny jest określony, ponadpaństwowy system bezpieczeństwa.

2. SYSTEMY BEZPIECZEŃSTWA

Pojęcie systemu kojarzy się zwykle z układem podmiotów (elementów) określonej struktury, skoordynowanej wewnętrznie i funkcjonującej w określonym celu. W przypadku systemu bezpieczeństwa celem tym jest utrzymanie pokoju i zapewnienie warunków bezpiecznego rozwoju państwa lub wielu państw w określonym obszarze. W praktyce można wyróżnić:

- system bezpieczeństwa państwa;
- system bezpieczeństwa regionalnego;
- światowy system bezpieczeństwa.

2.1. SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Podstawowymi podmiotami we współczesnym świecie są państwa, postrzegane również jako najważniejsze ogniwa wspomnianych systemów. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że podstawowymi atrybutami państwa są: terytorium, ludność oraz władza zdolna do sprawowania kontroli oraz egzekwowania obowiązującego prawa[1]. Tak pojmowane państwo jest najwyżej zorganizowaną grupą społeczną, któremu podlegają inne grupy, organizacje (podmioty) wchodzące w jego skład. Jednocześnie państwo jest aktywnym uczestnikiem stosunków międzynarodowych, prowadzi własną politykę wobec innych państw, nawiązuje z nimi określone stosunki (układy) polityczne, gospodarcze i militarne, dbając o własny rozwój i bezpieczeństwo. Ważnym atrybutem władzy państwowej jest suwerenne podejmowanie decyzji w sprawach wewnętrznych i zewnętrznych.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa prowadzą określoną politykę, dysponują najczęściej stosownymi do zagrożeń i możliwości siłami zbrojnymi, nawiązują dwustronne układy o charakterze polityczno – obronnym z innymi państwami lub tworzą wspólnie organizacje (sojusze) polityczno-obronne. Do głównych elementów systemu bezpieczeństwa państwa zwykle zalicza się:

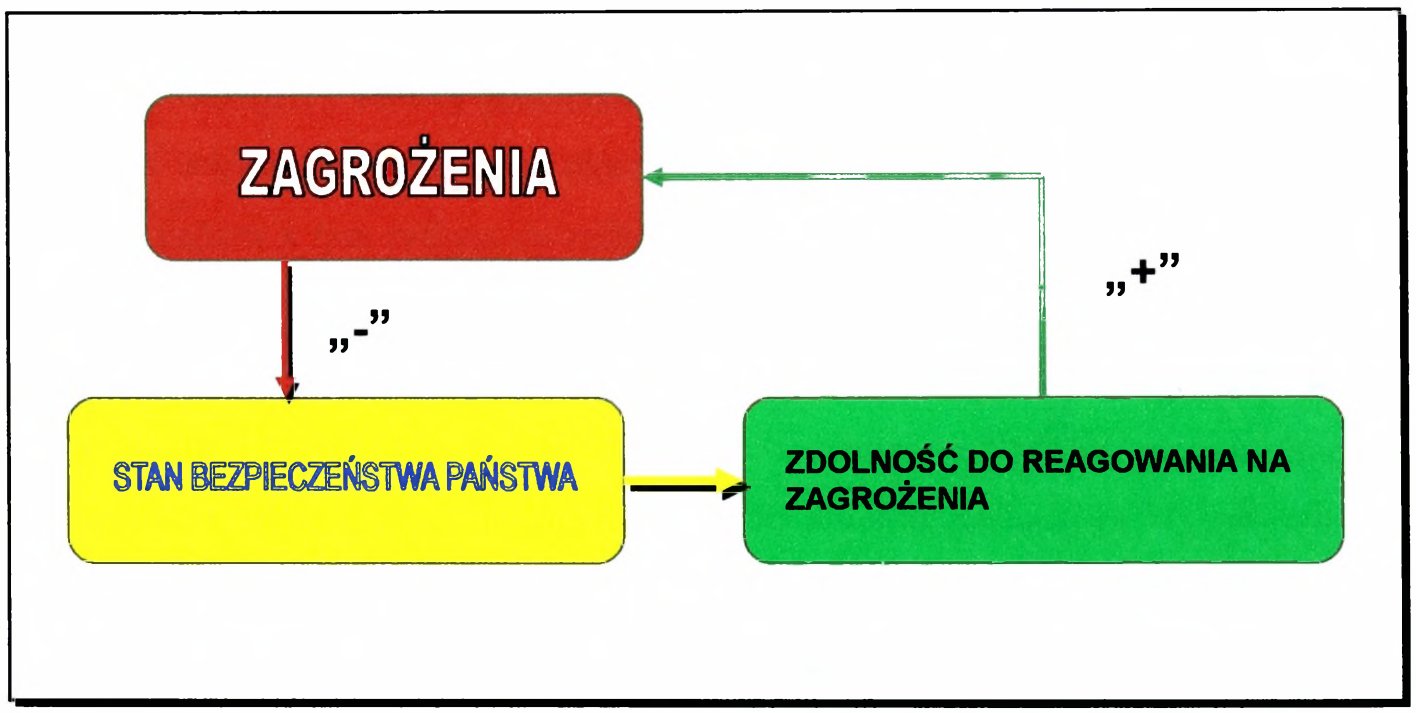
---

[1] E. Cziomer, L. Zyblikiewicz: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2000.

- ogniwa władzy państwowej (prezydent, rząd, parlament) i terytorialnej stanowiące element sterujący całego systemu;
- siły zbrojne – będące zwykle głównym elementem wykonawczym w systemie bezpieczeństwa zewnętrznego państwa;
- instytucje paramilitarne (policja, ABW, straż graniczna, straż pożarna, straż miejska i inne służby) zapewniające bezpieczeństwo wewnętrzne w państwie;
- inne instytucje wspierające działania na rzecz bezpieczeństwa;
- obiekty i infrastruktura państwa służące zapewnieniu bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego.

Podstawowymi podmiotami kształtującymi bezpieczeństwo zewnętrzne państwa są ogniwa władzy państwowej, które prowadza określoną politykę (wyznaczają cele, opracowują strategię bezpieczeństwa, kooperują z innymi państwami). Wykorzystują w tym celu dyplomację oraz siły zbrojne.

Proces kształtowania bezpieczeństwa każdego państwa uzależniony jest od rodzaju i skali jego zagrożeń w sferze politycznej, ekonomicznej, społecznej i militarnej oraz od zdolności państwa do reagowania na te zagrożenia – rys. 2.1.

Rys. 2.1. Proces kształtowania stanu bezpieczeństwa państwa

Przy tym należy dodać, że podstawowymi czynnikami decydującymi o stanie bezpieczeństwa państwa, będą jego:

- polityka zagraniczna;
- potencjał gospodarczy i poziom rozwoju;
- obecność w sojuszach;
- dwustronne układy;
- położenie geograficzne i stosunki z sąsiadami;
- potencjał militarny własny i państw z otoczenia;
- zasoby naturalne;
- aktywność na arenie międzynarodowej.

We współczesnym świecie istnieją państwa różnej wielkości o krańcowo różnym potencjale gospodarczym i obronnym. W literaturze przedmiotu wyróżnia się państwa małe, średniej wielkości (do których zaliczana jest również Polska) oraz duże (mocarstwa). Uwzględnia się przy tym wielkość terytorium państwa, liczbę ludności oraz wielkość potencjału gospodarczego, który zwykle decyduje o wielkości i jakości potencjału obronnego. Wielkość potencjału gospodarczego decyduje również najczęściej o nowoczesności uzbrojenia i wyposażenia a tym samym o zdolnościach operacyjnych sił zbrojnych poszczególnych państw.

Nierównomierny rozwój gospodarczy i cywilizacyjny w świecie w drugiej połowie XX wieku doprowadził do olbrzymiego zróżnicowania potencjałów gospodarczych państw a tym samym do zróżnicowania ich możliwości obronnych. Zróżnicowanie to wyraża się głównie w poziomie technologicznym uzbrojenia i wyposażania sił zbrojnych poszczególnych państw. W rzeczywistości tylko niewielka grupa państw (w tym szczególnie Stany Zjednoczone) jest zdolna samodzielnie dbać o własne interesy w skali globalnej. Ich siły zbrojne, posiadające wysoką mobilność w wymiarze strategicznym i zdolność do prowadzenia precyzyjnych działań w wymiarze operacyjnym przy użyciu kosmicznych i powietrznych środków rozpoznania i rażenia, mogą w krótkim czasie osiągać założone cele polityczno-militarne. Natomiast olbrzymia większość współczesnych państw posiada własne potencjały obronne zdolne do funkcjonowania jedynie w wymiarze regionalnym lub lokalnym.

Ponadto poziom technologiczny uzbrojenia ich sił zbrojnych zapewnia jedynie prowadzenie tradycyjnych działań zbrojnych. Z tych też powodów coraz częściej mówi się o operacjach asymetrycznych, w których angażowane są:

- z jednej strony – siły dysponujące najnowszą techniką wojskową (kosmicznymi środkami rozpoznania i precyzyjnymi środkami rażenia);
- z drugiej strony – siły dysponujące tradycyjnymi środkami zdolnymi do walki jedynie w bezpośrednim starciu.

Wynik takich starć jest oczywisty.

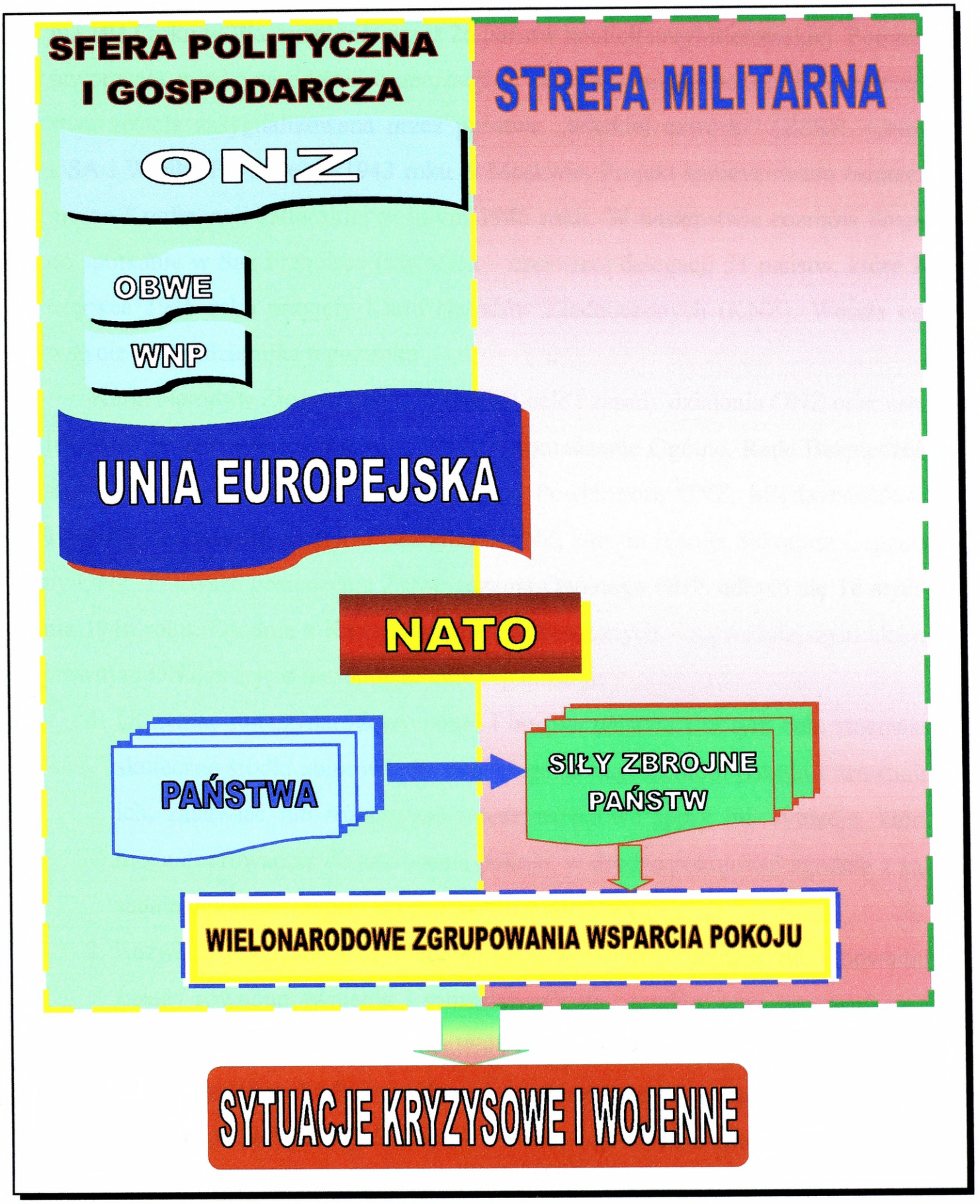
Nasuwa się zatem wniosek, że we współczesnym świecie dla większości państw jest coraz trudniej zapewnić sobie bezpieczeństwo budując własny, niezależny system obronny. Ponadto dość duża niestabilność polityczna występująca w wielu rejonach świata (powodowana czynnikami ekonomicznymi, religijnymi, narodowościowymi) zmusza do szukania nowych rozwiązań zapewniających bezpieczeństwo wielu państw o różnym potencjale obronnym własnym.

2.2. Podstawowe podmioty światowego systemu bezpieczeństwa

Analiza celów i zasad funkcjonowania wielu organizacji międzynarodowych powstałych po drugiej wojnie światowej wskazuje, że większość z nich stawia sobie za cel współpracę i zapewnienie bezpieczeństwa. Organizacje te funkcjonują zwykle w sferze politycznej, gospodarczej i wojskowej. Jednakże za główne podmioty światowego systemu bezpieczeństwa niewątpliwie należy obecnie uznać ONZ i NATO – rys. 2.2.

Należy również podkreślić, że w tym umownym systemie między organizacjami międzynarodowymi nie występują relacje o charakterze dyrektywnym. System ten funkcjonuje na zasadach wspólnych uzgodnień w kwestiach oceny zagrożeń i potrzeby reagowania. Jego skuteczność zależy zatem nie tyle od potencjalnych możliwości organizacji, co od zgodności stanowisk państw będących ich członkami.

Po drugiej wojnie światowej a w zasadzie jeszcze w czasie jej trwania, zrodziła się idea systemu bezpieczeństwa światowego. Termin „Narody Zjednoczone" pojawił się po raz pierwszy w Deklaracji Narodów Zjednoczonych, podpisanej 1 stycz-

Rys. 2.2. Główne podmioty światowego systemu bezpieczeństwa

nia 1942 roku w Waszyngtonie przez 26 państw koalicji antyhitlerowskiej. Potrzeba utworzenia międzynarodowej organizacji w celu utrzymania pokoju i bezpieczeństwa została zasygnalizowana przez państwa „wielkiej czwórki" (ZSRR, Chiny, USA i Wielką Brytanię) w 1943 roku w Moskwie. Projekt sprecyzowano ostatecznie na Konferencji Jałtańskiej w lutym 1945 roku. W następstwie rozmów doszło do spotkania w San Francisco (kwiecień – czerwiec) delegacji 51 państw, które 26 czerwca 1945 roku przyjęły Kartę Narodów Zjednoczonych (KNZ). Weszła ona w życie 24 października tegoż roku[1].

Karta Narodów Zjednoczonych określiła cele i zasady działania ONZ oraz ustaliła sześć podstawowych organów ONZ: Zgromadzenie Ogólne, Radę Bezpieczeństwa, Radę Gospodarczo - Społeczną, Radę Powierniczą ONZ, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości oraz Sekretariat ONZ, którym kieruje Sekretarz Generalny ONZ. Pierwsze posiedzenie Zgromadzenia Ogólnego ONZ odbyło się 10 stycznia 1946 roku. Zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych – najważniejszym aktem prawnym ONZ przyjęto następujące cele organizacji:

1. Utrzymać międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo i w tym celu stosować skuteczne środki zbiorowe dla zapobiegania zagrożeniom pokoju i usuwania ich, załatwiać lub rozstrzygać międzynarodowe spory lub sytuacje, które mogą doprowadzić do zakłócenia pokoju, w drodze pokojowej zgodnie z zasadami sprawiedliwości i prawa międzynarodowego.
2. Rozwijać przyjazne stosunki pomiędzy narodami oparte na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów oraz stosować inne odpowiednie środki dla wzmocnienia powszechnego pokoju.
3. Rozwiązywać w drodze współpracy międzynarodowej zagadnienia o charakterze gospodarczym, społecznym i kulturowym lub humanitarnym i zachęcać doń wszystkich bez względu na różnicę rasy, płci, języka lub wyznania.
4. Stanowić ośrodek harmonizowania działalności narodów zmierzającej do osiągnięcia wspólnych celów"[2].

---

[1] E. J. Osmańczyk, *Encyklopedia spraw międzynarodowych*, PWN, Warszawa 1974, s. 381.
[2] *Karta Narodów Zjednoczonych*, ASG, Warszawa 1968, Rozdział I „Cele i zasady".

Czerpiąc z doświadczeń Ligi Narodów założyciele ONZ starali się stworzyć organizację zdolną pogodzić rozbieżne interesy polityczne państw, dla stworzenia zbiorowego systemu bezpieczeństwa opartego na zasadzie powszechnej odpowiedzialności państw.

Zasadniczym elementem tworzenia zbiorowego systemu bezpieczeństwa uznano posiadanie przez ONZ sił zdolnych do wprowadzania w czyn nałożonych przez organizację sankcji. Ze względu na istniejący układ polityczny i niemożność utrzymywania stałych sił zbrojnych ONZ (głównie ze względów finansowych), przyjęto model tworzenia międzynarodowych sił, składających się z kontyngentów narodowych. Określenie odpowiednich środków w celu utrzymania pokoju leżało przede wszystkim w gestii Rady Bezpieczeństwa. W ramach swoich uprawnień Rada mogła:

- wezwać strony konfliktu do rozmów lub poszukać rozwiązań przez negocjacje, dochodzenia i arbitraże;
- prowadzić dochodzenia w sprawie sporów, które mogłyby zagrażać pokojowi światowemu;
- przedstawiać propozycje w sprawie pokojowego rozwiązania konfliktu.

Obecnie Rada Bezpieczeństwa analizuje stan bezpieczeństwa światowego, a w razie zagrożenia określa środki jego utrzymania lub odtworzenia (pokojowe lub siłowe). W praktyce w większości podejmowanych działań ONZ wykorzystuje środki systemu bezpieczeństwa zbiorowego:

- na podstawie rozdziału VI Karty NZ - pokojowe rozstrzyganie sporów;
- na podstawie rozdziału VII Karty NZ - środki przymusu z użyciem sił zbrojnych włącznie[1] .

Zgodnie z art. 33 i art. 34 Karty NZ Rada Bezpieczeństwa ma prawo pierwszeństwa inicjatywy w każdym sporze lub sytuacji grożącej konfliktem. ONZ angażuje się w rozwiązywanie problemów związanych z pokojem na podstawie wniosku zgłoszonego na forum Rady[2].

---

[1] E. J. Osmańczyk, *Encyklopedia...,* op. cit., s. 383.

[2] E. Rokicki, *Organizacja Narodów Zjednoczonych w systemie światowego bezpieczeństwa,* AON, Warszawa 1994, s. 14 –16.

Jak już podkreślano, problem utrzymania pokoju pozostawał głównie w gestii Rady Bezpieczeństwa, której stałymi członkami zostały ówczesne mocarstwa – Stany Zjednoczone, Związek Radziecki, Chiny, Anglia i Francja. Jednakże od samego początku ONZ funkcjonowała głównie w sferze politycznej. Nie dysponowała bowiem siłami zdolnymi do reagowania w przypadku konfliktów a jej skuteczność na forum międzynarodowym uzależniona była głównie od zgodności stanowisk stałych członków Rady Bezpieczeństwa. Natomiast podział świata krótko po wojnie na dwa przeciwstawne bieguny i pojawienie się na scenie politycznej dwóch nowych podmiotów o charakterze polityczno-militarnym w postaci Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz Układu Warszawskiego znacznie ograniczyło zdolności ONZ w zakresie kształtowania bezpieczeństwa światowego. W praktyce organizacja ta stała się jedynie płaszczyzną spotkań i wymiany poglądów dla państw należących do różnych bloków polityczno-militarnych. W latach 70-tych ubiegłego wieku nawet i tę funkcję ONZ zaczęły przejmować kolejne Konferencje Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie organizowane systematycznie w różnych stolicach państw europejskich. Z tych też powodów ONZ zajmowała się głównie problemami bezpieczeństwa i rozwoju państw tzw. trzeciego świata, będących poza istniejącym układem dwubiegunowym. Nie było to łatwe, gdyż państwa te zwykle były w strefie wpływów stron tego układu a głownie Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego.

Dwubiegunowy układ, jaki istniał w świecie ponad 40 lat polegał głównie na równowadze strachu. Decydującą rolę w tym układzie odegrała broń jądrowa, którą dysponowały obie strony oraz wyścig zbrojeń. W razie konfliktu zbrojnego, żadna ze stron tego układu nie mogła liczyć na zwycięstwo. Konflikt taki mógł się zakończyć ogólną tragedią ludzkości, co okazało się wystarczającym hamulcem dla ewentualnej agresji. Jednakże taki sposób zapewnienia bezpieczeństwa trudno uznać za właściwy system bezpieczeństwa. Z tych też powodów od połowy lat 70-tych, zaczęto poszukiwać nowych rozwiązań. Między państwami dwóch bloków rozpoczął się dialog (wspomniane KBWE) który miał doprowadzić do większego zaufania i obniżenia zagrożenia. Skutkiem tego była między innymi redukcja zbrojeń konwencjonalnych i głównie jądrowych na kontynencie europejskim.

W konkluzji można uznać, że powstała po drugiej wojnie światowej ONZ, traktowana jako główny element światowego systemu bezpieczeństwa, nie mogła skutecznie realizować tej funkcji w warunkach dwubiegunowego podziału świata. Podział ten istniał bowiem już w składzie Rady Bezpieczeństwa i na forum Zgromadzenia Narodowego, co najczęściej uniemożliwiało podjęcie stosownych decyzji w kwestiach bezpieczeństwa. W praktyce rolę decydenta w zakresie bezpieczeństwa przejęły organizacje państw o charakterze polityczno-militarnym: z jednej strony – Sojusz Północnoatlantycki, z drugiej –Układ Warszawski. Powstały dwa przeciwstawne, rywalizujące systemy bezpieczeństwa, funkcjonujące w okresie tzw. zimnej wojny.

Radykalne zmiany w systemie bezpieczeństwa światowego nastąpiły na przełomie lat 80-tych i 90-tych ubiegłego wieku z chwilą rozpadu Związku Radzieckiego i rozwiązania Układu Warszawskiego. Zniknął wówczas dwubiegunowy układ w świecie i związane z tym zagrożenie konfliktem o skali globalnej. Jednocześnie nasiliły się zagrożenia o charakterze regionalnym i lokalnym. Pojawiły się obszary o dużej niestabilności politycznej i społecznej. Ujawnił się również na dużą skalę międzynarodowy terroryzm sięgający po środki masowego rażenia. Pojawiły się zatem jakościowo nowe problemy bezpieczeństwa, które również nie zawsze mogą być rozwiązane na poziomie państwa. Z tych też powodów ich rozwiązania coraz częściej poszukuje się na forum licznych organizacji międzynarodowych. Poszukuje się głównie takich rozwiązań, które będą zdolne zapobiegać konfliktom zbrojnym w różnych rejonach świata.

Rozpad Związku Radzieckiego i rozwiązanie Układu Warszawskiego było swoistym trzęsieniem ziemi w obszarze bezpieczeństwa światowego. Pojawiło się wiele znaków zapytania, które w latach 90-tych stopniowo eliminowano. Często pojawiało się pytanie czy jest powód dalszego istnienia NATO, skoro zniknęła podstawowa przyczyna jego utworzenia – zagrożenie ze strony ZSRR. Wiadomo bowiem, że przez wiele lat główny cel istnienia Sojuszu zawarty był w art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, który obligował państwa członkowskie do wspólnej reakcji w przypadku agresji na dowolne z nich. Temu celowi podporządkowane zostały struktury wojskowe a zwłaszcza sojuszniczy system dowodzenia.

Jednakże w nowej rzeczywistości szybko okazało się, że w wyniku rozpadu poprzedniego układu świat wcale nie jest bezpieczniejszy a nowe problemy przerastają możliwości pojedynczych państw. Problemy te mają nadal wymiar regionalny lub ogólnoświatowy i mogą być rozwiązywane jedynie zgodnym wysiłkiem organizacji ponadpaństwowych. Ponadto okazało się, że w tym celu niezbędna jest wola polityczna i wysiłek wojskowy wielu państw. Dowiodły tego konflikty zbrojne na terytorium byłej Jugosławii, w Afganistanie oraz w Zatoce Perskiej.

Równolegle w obszarze bezpieczeństwa światowego zdynamizowały się również procesy pozytywne. Co prawda powoli, ale coraz aktywniej zaczęła funkcjonować Organizacja Narodów Zjednoczonych, która uznała za konieczne wprowadzenie sił międzynarodowych i przeciwstawienie się ludobójstwa na Bałkanach, rozwojowi terroryzmu światowego w Afganistanie oraz agresji Iraku na Kuwejt.

Dużą dynamiką działania wykazała się również powstała w 1994 r. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie zrzeszająca ponad 50 państw. Organizacja ta, mimo iż należą do niej również Stany Zjednoczone i Rosja, od samego początku aspirowała do roli politycznej organizacji regionalnej. W jej obszarze zainteresowania pozostawało głownie bezpieczeństwo na kontynencie europejskim i w jego bliskim otoczeniu. Dowodem tego było duże zaangażowanie OBWE w sprawy przywrócenia pokoju na Bałkanach. Charakterystyczną cechą działalności OBWE jest jej bliska współpraca z NATO. Nie było to trudne w sytuacji, gdy państwa członkowskie NATO stanowiły również trzon OBWE.

Ponadto na gruzach dawnego Związku Radzieckiego, pod przewodnictwem Rosji, z początkiem lat 90-tych, zaczęła się rodzić Wspólnota Niepodległych Państw, jako związek o charakterze polityczno-gospodarczo-wojskowym. Podstawę tego związku o dość luźnej strukturze i różnych aspiracjach jego członków stanowią głownie powiązania historyczne i zależności gospodarcze. Brak wspólnych perspektywicznych celów członków Wspólnoty nie rokuje jej większych sukcesów na arenie międzynarodowej, także w obszarze bezpieczeństwa regionalnego.

W systemie bezpieczeństwa światowego coraz większą rolę zaczyna odgrywać Unia Europejska. Świadczy o tym zarówno jej znaczne rozszerzenie (w 2004 r. wstąpiło do Unii 10 kolejnych państw) jak i tworzenie w jej strukturach trzeciego

filaru obejmującego wspólną politykę zagraniczną i wspólne bezpieczeństwo – rys. 2.3. Dowodem tego jest również tworzenie wspólnych sił pozostających w dyspozycji Unii Europejskiej. Ten przyspieszony w ostatnich latach rozwój Unii Europejskiej wraz z dążeniem do przyjęcia unijnej konstytucji może doprowadzić do powstania silnej regionalnej organizacji wielonarodowej o charakterze federacji złożonej z wielu państw. Jednym z celów takiej federacji będzie niewątpliwie zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim jej członkom a także reagowanie na zagrożenia występujące na kontynencie i w jego pobliżu.

Szczególną rolę w obecnym systemie bezpieczeństwa spełnia Sojusz Północnoatlantycki. Jest on organizacją wielonarodową o charakterze polityczno-wojskowym, która w nowej rzeczywistości jako jedyna dysponuje strukturami wojskowymi zdolnymi zarówno do obrony terytorium państw członkowskich jak i organizowania działań poza tym terytorium. Z tych też powodów w ostatnich latach widoczne były przykłady bliskiej współpracy ONZ i OBWE z NATO w zakresie utrzymania lub przywracania pokoju w rejonach o niskiej stabilności bezpieczeństwa. Do takich przykładów można zaliczyć operacje sił Sojuszu Północnoatlantyckiego w byłej Jugosławii organizowane z inicjatywy OBWE. Kolejnym przykładem współpracy ONZ z NATO były operacje prowadzone w Afganistanie w 2001 oraz „Pustynna Burza" w celu wyzwolenia Kuwejtu po agresji irackiej w 1991 roku. W operacjach tych, zwłaszcza w Afganistanie i w Iraku, wiodącą rolę odgrywały wojska Stanów Zjednoczonych ale były one wspierane przez pozostałych członków Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Przełomowym okresem dla Sojuszu Północnoatlantyckiego były lata 1990-1999. W tym okresie, po rozpadzie ZSRR i UW, rodzi się nowa koncepcja strategiczna Sojuszu. Jej początek miał miejsce na spotkaniu szefów rządów państw członkowskich NATO w Londynie w 1990 r., gdzie sformułowano potrzebę dostosowania Sojuszu do nowych uwarunkowań w Europie i świecie. Spotkanie to zapoczątkowało przegląd dotychczasowej strategii i poszukiwanie nowych rozwiązań adekwatnych do aktualnej rzeczywistości. Pierwsze efekty tych działań widoczne były już w 1991 r. na spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej w Rzymie, gdzie szefowie rządów uzgodnili główne założenia nowej koncepcji strategicznej Sojuszu

WSPÓLNOTA EUROPEJSKA	SPRAWIEDLIWOŚĆ I SPRAWY WEWNĘTRZNE	POLITYKA ZAGRANICZNA I WSPÓLNE BEZPIECZEŃSTWO
➢ Wspólny rynek ➢ Unia gospodarcza i walutowa ➢ Wspólne polityki: ▪ rolna ▪ handlowa ▪ transportowa ▪ oświata i kultura ▪ regionalna ▪ socjalna ▪ migracyjna ➢ Ochrona: ▪ granic zewnętrznych ▪ zdrowia ▪ konsumenta ▪ środowiska	➢ Współpraca w zakresie: ▪ prawa ▪ bezpieczeństwa wewnętrznego ▪ demokracji ▪ pomocy innym krajom ➢ Zwalczanie: ▪ narkomanii ▪ przestępczości ▪ terroryzmu Znaczne rozszerzenie tego filaru ujmuje projekt konstytucji UE	➢ Konsultacje i wspólne stanowisko w sprawie: ▪ bezpieczeństwa ▪ praw człowieka ▪ demokracji ▪ pomocy innym krajom ➢ Wspólne działanie: ▪ w sprawach kryzysowych ▪ w przypadku konieczności obrony ▪ w zakresie rozbrojenia ➢ Utworzenie urzędu Wysokiego Przedstawiciela UE ds.WPZiB

Rys. 2.3. Podstawowe filary funkcjonowania UE

na lata 90-te. Koncepcja ta potwierdzała obronny charakter Sojuszu oraz gotowość jego członków do wspólnego zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Należy bowiem uwzględnić, że był to okres dużej niepewności dalszego rozwoju sytuacji w Europie i w świecie. Szczególnie niejasne było stanowisko Rosji w kwestii ustroju, stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa. Z tych też powodów strategia przyjęta przez Sojusz w latach 90-tych charakteryzowała się dużą elastycznością i otwartością. Zakładała potrzebę utrzymania najniższego potrzebnego poziomu sił zbrojnych, by zachować zdolność do zapewnienia bezpieczeństwa swych członków. Ponadto preferowała potrzebę dialogu, współpracy, budowy zaufania i kontroli zbrojeń. W tym okresie Sojusz wystąpił z propozycją „Programu Partnerstwa dla Pokoju", który jednocześnie otwierał drogę dla wielu nowych państw do wstąpienia do NATO. Dotyczyło to w pierwszej kolejności Polski, Czech i Węgier, które status członka sojuszu uzyskały w 1999 r.

W latach 90-tych powoli krystalizowała się sytuacja polityczna w Europie i świecie. Przede wszystkim nawiązane zostały stosunki między Sojuszem a Rosją. Jednocześnie w świecie pojawiły się nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa, głównie w postaci lokalnych konfliktów zbrojnych destabilizujących bezpieczeństwo w określonych rejonach oraz międzynarodowy terroryzm. Przeciwdziałanie tym groźnym zjawiskom wymagało połączonego wysiłku wielu państw (organizacji międzynarodowych) oraz nowej koncepcji strategicznej Sojuszu. Sojusz zachowując dotychczasowy charakter obrony, rozpoczął powolne przekształcanie, zmierzając w kierunku regionalnego systemu bezpieczeństwa. Świadczy o tym między innymi **Nowa Koncepcja Strategiczna Sojuszu** ogłoszona na spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej w kwietniu 1999 r. w Madrycie – zwołanej z okazji 50-lecia NATO.

2.3. Nowa Koncepcja Strategiczna NATO

Koncepcja strategiczna NATO przyjęta w 1999 r. zawiera[1]:

- cele i zadania sojuszu;

---

[1] J. Karczmarek: *NATO – Europa – Polska.* Wyd. atla 2, Wrocław 2000.

- ocenę rozwoju środowiska bezpieczeństwa;
- założenia dotyczące kształtowania systemu bezpieczeństwa w perspektywie XXI wieku;
- główne zasady strategii Sojuszu;
- wnioski.

W koncepcji podkreśla się, iż nadal podstawowym celem Sojuszu jest zapewnienie wolności i bezpieczeństwa krajom członkowskim. Jednakże równolegle działania Sojuszu powinny zmierzać w większym stopniu do zapewnienia pokoju i stabilizacji w Europie i jej otoczeniu. Cele te mają być osiągane wspólny wysiłkiem państw Ameryki Północnej i Europy przy aktywnej współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Tym samym Sojusz zamierza zapewnić nie tylko równe bezpieczeństwo wszystkim państwom członkowskim, niezależnie od wielkości ich potencjału obronnego ale również przyczynić się do stabilności polityczno-militarnej w regionie euroatlantyckim. W tym celu do głównych zadań NATO u progu XXI wieku zalicza się:

- zapewnienie bezpieczeństwa państwom członkowskim i utrzymanie stabilności w Europie i jej najbliższym otoczeniu;
- prowadzenie systematycznych konsultacji jako płaszczyzny porozumienia i wypracowania wspólnego stanowiska wobec współczesnych zagrożeń, także w kwestii dalszego rozwoju struktur obronnych Sojuszu;
- umacnianie spójności i zdolności obronnych NATO w celu odstraszania potencjalnego agresora na dowolnego członka Sojuszu oraz skutecznego przeciwdziałania w razie takiej agresji;
- potrzebę reagowania kryzysowego oraz skutecznego zapobiegania konfliktom zbrojnym, także poza obszarem NATO, we współdziałaniu z OBWE lub ONZ;
- aktywne rozwijanie i umacnianie partnerskich stosunków w zakresie kształtowania bezpieczeństwa z krajami spoza Sojuszu.

Realizując te zadania, Sojusz nie traktuje żadnych państw jako potencjalnego przeciwnika. Głównym celem Sojuszu, zgodnie z jego nową strategią jest zachowanie pokoju i zapewnienie bezpieczeństwa w regionie euroatlantyckim.

Istotny wpływ na powyższe cele i zadania Sojuszu a także kierunki jego dalszego rozwoju miała ocena nowego i perspektywicznego środowiska bezpieczeństwa. Pozwoliła ona określić perspektywy strategiczne w zmieniającym się środowisku politycznym, gospodarczym i militarnym. W ocenie tej szczególną rolę w utrzymaniu bezpieczeństwa w świecie przypisuje się:

- Organizacji Narodów Zjednoczonych, która z racji swoich kompetencji i pozycji ponosi główną odpowiedzialność za utrzymanie pokoju w świecie;
- Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, jako regionalnej organizacji o charakterze politycznym i skupiającej prawie wszystkie państwa w strefie euroatlantyckiej;
- rozszerzającej się unii Europejskiej zmierzającej do utworzenia federacji państw na kontynencie europejskim i podejmującej własne inicjatywy obronne;
- dialogowi i rozwojowi partnerskich stosunków NATO z Rosją, Ukrainą i innymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP).

Ocenia się, że w nowych uwarunkowaniach agresja na szeroką skalę przeciwko Sojuszowi jest mało prawdopodobna. Jednakże może ona mieć miejsce w dalszej perspektywie w wyniku niepomyślnego rozwoju sytuacji, głównie poza jego granicami. Zagrożenie takie może pojawić się w przypadku:

- niekontrolowanego rozprzestrzeniania broni jądrowej i dysponowania nią przez państwa totalitarne lub organizacje terrorystyczne;
- pojawienia się głębokich kryzysów i konfliktów zbrojnych w otoczeniu państw członkowskich Sojuszu, co może grozić ich wciągnięciem w te konflikty;
- dalszego pogłębiania się różnic cywilizacyjnych i ekonomicznych w świecie;
- wystąpienia sprzeczności interesów między mocarstwami (USA, Chiny, Rosja) oraz utworzenia nowego dwubiegunowego układu sił w świecie;

- pojawienia się nowych technologii, dzięki którym określone państwa mogą uzyskać zdecydowaną przewagę.

Z tych też powodów nowa strategia Sojuszu zmierza do zachowania silnych związków w sferze politycznej, gospodarczej i militarnej między Europą i Ameryką Północną. Obecność Stanów Zjednoczonych w Sojuszu (w Europie) jest podstawowym gwarantem bezpieczeństwa i pokoju na tym kontynencie. Teza ta udowodniona została na przestrzeni historii.

Do szczególnych rodzajów zagrożeń progu XXI wieku należy zaliczyć międzynarodowy terroryzm, który coraz częściej sięga po niekonwencjonalne środki niszczenia. W praktyce zagrożenie to jest przejawem ostrych podziałów i sprzeczności, jakie występują we współczesnym świecie. Czynniki ideologiczne i religijne eksponowane w działalności terrorystycznej są umiejętnie wykorzystywane przez przywódców ugrupowań terrorystycznych i mają im ułatwić osiągnięcie założonych celów politycznych. Należy sądzić, iż głównym celem aktów terrorystycznych jakie miały miejsce w USA, Hiszpanii, Anglii było przede wszystkim zastraszenie społeczeństw tych państw i tym samym spowodowanie wycofania ich sił z obszarów niestabilnych politycznie (Irak, Afganistan). To umożliwiłoby przywrócenie i umocnienie rządów totalitarnych w tych rejonach świata. Natomiast nie rozwiązałoby to w żaden sposób istniejących sprzeczności.

Oznacza to, że nowa strategia Sojuszu nie jest akceptowana przez te siły we współczesnym świecie, które zamierzają nadal sprawować władzę w sposób niedemokratyczny i destabilizować istniejący porządek. Z tych tez względów wyjątkowo ważną role w aktualnej sytuacji i w perspektywie odgrywać będzie jedność państw będących w Sojuszu i ich zgodna współpraca na rzecz wspólnego bezpieczeństwa. Temu celowi ma służyć wspólny, zmodernizowany system dowodzenia oraz utrzymywanie wydzielonych sił w odpowiedniej gotowości do wykonania zadań nakreślonych w nowej strategii.

Sojusz wspiera wszystkie te działania, które zmierzają do rozwoju demokracji i zwiększenia bezpieczeństwa. Z tych też względów popiera inicjatywę europejskiej tożsamości w zakresie bezpieczeństwa i obrony (decyzja podjęta w Berlinie w 1996 r.) która zmierza do zwiększenia obowiązków (możliwości) obronnych

państw europejskich pod flagą Unii Europejskiej. Ma to dodatkowo wzmocnić transatlantyckie partnerstwo a jednocześnie umożliwić większą samodzielność państw europejskich (członków NATO) w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa na kontynencie.

Nowa strategia Sojuszu podkreśla również potrzebę wspierania decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz OBWE poprzez udostępnianie środków i ekspertów a także poprzez organizowanie operacji pokojowych w rejonach niestabilnych na mocy mandatu udzielonego przez te organizacje. Przy tym Sojusz zamierza stosować zasadę partnerstwa, współpracy i dialogu także z państwami spoza NATO. W praktyce oznacza to, że we wspomnianych operacjach Sojusz może przejąć na siebie rolę wiodącą ale w składzie angażowanych sił międzynarodowych mogą działać także kontyngenty sił państw nie będących jego członkami. Powołana w NATO Euroatlantycka Rada Partnerstwa znacznie ułatwia taką współpracę i dialog na rzecz bezpieczeństwa. Przyczynia się do zwiększenia zaufania, kooperacji i poprawy interoperacyjności między partnerami i NATO. Szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa ma układ zawarty między NATO a Rosją i Ukrainą. Państwa te zobowiązały się do współpracy na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i budowania stabilnej Europy. Ponadto akceptują stanowisko Sojuszu w kwestii jego rozszerzania i kontroli zbrojeń, które powinny pozostawać na możliwie niskim poziomie.

W nowej strategii zawarte zostały również podstawowe zasady funkcjonowania Sojuszu. Można do nich zaliczyć:

- sojuszniczą solidarność oraz strategiczną jedność państw członkowskich;
- wysoka skuteczność militarną i zdolność do działania w różnych uwarunkowaniach polityczno-militarnych także poza terytorium Sojuszu;
- zdolność do odstraszania każdej potencjalnej agresji na dowolne państwo Sojuszu;
- gotowość do reagowania w sytuacjach kryzysowych poza terytorium Sojuszu we współdziałaniu z ONZ (OBWE);

- współpraca z państwami partnerskimi w zakresie utrzymania i przywracania pokoju w sytuacjach kryzysowych;
- wysoka dyspozycyjność i mobilność wydzielanych sił zdolnych do reagowania w sytuacjach kryzysowych.

Z powyższego wynika, że zgodnie z założeniami nowej strategii Sojusz Północnoatlantycki zmierza do zachowania wystarczającej zdolności do skutecznego odstraszania potencjalnego agresora i obrony w celu utrzymania a w razie konieczności przywrócenia naruszonej integralności terytorialnej państw Sojuszu. Ponadto zamierza zachować zdolność do skutecznego reagowania wydzielonymi siłami o wysokiej mobilności w sytuacjach kryzysowych poza własnym terytorium, jeżeli sytuacje te będą destabilizowały pokój w świecie, bezpieczeństwo państw członkowskich lub zagrażały życiu określonych społeczności (narodowości). Zwłaszcza do realizacji tej drugiej grupy zadań Sojusz zamierza utrzymywać ścisłą współpracę z organizacjami międzynarodowymi, głównie ONZ, UE i OBWE a także nawiązywać partnerskie kontakty ze znaczącymi państwami spoza jego struktury. Przykładem tego są chociażby szczególne stosunki Sojuszu z Rosją i Ukrainą. Partnerska współpraca z innymi państwami ma na celu przede wszystkim rozszerzenie spektrum państw aktywnie działających na rzecz utrzymania pokoju w świecie. Jednocześnie jest to swoista próba tworzenia i umacniania wspólnego systemu bezpieczeństwa regionalnego i światowego. Praktycznym wymiarem takiej partnerskiej współpracy są wielonarodowe operacje pokojowe, w których występują kontyngenty wojskowe różnych państw, także nie będących członkami Sojuszu.

Można zatem uznać, że nowa strategia, jaką przyjął Sojusz u progu XXI wieku, jest strategią otwartą na szeroką współpracę z innymi państwami, dostosowaną do aktualnych zagrożeń i sytuacji politycznej w świecie i zmierzającą do zapewnienia bezpieczeństwa zarówno państw członkowskich, jak i utrzymaniu pokoju w całej strefie euroatlantyckiej. W przeciwieństwie do poprzednich strategii, partnerska współpraca na rzecz utrzymania pokoju zastąpiła takie zjawiska, jak: wyścig zbrojeń, groźbę konfrontacji militarnej, potrzebę utrzymywania dużej liczby wojsk i uzbrojenia, co szczególnie widoczne było w środkowej Europie.

Swoistą wykładnią nowej strategii Sojuszu są „Zalecenia NATO z okazji jubileuszowego szczytu" sformułowane na posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej 3 kwietnia 1999 r. W zaleceniach tych podkreśla się doniosłość istnienia Sojuszu oraz jego wkład w utrzymanie pokoju w świecie w drugiej połowie XX wieku. Jednocześnie potwierdza się potrzebę dalszej ścisłej współpracy politycznej, ekonomicznej, naukowej i militarnej państw należących do NATO. W dziedzinie politycznej i militarnej współpraca ta powinna być systematycznie rozszerzana także na inne państwa spoza Sojuszu. W tym celu przyjęty w NATO „program partnerstwa dla pokoju" powinien być traktowany priorytetowo a współpracę z Rosją w dziedzinie bezpieczeństwa należy uznać za podstawę budowanego systemu bezpieczeństwa w Europie.

W zaleceniach podkreślono również potrzebę integracji wewnętrznych i zewnętrznych misji NATO. Zachowując zdolność Sojuszu do realizacji zadań wynikających z art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego, większą uwagę i środki należy skierować na realizację zadań zewnętrznych zapewniających wyższą stabilność polityczną i społeczną w całym regionie i świecie. Jednakże takie misje zewnętrzne nie powinny nabrać wymiaru globalnego. Zawsze powinny one być analizowane w kontekście interesów i bezpieczeństwa państw NATO. Przy tym należy uwzględnić jedno z głównych współczesnych zagrożeń, jakim jest międzynarodowy terroryzm.

W zaleceniach potwierdza się również otwartość struktury NATO na przyjęcie kolejnych państw. Otwartość ta ma zapewnić zwiększenie potencjału obronnego Sojuszu, powiększyć obszar demokracji, stabilizować sytuacje w regionie oraz zwiększać rolę NATO w systemie bezpieczeństwa światowego. Równolegle Sojusz powinien rozwijać współpracę z innymi organizacjami międzynarodowymi, zwłaszcza z ONZ, OBWE i UE oraz popierać ich dążenia (działania) na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Przy tym podkreśla się potrzebę większego zaangażowania państw europejskich w utrzymanie bezpieczeństwa na tym kontynencie. Z tych też powodów popierana jest inicjatywa Unii Europejskiej zmierzająca do stworzenia europejskiego systemu obronnego, zdolnego do reagowania w sytuacjach kryzysowych w tym obszarze. Niezależnie od tego, podkreśla się potrzebę

utrzymania wyraźnej obecności wojskowej USA w Europie oraz transatlantyckiej współpracy naukowo-technicznej.

Powyższa analiza i ocena podmiotów światowego systemu bezpieczeństwa dokonana w kontekście istotnych przemian politycznych wskazuje, iż nadal główną rolę w tym systemie odgrywają ONZ i NATO. Na kontynencie europejskim coraz większy udział w zapewnieniu bezpieczeństwa państw ma Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Unia Europejska.

Unia Europejska funkcjonująca dotychczas przede wszystkim w sferze gospodarczej, równolegle z przyjęciem do swej struktury wielu nowych państw zmierza do przyjęcia własnej konstytucji oraz prowadzenia wspólnej polityki zagranicznej i zorganizowania wspólnego systemu bezpieczeństwa. Spełnienie tych zamiarów będzie równoznaczne z wniesieniem nowych, istotnych wartości do światowego systemu bezpieczeństwa.

Można zatem uznać, że wraz ze zmianami politycznymi w świecie, po wieloletniej stagnacji systemu bezpieczeństwa światowego opartego głównie na wyścigu zbrojeń i równowadze strachu, jesteśmy świadkami dynamicznych zmian w tym systemie. Zmiany te zmierzają w kierunku tworzenia regionalnych systemów bezpieczeństwa, czego wyraźnym dowodem jest kontynent europejski. Równolegle, w związku z procesem globalizacji oraz nowymi formami zagrożeń, weryfikowane SA również rozwiązania w światowym systemie bezpieczeństwa. Rozwiązania te dotyczą nie tyle jego struktury, co zasad i form funkcjonowania. Jak dowodzi praktyka ostatnich lat, w nowej rzeczywistości jedyną skuteczną formą utrzymania pokoju w obszarach niskiej stabilności politycznej i społecznej jest jednoznaczna reakcja społeczności międzynarodowej, która w razie potrzeby może przybierać postać operacji pokojowych prowadzonych przy użyciu sił międzynarodowych. Doświadczenia wskazują, że w połączeniu z dyplomacją operacje takie mogą być skutecznym sposobem zapewnienia pokoju i demokracji. Jednocześnie operacje takie stanowią nowe i trudne wyzwanie dla państw i ich sił zbrojnych. Z tych względów dalsza część badań ukierunkowana została na identyfikację podstawowych kategorii takich operacji oraz zasad ich organizowania i prowadzenia.

3. PODSTAWOWE KATEGORIE OPERACJI POKOJOWYCH

3.1. POJĘCIE OPERACJI POKOJOWYCH

Współcześnie dużą uwagę przykłada się do rozlicznych przedsięwzięć, których celem jest utrzymanie pokoju w skali globalnej. Nie bez powodów sądzi się, że nawet najmniejszy konflikt, określany jako lokalny (przygraniczny, o małej intensywności, itp.) może stać się zaczątkiem konfliktu postrzeganego w skali szerszej, nawet globalnej. Stąd, tak wiele wagi przykłada się do sprawnego funkcjonowania różnych instrumentów, przeznaczonych do kontrolowania oraz rozwiązywania konfliktów między państwami i wewnątrz państw.

Do najważniejszych spośród nich zalicza się dyplomację prewencyjną, obejmującą działania podejmowane w celu zapobieżenia powstaniu sporów, zapobiegania eskalacji istniejących sporów i ich przerodzenia się w konflikt oraz ograniczaniu konfliktu, jeśli ma on miejsce. Ważne miejsce pośród wymienionych instrumentów zajmują działania związane z tworzeniem, utrzymaniem i budowaniem pokoju. Nie mniej uwagi przykłada się do różnych działań, związanych z rozbrojeniem stron konfliktu, sankcji i innych form wymuszania pokoju.

Jak już podkreślano wcześniej działaniami na rzecz pokoju zajmuje się cały szereg organizacji, zróżnicowanych pod względem możliwości działania, skuteczności podejmowanych wysiłków, zasięgu oddziaływania oraz społecznej akceptacji. Patrząc z perspektywy połowy lat czterdziestych poprzedniego stulecia można stwierdzić, że największy wkład w utrzymanie światowego pokoju wniosły dwie organizacje – Organizacja Narodów Zjednoczonych i Sojusz Północnoatlantycki, co szerzej omówiono w rozdziale drugim.

Wymienione organizacje różni bardzo wiele – poczynając od misji, zadań, struktury organizacyjnej i możliwości prowadzenia działań w różnych częściach świata. Niewątpliwie jednak, szczególnie na przełomie XX i XXI wieku, wniosły one wielki wkład w przywrócenie i utrzymanie pokoju w najbardziej zapalnych częściach świata – na Bałkanach, Bliskim Wschodzie, Afryce, itd.

Jedną z istotnych różnic, którą można dostrzec „gołym okiem" jest sposób podejścia do klasyfikowania działań na rzecz pokoju. W tym kontekście można zauważyć szereg różnych kategorii, które używane są zamiennie, a w gruncie rzeczy nie są kategoriami semantycznymi bądź syntaktycznymi. Do takich kategorii zaliczyć możemy operacje pokojowe, misje pokojowe, operacje wsparcia pokoju, budowanie pokoju, itd.

Biorąc powyższe pod uwagę w dalszej części niniejszego rozdziału dokonana zostanie swoista klasyfikacja według dwóch kryteriów, które zostały wyodrębnione z wielu innych, możliwych do zastosowania.

Pierwsze kryterium podziału zidentyfikowane zostało ze względu na podmiot, który organizuje i prowadzi operacje (działania) wspierające (promujące) pokój. Wobec powyższego, kategoryzacja przeprowadzona zostanie z uwzględnieniem poglądów dominujących w ONZ i NATO.

Drugie kryterium podziału uwzględnia poglądy dominujące w wybranych państwach. Dobór wspomnianych państw nie był rzecz jasna losowy. Uwzględniał ich doświadczenia w operacjach (misjach) pokojowych oraz teoretyczny dorobek naukowy w tym zakresie.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na to, że samo pojęcie operacji pokojowej, misji pokojowej i operacji wsparcia pokoju budzi szereg kontrowersji. Ze względu na charakter niniejszej pracy oraz różnorodność występujących w niej wyrażeń i zwrotów warto poczynić kilka ustaleń terminologicznych, tym bardziej, że w obowiązujących dokumentach normatywnych oraz literaturze fachowej – jak już wcześniej wspomniano - nie stosuje się w odniesieniu do działań pokojowych jednolitego nazewnictwa. Dla zobrazowania różnic poniżej przytoczono terminologię ONZ, NATO oraz kilku wybranych państw. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że w obowiązujących w naszym kraju dokumentach normatywnych nie stosuje się w odniesieniu do nich jednolitej terminologii. Np. w „Regulaminie działań wojsk lądowych" są one definiowane jako wojskowe operacje pokojowe (s. 11) lub

jako działania na rzecz wsparcia pokoju (s. 247)[1]. Niekiedy definiowane są jako działania pokojowe[2], operacje pokojowe[3] lub misje pokojowe.

Podstawowym terminem są misje pokojowe. Według L. Zapałowskiego „...misje pokojowe są to działania stosowane przez ONZ środkami o charakterze militarnym, paramilitarnym lub niemilitarnym w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa bądź to przez zmianę sytuacji stanowiącej groźbę dla pokoju, bądź to dla zainicjowania akcji w związku z groźbą naruszenia pokoju..."[4].

Pierwsze, szczegółowe zdefiniowanie operacji pokojowych zaproponował w 1992 roku Sekretarz Generalny Butros B. Ghali w dokumencie ONZ „An Agenda of Peace". Według zamieszczonych tam definicji „...operacja pokojowa to powstrzymywanie, zahamowanie lub spowodowanie zaprzestania działań wojennych toczonych pomiędzy państwami lub w granicach państwa, drogą bezstronnej interwencji strony trzeciej. Celem operacji pokojowej jest nakłonienie stron konfliktu do jego rozwiązania przez zastosowanie środków przewidzianych w rozdziale VI i VII Karty Narodów Zjednoczonych"[5].

Bardzo interesującą, a zarazem wyróżniającą się spośród innych jest definicja profesora J. Zielińskiego, według którego „...operacje pokojowe realizowane są na ogół w czasie pokoju, a niekiedy kryzysu, w celu utrzymania, przywrócenia lub ustanowienia pokoju. Nie jest zatem, w tych operacjach konieczne użycie środków walki, tak jak to ma miejsce w operacjach militarnych. I ten właśnie fakt w istotny sposób różni te dwa rodzaje operacji"[6].

Biorąc pod uwagę złożoność systemu międzynarodowych operacji pokojowych oraz różnorodność realizowanych w ich ramach zadań, F. Gągor i K. Paszkowski zdefiniowali je jako „działania z ograniczonym użyciem sił zbrojnych podejmowa-

---

[1] Por.: *Regulamin działań wojsk lądowych,* Rozdział 20 „Działania na rzecz wsparcia pokoju", Warszawa 1999.

[2] Por. : Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych,* Toruń 1999, s. 25.

[3] Por.: *Fm 100-23 Peace Operations*, Hedquarters Department of the Army, December 1994.

[4] L. Zapałowski, *Operacje pokojowe ONZ*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1989, s. 38.

[5] Boutros Boutros – Ghali, *Program dla Pokoju* („An Agenda for Peace"), PISM, Warszawa 1995, s. 49-50.

[6] J. Zieliński (red.), *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 2002, s. 66.

ne przez społeczność międzynarodową w celu utrzymania lub przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu"[1].

Zgodnie z obowiązującym aktualnie w Siłach Zbrojnych RP „Regulaminem działań taktycznych wojsk lądowych" „operacje pokojowe stanowią jeden z podstawowych mechanizmów rozwiązywania konfliktów zagrażających pokojowi i bezpieczeństwu światowemu. Są organizowane i prowadzone pod egidą Organizacji Narodów Zjednoczonych, zgodnie z VI i VII rozdziałem Karty Narodów Zjednoczonych, które określają zadania dotyczące utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Inicjatorem rozpoczęcia takich działań jest Rada Bezpieczeństwa, która podejmuje w tej sprawie odpowiednią rezolucję.

Prowadzenie tych działań polega na zastosowaniu określonych sił i środków w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa przez zmianę sytuacji stanowiącej groźbę dla pokoju lub dla zainicjowania akcji w związku z groźbą naruszenia pokoju. Ich istotą jest dążenie do utrzymania międzynarodowego pokoju dzięki funkcjonowaniu sił na rzecz prewencji oraz ograniczania, rozwiązywania, monitorowania i wygaszania konfliktów międzynarodowych oraz budowy nowego, bezpiecznego życia po ich zakończeniu."[2].

W oficjalnych dokumentach NATO występuje z kolei pojęcie „operacje wsparcia pokoju" (PSO – Peace Support Operations), ujmowane często, w odróżnieniu od typowych operacji bojowych, jako „operacje inne niż wojna" (OOTW – Operations Other Than War). Spotyka się również określenie tego typu operacji jako „operacje nie wynikające z Artykułu V" (Non-Article V Operations), w odróżnieniu od operacji militarnych podejmowanych przez NATO w celu obrony terytorialnej integralności Sojuszu i jego państw członkowskich, tj. zgodnie z postanowieniami artykułu V Traktatu Waszyngtońskiego.

Według wspomnianej wyżej Doktryny Sojuszu operacje wsparcia pokoju są: „wielofunkcyjnymi operacjami prowadzonymi bezstronnie przy wsparciu mandatem ONZ lub Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OSCE – Orga-

---

[1] F. Gągor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 52.

[2] *Regulamin działań taktycznych wojsk zmechanizowanych i pancernych. Batalion - kompania*, DWLąd, Warszawa 2000, s. 16-1

nisation for Security and Co-operation in Europe) angażujące siły zbrojne oraz dyplomatyczne i humanitarne agencje, a także są organizowane w celu osiągnięcia długoterminowych porozumień politycznych lub innych założeń określonych w mandacie. Obejmują operacje utrzymania pokoju (Peacekeeping) i wymuszania pokoju (Peace Enforcement), a także zapobieganie konfliktom (Conflict Prevention), tworzenie pokoju (Peacemaking), budowanie pokoju (Peace Building) oraz operacje humanitarne (Humanitarian Operation)".

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że według najnowszych poglądów Operacje Wsparcia Pokoju (PSO) mieszczą się w szerokim spektrum operacji reagowania kryzysowego (CRO), stanowiąc ich integralną część.

3.2. Klasyfikacja operacji pokojowych wg ONZ

Pojęcie operacji pokojowych kojarzy się przede wszystkim z Organizacją Narodów Zjednoczonych, która do końca lat osiemdziesiątych była w zasadzie jedyną organizacją prowadzącą tego typu działania. Współcześnie możemy jednak zauważyć rosnącą złożoność systemu rozwiązywania sporów i konfliktów przez wspólnotę ogólnoświatową. Jak już podkreślano w systemie tym obok ONZ, operacje pokojowe zaczęły prowadzić również organizacje regionalne, w tym głównie ze względu na jej kontynentalny zasięg należy wymienić Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE). Natomiast zgodnie z mandatem ONZ prowadzi je także Sojusz Północnoatlantycki (NATO) lub doraźna koalicja państw członkowskich, dysponująca odpowiednim potencjałem i zdolnościami operacyjnymi. W związku z tymi rozszerzonymi działaniami, możliwych jest o wiele więcej wariantów organizowania i prowadzenia operacji pokojowych. Poczynając od dyplomacji prewencyjnej, a na interwencji zbrojnej kończąc[1].

Powszechnie używane pojęcie operacji utrzymania pokoju (peacekeeping operation) pojawiło się wraz z pierwszymi operacjami tego typu. Były to działania w głównej mierze nadzorujące realizację zawieszenia broni między zwaśnionymi stronami, a ich umiejscowienia należało szukać pomiędzy postanowieniami rozdzia-

---

[1] F. Gągor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe...*, op. cit., s. 7.

łu VI, a VII Karty Narodów Zjednoczonych. Rola tych operacji nie polegała na rozwiązaniu problemu, sporu, czy też konfliktu, ale na utrzymaniu osiągniętego porozumienia lub nie dopuszczeniu do dalszej eskalacji. Definicja traktuje je jako: *„...zapobieganie, ograniczanie, łagodzenie i zakończenie działań wojennych między państwami lub wewnątrz państw za pośrednictwem pokojowej interwencji trzeciej strony, zorganizowanej i kierowanej przez organizacje międzynarodowe przy użyciu personelu wojskowego, policyjnego i cywilnego dla przywrócenia i utrzymania pokoju"*[1].

Operacje pokojowe są utożsamiane głównie z operacjami przygotowywanymi przez ONZ, ponieważ do początku lat dziewięćdziesiątych w zasadzie była to jedyna organizacja realizująca powyższe przedsięwzięcie. Pierwszą misją pokojową przeprowadzoną przez ONZ była misja UNTSO (United Nations Truce Supervision Organization - Organizacja ONZ ds. Nadzorowania Rozejmu), utworzona w czerwcu 1948 roku do nadzorowania rozejmu w Palestynie.

Według raportu „Program dla pokoju" *(„An Agenda for Peace"),* który w czerwcu 1992 roku opracował ówczesny Sekretarz Generalny ONZ Boutros Boutros – Ghali, wyróżnia się następujące rodzaje operacji pokojowych:

1. **Dyplomacja prewencyjna** – *(preventive diplomacy)* oznacza działania mające zapobiegać powstawaniu sporów międzynarodowych, przeciwdziałanie przerodzeniu się istniejących sporów w konflikty zbrojne oraz ograniczenie jego zasięgu w przypadku zaistnienia.
2. **Tworzenie pokoju** - *(peacemaking)* działania mające doprowadzić do osiągnięcia porozumienia walczących stron, głównie z wykorzystaniem środków pokojowych przewidzianych w Rozdziale VI Karty NZ.
3. **Utrzymanie pokoju** - *(peacekeeping)* oznacza rozmieszczenie sił ONZ w rejonie konfliktu, dotychczas za zgodą wszystkich zainteresowanych stron, zwykle obejmuje personel: wojskowy, policyjny i (lub) cywilny.

---

[1] D. Nieke, *25 lat udziału polskich kontyngentów wojskowych w operacjach pokojowych*, Praca dyplomowa, AON, Warszawa 2000, s. 23.

4. **Budowanie pokoju** - *(peacebuilding)* to akcja typowa dla okresu pokonfliktowego zmierzająca do poparcia struktur, które zamierzają umocnić istniejący pokój i podejmują wysiłki dla uniknięcia ponownego wybuchu konfliktu"[1].

Obecnie wszystkie realizowane pod nadzorem ONZ operacje pokojowe można sprowadzić do jednej z trzech kategorii:

1. ***Operacje pokojowe pierwszej generacji*** – tradycyjne operacje utrzymania pokoju, które realizowane są poprzez następujące formy i metody działania:
   - obserwację przestrzegania porozumienia i przerwania działań;
   - rejestrowanie naruszeń porozumień;
   - mediacje pomiędzy zwaśnionymi stronami;
   - tworzenie i kontrolę stref buforowych pomiędzy stronami;
   - monitorowanie ograniczeń w uzbrojeniu stron w strefach nadzoru.
2. ***Operacje pokojowe drugiej generacji*** - wielofunkcyjne operacje utrzymania pokoju, które są realizowane poprzez następujące formy i metody działania:
   - obserwację przestrzegania porozumienia i przerwania działań;
   - rejestrowanie naruszeń porozumień;
   - mediacje pomiędzy zwaśnionymi stronami;
   - tworzenie i kontrolę stref buforowych pomiędzy stronami;
   - monitorowanie ograniczeń w uzbrojeniu stron w strefach nadzoru;
   - zapewnienie bezpieczeństwa i tymczasowej administracji;
   - nadzorowanie rozbrojenia i demobilizacji stron konfliktu;
   - ochrona i nadzorowanie przeprowadzenia wolnych wyborów.
3. ***Operacje pokojowe trzeciej generacji*** – operacje wymuszania pokoju, które realizowane są poprzez:
   - wymuszanie nałożonych sankcji;

---

[1] Boutros Boutros – Ghali, *Program...,* op. cit., s. 51.

- zapewnienie bezpieczeństwa przeprowadzenia akcji humanitarnych;
- interwencja zbrojna przeciw stronie uznanej za agresora[1].

3.3. Operacje wsparcia pokoju wg poglądów NATO

Jak już wcześniej wspomniano, w dokumentach sygnowanych przez Sojusz Północnoatlantycki działania na rzecz pokoju definiowane są jako „Operacje wsparcia pokoju" *(ang. Peace Support Operations - PSO).* Kategoria ta zawarta została w dokumencie „Bi-MNC Directive for NATO Doctrine for Peace Support Operations", opublikowanym w 1998 roku.

Stąd, pod pojęciem operacji wsparcia pokoju należy rozumieć różnego rodzaju działania militarne i niemilitarne, prowadzone przez NATO pod auspicjami i zgodnie z mandatem Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych organizacji międzynarodowych (np. Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unii Europejskiej, itp.). Zwykle angażuje się w nich wydzielone, z reguły wielonarodowe kontyngenty sił zbrojnych oraz różnego rodzaju organizacje i agendy rządowe oraz pozarządowe.

Operacje wsparcia pokoju (PSO) są przygotowywane i prowadzone w celu osiągnięcia określonych rozwiązań politycznych. Ich rodzaj oraz zakres uzależnione są od charakteru konfliktu (międzynarodowy, wewnętrzny), sił uczestniczących w konflikcie (regularne siły zbrojne, organizacje paramilitarne, zorganizowane grupy przestępcze) oraz politycznej woli uczestników konfliktu co do jego rozwiązania.

Operacje wsparcia pokoju, w których angażowane są wydzielone komponenty sił zbrojnych mogą być prowadzone w różnej formie. Obejmują one operacje utrzymania lub wymuszania pokoju oraz zapobieganie konfliktom, operacje tworzenia lub budowanie pokoju oraz operacje humanitarne.

Operacje utrzymania pokoju *(ang. Peacekeeping)* są one podejmowane z reguły na podstawie Rozdziału VI Karty Narodów Zjednoczonych. Są prowadzo-

---

[1] Zbiorowa praca studyjna, *Koncepcja wykorzystania doświadczeń z pełnienia misji pokojowych przez SZ RP w procesie przygotowania i szkolenia kontyngentów wojskowych w perspektywie cz. I*, Sztab Generalny WP, Warszawa 1998, s. 28-29.

ne za zgodą wszystkich stron biorących udział w konflikcie i polegają zwykle na kontrolowaniu i umożliwieniu wprowadzenia w życie zawartego wcześniej porozumienia pokojowego. Mogą być prowadzone w ramach innych operacji, a szczególnie tych, które obejmują pomoc humanitarną. Ich istota polega głównie na powstrzymywaniu, ograniczaniu i ewentualnie wygaszaniu wrogich działań między stronami przez użycie sił międzynarodowych (wojskowych i cywilnych). Natomiast ich cel polega na osiągnięciu kompromisu politycznego w rozwiązaniu konfliktu i stworzeniu warunków do pokojowego współżycia. Zadania komponentu wojskowego, w operacjach tego typu, polegają głównie na obserwacji i rozdzieleniu walczących stron przez rozwinięcie sił między nimi i ustanawianiu stref neutralnych. Realizowane zadania obejmować mogą także nadzorowanie postanowień organizacji międzynarodowych, obejmujących powrót ludności na obszary objęte wcześniej walkami oraz dotyczących przestrzegania przerwania ognia. Jako istotne zadanie postrzega się także pomoc w odtworzeniu organów władzy i administracji państwowej.

Jedną z klasycznych form realizacji zadań w ramach operacji utrzymania pokoju jest obserwacja *(ang. Observation)*. Jej zasadniczym celem jest monitorowanie działań prowadzonych przez strony konfliktu i składanie stosownych, bezstronnych meldunków. W zadaniach tego typu może być zaangażowanych od kilku do kilkuset osób. Monitoring prowadzony jest zwykle przez nieuzbrojonych obserwatorów ONZ. Należy jednak zaznaczyć, że o ile wojskowi obserwatorzy są zwykle integralną częścią każdej operacji utrzymania pokoju realizowanej przez siły ONZ, to jest to mało prawdopodobna forma realizacji zadań przez siły wydzielone przez NATO. Nie jest bowiem możliwe aby NATO zaakceptowało mandat, zgodnie z którym siły wojskowe będące pod jego dowództwem, będą działały zarówno bez broni jak i bez stosownych możliwości użycia siły, określonych w zasadach zaangażowania sił *(ang. Rules of Engagement – ROE)*.

Działania rozdzielające polegają na dążeniu do utrzymania sił przeciwstawnych stron w separacji. Prowadzone są z reguły na podstawie zawartych porozumień o wstrzymaniu ognia lub zawieszeniu broni. Realizowane są zwykle przez kontyngenty wojskowe, zwane w obowiązującej nomenklaturze siłami rozdzielają-

cymi *(ang. Interposition Force)*. Cechą charakterystyczną tych działań jest dążenie do rozmieszczenia sił natychmiast po zaistnieniu stosownych warunków. Należy bowiem sądzić, że każda zwłoka może doprowadzić do powstania kolejnych ognisk zapalnych.

Kolejną grupą zadań, które mogą być realizowane przez wojska w ramach operacji utrzymania pokoju jest tzw. pomoc przejściowa *(ang.Transition Assistance)*. Są one prowadzone po wynegocjowaniu porozumienia pokojowego i stanowią element wprowadzenia go w życie. Ich celem jest tworzenie warunków umożliwiających bezkolizyjne przejście od stanu konfliktu do warunków pokojowych. Pomoc przejściowa obejmuje szereg przedsięwzięć o charakterze militarnym i niemilitarnym, podejmowanych w okresie pomiędzy ustanowieniem zawieszenia ognia a rozpoczęciem misji budowania pokoju przez organizacje cywilne. Ich myślą przewodnią jest doprowadzenie do takiego poziomu stabilizacji, w której ludność może powrócić do normalnego życia. Uzyskaniu pozytywnych efektów prowadzonych działań sprzyja bliska współpraca sił wojskowych ze strukturami politycznymi, akceptowanymi przez ludność i organizacje o charakterze międzynarodowym.

Specyficzną formą zadań realizowanych w operacjach utrzymania pokoju jest kontrola zbrojeń *(ang. Arms Control)*. Jest ona postrzegana jako kluczowe narzędzie używane w procesie osiągania lub utrzymania stabilizacji na określonym obszarze (regionie) oraz jako niezbędny warunek budowania wzajemnego zaufania. Wprawdzie kontrola zbrojeń obejmuje głównie przedsięwzięcia o charakterze dyplomatycznym, jednak siły zbrojne mogą stanowić bardzo ważny element systemu kontroli. Szeroka gama zadań realizowanych w tym kontekście obejmuje zarówno inspekcje, kontrolowanie demobilizacji i działalność szkoleniową, jak i niszczenie systemów uzbrojenia oraz – w szczególnych wypadkach - prewencyjne rozwinięcie wojsk.

Operacje wymuszania pokoju *(ang. Peace Enforcement)* prowadzone są z kolei zgodnie z rozdziałem VII Karty Narodów Zjednoczonych. Polegają one na podjęciu działań (lub groźbie ich podjęcia) przez międzynarodowe siły wojskowe w celu przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu. Działania wojsk w operacjach tego typu przyjmują formy operacji militarnych, podejmowanych w takiej sytuacji, gdy

zawiodą inne mechanizmy rozwiązywania konfliktów. Z natury są prowadzone wtedy, kiedy nie uzyskano zgody wszystkich stron konfliktu na ich prowadzenie lub jej uzyskanie jest mało prawdopodobne. Należy zatem przyjąć, że są one planowane w celu utrzymania lub ponownego ustanowienia pokoju albo narzucenia określonych warunków, sprecyzowanych w mandacie.

Szczególnie duże możliwości w tym zakresie posiada NATO. Współcześnie sądzi się nawet, że jest to najbardziej prawdopodobne zadanie dla sił Sojuszu w ramach wsparcia pokojowych wysiłków ONZ i innych organizacji międzynarodowych. Siły przeznaczone do prowadzenia operacji wymuszania pokoju muszą być zorganizowane, wyposażone, wyszkolone i wprowadzone do działań w taki sposób, by mogły osiągnąć zakładane cele jak najmniejszym kosztem. Muszą one umieć reagować adekwatnie do sytuacji (opierając się na ROE), bowiem wymuszanie pokoju różni się od wojny tym, że zwycięstwo militarne nie jest ostateczną miarą sukcesu.

W operacjach wymuszania pokoju istotnego znaczenia nabierają wzajemne związki i zależności zachodzące pomiędzy celami politycznymi, a militarnymi sposobami ich osiągnięcia. Sposoby osiągania wspomnianych celi muszą być w czytelny sposób przekazane stronom konfliktu, tak by każda z nich mogła wnieść swój wkład w odniesienie sukcesu. Więzi pomiędzy wojskowymi i politycznymi celami muszą być na szczególnie wysokim poziomie integracji. Zaangażowanie sił powinno być dokładnie sprecyzowane, z położeniem nacisku na wyłącznie niezbędne użycie siły, proporcjonalnej do osiągnięcia zakładanego efektu i zminimalizowania skutków ubocznych. Ważne jest podkreślenie, że celem operacji wymuszania pokoju nie będzie pokonanie lub zniszczenie przeciwnika, ale raczej zmuszenie lub wymuszenie na jednej ze stron (bądź wszystkich stronach) określonego sposobu działania. Dlatego właśnie zapewnienie wystarczających sił i niezbędnych środków do wykonania zadań zawartych w mandacie, stanowi dopiero realną podstawę decyzji o podjęciu działań w ramach operacji wymuszania pokoju.

Na marginesie można zaznaczyć, że w ostatnim okresie coraz większego znaczenia nabierają działania związane z ochroną praw człowieka *(ang. Protection of Human Rights).* Kontyngenty wojskowe coraz częściej zostają angażowane

w sytuacjach, które dotyczą przeciwdziałania łamaniu praw człowieka, ludobójstwu i czystkom etnicznym, występującym zwykle w parze z rozkładem struktur władzy i administracji państwowej. W takich okolicznościach wymuszenie pokoju będzie konieczne, żeby powstrzymać łamanie praw człowieka oraz stworzyć warunki do tego, by określone agencje (organizacje) cywilne mogły zlikwidować przyczyny konfliktu i rozpocząć proces budowania pokoju.

Zapobieganie konfliktom *(ang. Conflict Prevention),* podobnie jak inne operacje wsparcia pokoju, prowadzone są zwykle zgodnie z przywoływanym wcześniej Rozdziałem VI Karty NZ. Obejmują szeroki zakres działań począwszy od inicjatyw dyplomatycznych, a na działaniach sił zbrojnych kończąc. Jest to zatem cała gama wysiłków, zmierzających do zapobiegania nasilaniu się sporów i przeobrażaniu ich w konflikt zbrojny lub jego rozprzestrzeniania się, w rejonach szczególnych napięć. Zapobieganie konfliktom może zatem obejmować misje wyjaśniające, konsultacje, ostrzeganie, inspekcje i monitorowanie. Natomiast środki wojskowe użyte w takich misjach muszą być ukierunkowane na wsparcie dyplomatycznych i politycznych działań zmierzających do rozstrzygnięcia sporu. Specyficzne zadania wojskowe obejmują bardzo szeroki zakres przedsięwzięć poczynając od prewencyjnego rozwinięcia, a na działaniach ewakuacyjnych kończąc.

Prewencyjne rozmieszczenie *(ang. Preventive Deployment)* polega na rozmieszczaniu sił posiadających dostateczne zdolności odstraszania, a tym samym zapobiegania wybuchowi działań wojennych. W tym miejscu warto podkreślić, iż jednym z najmocniejszych sygnałów jaki Sojusz może wysłać odnośnie rozwiązania sytuacji kryzysowej jest wyrażenie zgody na rozmieszczenie wielonarodowych sił. Może to być realizowane w formie: prowadzenia ćwiczeń i przelotów samolotów, rozmieszczania morskich lub desantowych sił na pozycjach, rozmieszczania powietrznych lub lądowych sił w regionie sąsiadującym z regionem, w którym istnieje problem bądź rozmieszczania sił w tym regionie. Należy jednak zaznaczyć, że na wybór odpowiednich sił będzie miało swój wpływ wiele czynników, pośród których wyróżnia się: czas, gotowość bojową, rozmiar i istotę kryzysu oraz stopień zaangażowania Sojuszu.

Wczesne ostrzeganie *(ang. Early Warning)* o potencjalnym konflikcie jest możliwe do osiągnięcia dzięki standardowym działaniom monitorującym, prowadzonym rutynowo przez poszczególnych członków Sojuszu, na obszarze zainteresowania NATO. Im wcześniej państwa i organizacje międzynarodowe świadome są grożącego kryzysu, tym wcześniej mogą przedsięwziąć odpowiednie polityczne lub militarne działania w celu zapobieżenia rozpoczęciu lub eskalacji działań wojennych. Dodatkowo, wczesne zidentyfikowanie sytuacji kryzysowych daje czas do wypracowanie większej liczby możliwych wariantów działania oraz ułatwia skoordynowane przeciwdziałanie.

Nadzór *(ang. Surveillance)* polega na monitorowaniu przez środki będące w dyspozycji NATO działań w powietrzu, na lądzie i na morzu. Jawne, niekiedy wręcz demonstracyjne prowadzenie działań nadzorujących może przynieść bardzo pozytywny skutek. Jest jednak bardzo ważne, żeby podkreślać wobec społeczności międzynarodowej bezstronność tego rodzaju nadzoru, w stosunku do zainteresowanych stron.

Sankcje i embargo *(ang. Sanctions and Embargoes)* traktowane są jako próba wywarcia presji na stronę (strony) konfliktu. Polegają na wyborze i zastosowaniu ekonomicznych bądź handlowych sankcji lub nałożeniu embarga. Należy zaznaczyć, że siły lotnicze i morskie NATO są przygotowane i zdolne do wyegzekwowania i wspierania operacji tego typu, praktycznie w każdym rejonie świata. Do spełniania określonej roli mogą być również użyte siły lądowe, których zadania mogą sprowadzać się na przykład do nadzorowania granic.

Operacje ewakuacyjne osób nie biorących udziału w wojnie *(ang. Non-Combatant Evacuation Operations)* są przedsięwzięciami o charakterze militarnym, prowadzonymi w celu zapewnienia bezpiecznej ewakuacji wymienionych osób z obcego kraju (obszaru objętego konfliktem). Są one zwykle prowadzone w sytuacji pogarszającego się bezpieczeństwa, równolegle z intensywną działalnością dyplomatyczną, której celem jest zapobieżenie rozszerzania się konfliktu. Ponieważ operacje tego typu wymagają podejmowania szybkich decyzji politycznych, będą one z reguły prowadzone przez jedno państwo lub przez ograniczoną koalicję zainteresowanych państw.

Należy podkreślić, że środowisko, w którym będą prowadzone operacje ewakuacyjne w wielu wypadkach nie będzie przyjaźnie ustosunkowane do realizujących je sił. W tej sytuacji zaangażowanie sił wojskowych może być również postrzegane jako swoista forma demonstracji siły oraz gotowości do podjęcia bardziej zdecydowanych działań.

Tworzenie pokoju *(ang. Peacemaking)* obejmuje działania dyplomatyczne prowadzone po rozpoczęciu konfliktu, których celem jest ustanowienie porozumienia o wstrzymaniu ognia lub szybkie zawarcie porozumienia pokojowego. Mogą one obejmować misje dobrych usług, misje mediacyjne i rozjemcze, a także naciski dyplomatyczne, izolowanie lub sankcje. Polega ono zwykle na dążeniu do ograniczenia intensywności konfliktu, rozdzielenia walczących stron i przekonania ich pokojowego rozwiązania konfliktu. Udział wojsk w tych misjach będzie ograniczony zwykle do działań o charakterze rozjemczym.

Można bez większego trudu zauważyć, że tworzenie pokoju jest osiągane głównie przez środki dyplomatyczne. Jednak w wielu wypadkach wojskowe wsparcie dla operacji tworzenia pokoju jest możliwe zarówno pośrednio (na przykład w formie wsparcia sztabowego), jak i bezpośrednio (w formie wykorzystania sił i środków wojskowych). Tym bardziej, że tworzenie pokoju może niekiedy obejmować działania adekwatne do tych, które wchodzą w skład operacji wymuszania pokoju. Sytuacje tego typu mogą mieć miejsce podczas wymuszania nałożonych sankcji.

Operacje budowania pokoju *(ang. Peace Building)* obejmują cały szereg działań, których celem jest militarne wsparcie przedsięwzięć o charakterze politycznym, ekonomicznym i społecznym. Zwykle są one realizowane z myślą o umocnieniu i utrwaleniu rozwiązań politycznych oraz dążeniu do usunięcia przyczyn konfliktu. Obejmują one zwykle mechanizmy identyfikowania i wspierania struktur, które będą zmierzały do umocnienia pokoju, promowania zaufania oraz odbudowy ekonomicznej.

Budowanie pokoju polega zatem na organizowaniu i prowadzeniu działań mających na celu normalizację stosunków (wewnętrznych lub zewnętrznych) w rejonie konfliktu, już po jego zakończeniu. Działania budowania pokoju ukierunkowane są

na udzieleniu pomocy w scalaniu kruchego pokoju i wspieraniu dążeń do trwałej stabilizacji.

Udział wojsk w takich operacjach polegać może na ochronie misji dyplomatycznych i powstających (odtwarzanych) struktur państwowych, rozdzielaniu zantagonizowanych stron, udzielaniu pomocy w przywracaniu porządku oraz udziale w działaniach stabilizujących (pomoc humanitarna dla ludności, rozminowanie, itp.). Jest bowiem bardzo prawdopodobne, że po zakończeniu konfliktu infrastruktura na obszarze wcześniej nim objętym będzie zniszczona, a cywilne i polityczne instytucje raczej nie będą istniały lub nie będą w stanie działać efektywnie. Sytuacja może się pogorszyć jeżeli jedna lub więcej stron konfliktu będzie przeciwna końcowemu porozumieniu lub strony sprzeciwią się roli spełnianej przez wojskowe siły wspierające działania.

Przyjmuje się, że w ramach operacji budowania pokoju kontyngenty wojskowe mogą realizować szeroką gamę zadań, wymienionych poniżej.

Pomoc wojskowa dla władz cywilnych *(ang. Military Aid to the Civil Authorities)* obejmuje wszystkie wojskowe działania, które zapewniają tymczasowe wsparcie, zgodnie z prawem, lokalnych władz cywilnych. Są z reguły podejmowane w sytuacji, gdy okoliczności lub warunki przekraczają możliwości władz cywilnych.

Pomoc dla uchodźców[1] lub osób wysiedlonych[2] *(ang. Refugee/Displaced Person Assistance)* jest ukierunkowana na dostarczanie niezbędnych usług tymczasowo wysiedlonym ze swoich domów. Rodzaj i zakres udzielanej pomocy będzie zwykle wypadkową potrzeb i możliwości sił wojskowych.

Bardzo specyficznym zadaniem jest klasyfikacja *(ang. Classification)*. Efektem wielu konfliktów są zmiany granic między zwaśnionymi państwami. W tej sytuacji częstym zjawiskiem są spory dotyczące zakwalifikowania określonych osób do kategorii uchodźców bądź wysiedlonych. Jest to problem trudny do rozstrzygnięcia. Ich właściwe zaszeregowanie może być ważne, bowiem liczba uchodźców czy osób

---

[1] Uchodźca: osoba zmuszona siłą do opuszczenia swojego rodzinnego kraju.

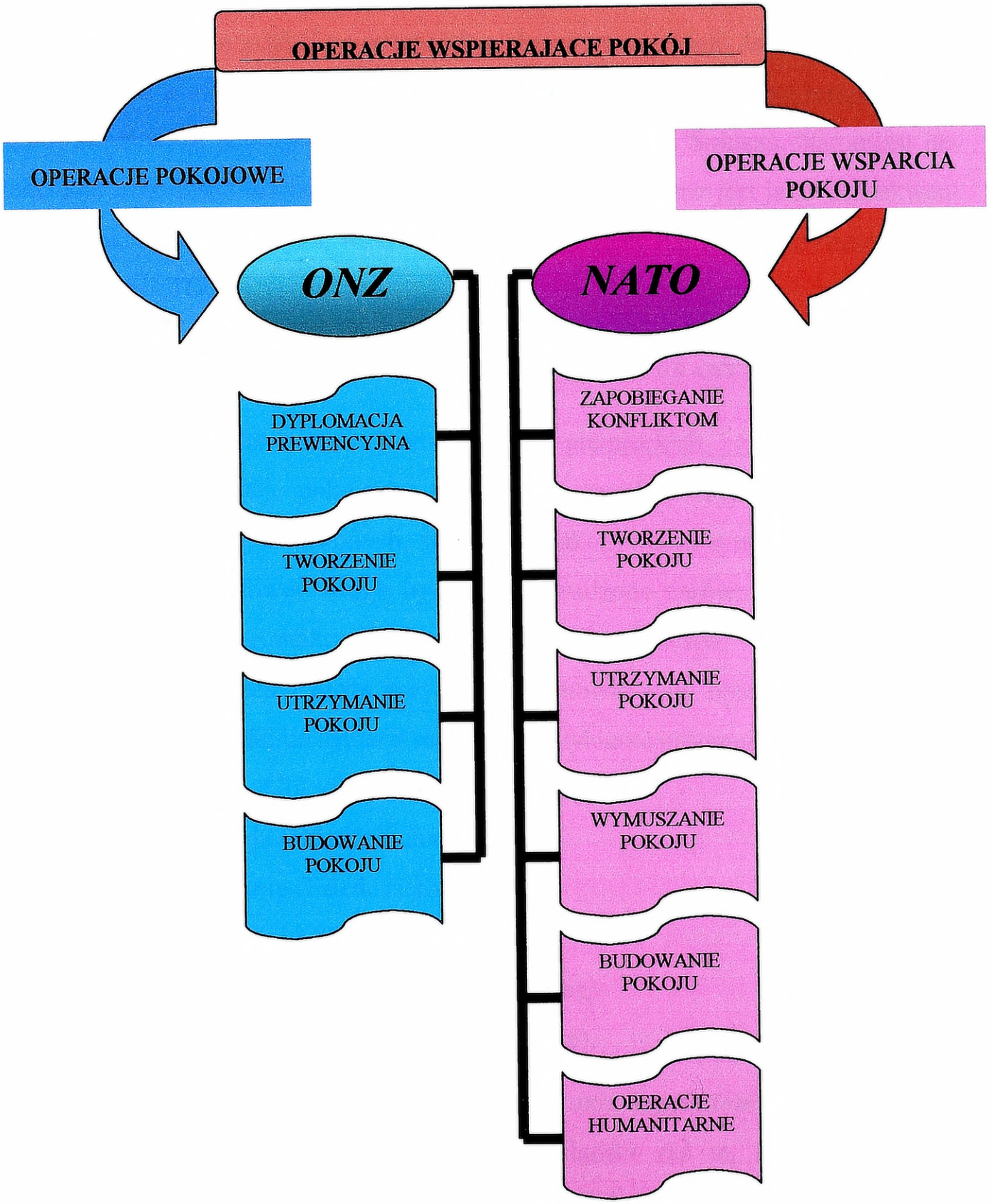
[2] Osoba wysiedlona: osoba zmuszona siłą do opuszczenia swojego domu ale nie swojego rodzinnego kraju.

wysiedlonych może osiągać wielkość od małych grup do wielu tysięcy osób, gromadzących się w obozach (określonych rejonach) bądź przemieszczających się. Wspomniane przemieszczanie może być spontaniczne, wynikające z charakteru danego konfliktu lub może być następstwem zamierzonych działań jednej ze stron konfliktu.

Operacje humanitarne *(ang. Humanitarian Operations)* mogą poprzedzać lub towarzyszyć działaniom humanitarnym, prowadzonym przez wyspecjalizowane organizacje cywilne. Pomoc humanitarna polega na działaniach mających na celu ograniczenie ludzkich cierpień, gdy odpowiednie władze – w rejonie konfliktu – nie są w stanie lub nie chcą jej udzielić. Udział wojsk w operacjach tego typu może przybierać formę: usuwania skutków zniszczeń i skażeń, ewakuacji ludności, pomocy wysiedlonym i uciekinierom, udzielania podstawowej pomocy medycznej, dostarczania żywności i środków pierwszej pomocy, utrzymywania i odbudowy infrastruktury, ochrony, itp. Zależnie od mandatu operacje humanitarne mogą również obejmować planowanie pomocy, ochronę cywilnych agencji (instytucji) niosących pomoc, jak również budowanie, utrzymywanie i ochronę dróg dla konwojów z pomocą. W sytuacjach ekstremalnych siły zbrojne mogą przejąć bezpośrednią odpowiedzialność za dostarczanie pomocy, głównie w celu utrzymania ciągłości dostaw. Takich rozwiązań powinno się jednak unikać, jeśli jest to tylko możliwe.

Pomoc w wypadku klęsk żywiołowych *(ang. Disaster Relief)* to kolejne, specyficzne zadania realizowane w ramach operacji humanitarnych. W wielu wypadkach rozmiar klęski żywiołowej może przekraczać możliwości przeciwdziałania określonego państwa. W razie potrzeby, na prośbę zainteresowanego państwa kraje NATO mogą indywidualnie udzielać odpowiedniej pomocy, w tym również w postaci wydzielenia stosownego komponentu wojskowego.

Ochrona praw człowieka *(ang. Protection of Human Rights)* jest podstawowym elementem wszystkich operacji humanitarnych. Niekiedy zakres przedsięwzięć związanych z przeciwdziałaniem nadużyciom w zakresie łamania praw człowieka będzie wymagał prowadzenia operacji wymuszenia pokoju. Przykładem operacji tego typu był niedawny konflikt w Kosowie.

Rys. 3.1. Klasyfikacja operacji wspierających pokój według poglądów dominujących w ONZ i NATO

Źródło: Otocki R. Determinanty użycia zwartych jednostek Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w operacjach wsparcia pokoju, AON, Warszawa 2003

Reasumując należy skonstatować, że udział wydzielonych komponentów wojskowych z państw NATO może obejmować szereg, niekiedy bardzo złożonych działań. Tym bardziej, iż współcześnie, zgodnie z nową Koncepcją Strategiczną Sojuszu zmienia się pogląd na potencjalny charakter zagrożeń. Jako mało prawdopodobne ocenia się zagrożenia globalne, postrzegane przez pryzmat agresji na dużą skalę, skierowaną przeciwko jednemu lub kilku członkom Sojuszu. Natomiast potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa Sojuszu upatrywane jest jako konsekwencja konfliktów regionalnych, walk o podłożu etnicznym lub innych kryzysów poza terytorium NATO.

3.4. OPERACJE POKOJOWE WG POGLĄDÓW WYBRANYCH PAŃSTW

Podstawowy dokument normatywny niemieckich wojsk lądowych HDv 100/100[1], operacje pokojowe określa jako zespół przedsięwzięć zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, służących pokonywaniu sytuacji kryzysowych w skali międzynarodowej. Mogą być one prowadzone zarówno pod auspicjami ONZ, organizacji regionalnych oraz przez koalicję państw. Wojskowy wkład w czasie ich prowadzenia może przy tym obejmować cały obszar zadaniowy sił zbrojnych. W zależności od sytuacji mogą one przybierać następujące formy:

- zapobieganie konfliktom (Konfliktverhütung);
- tworzenie pokoju (Friedensschaffung);
- utrzymanie pokoju (Friedenserhaltung);
- wymuszenie pokoju (Friedenserzwingung);
- konsolidację pokoju (Friedenskonsolidierung);
- działania humanitarne (Humanitäre Einsätze).

Pierwszą z wymienionych form jest ***zapobieganie konfliktom***, łącząca w sobie różnego rodzaju przedsięwzięcia, a w szczególności zaś te, które są zgodne z rozdziałem VI Karty NZ. W zależności od sytuacji mogą one obejmować działania począwszy od inicjatyw na poziomie dyplomatycznym, aż po działania profilaktyczne, które w swoim zakresie obejmują stacjonowanie wojsk na obszarze konflik-

---

[1] *HDV 100/100 – regulamin wojsk lądowych Bundeswehry („Dowodzenie wojskami").*

tu. Tego rodzaju przedsięwzięcia prowadzone są w celu zapobieżenia rozszerzenia i przekształcenia się sporu w działania o charakterze zbrojnym. Zapobieganie konfliktom może obejmować zarówno misje rozpoznawcze, konsultacyjne, ostrzegawcze oraz inspekcyjne i obserwacyjne.

Tworzenie pokoju, w niemieckich siłach zbrojnych związane jest z całą gamą przedsięwzięć o charakterze dyplomatycznym, które są podejmowane w celu doprowadzenia stron przeciwnych do zgody. Są one realizowane głównie poprzez zastosowanie środków pokojowych, zawartych w rozdziale VI Karty NZ.

W wymiarze praktycznym może to oznaczać m.in. postawienie w stan gotowości służb materiałowych, łączności i innych, które poprzez swoją działalność w regionie konfliktu przyczyniają się do łagodzenia sporów oraz zapewniają wdrożenie postanowień Narodów Zjednoczonych (np. takich jak: izolacja stron konfliktu, czy praktyczne wprowadzenie sankcji).

Kolejna z form operacji pokojowych ***utrzymanie pokoju***, zakłada powstrzymanie, rozbrojenie lub zakończenie wrogich działań pomiędzy państwami, lub też w obrębie któregoś z państw poprzez interwencję trzeciej „neutralnej strony". Operacje tego rodzaju prowadzone są pod kierownictwem organizacji o charakterze międzynarodowym, uzupełnionej siłami zbrojnymi i osobami cywilnymi, które dbają o ponowne przywrócenie oraz utrzymanie pokoju1.

Natomiast ***wymuszenie pokoju*** odpowiada konfliktowi zbrojnemu, a co się z tym wiąże wymaga sił, które posiadają zdolność do prowadzenia „walki broni połączonych" w ramach wielo- i międzynarodowych organizacji. Przy ich praktycznej realizacji nie jest wymagana zgoda stron konfliktu ze względu na fakt, że działania te należą do środków przymusu zastosowanych przez organizacje międzynarodowe.

Zgodnie z rozdziałem VII Karty NZ są to przedsięwzięcia zmierzające do ponownego przywrócenia pokoju na obszarze konfliktu przy użyciu środków wojskowych.

---

1 *HDv 100/700, Auslandseinsätze,* Bonn 1998, pkt.602

„W przypadku zaistnienia konfliktów o wymiarze międzynarodowym lub wewnątrzpaństwowym mogą one również zobowiązywać do włączenia instytucji państwowych do zwalczania klęski humanitarnej lub też działań w przypadku daleko idącego upadku [1].

Konsolidacja pokoju ma miejsce po zakończeniu konfliktu. Jej celem jest udzielenie wsparcia podczas tworzenia struktur, które umacniają pokój w regionie oraz wymagają zaufania i współpracy pomiędzy wcześniejszymi stronami konfliktu, w celu zapobieżenia powrotu sytuacji konfliktowej.

Operacje na rzecz utrzymania, wymuszenia lub konsolidacji pokoju różnią się zasadniczo w odniesieniu do[2]:

- mandatu wydanego przez Radę Bezpieczeństwa NZ lub organizację regionalną zgodnie z rozdziałem VII Karty NZ,
- zadania sił zbrojnych,
- zagrożenia,
- sytuacji prawnej i wynikającymi z niej uprawnieniami,
- zasad działania
- rozmiaru i składu wydzielonych sił,
- dowodzenia ruchem i transportem oraz
- zabezpieczenia logistycznego.

Działania humanitarne (Humanitäre Einsätze) obejmują całokształt świadczeń pomocy oraz przedsięwzięć wsparcia, które są realizowane przez siły zbrojne w wypadku zaistnienia katastrof i klęsk żywiołowych poza terytorium Niemiec.

Akcje humanitarne prowadzone są w celu zmniejszenia ludzkiego cierpienia, będącego skutkiem katastrof naturalnych, technicznych lub też pojawiających się jako następstwo wojen lub konfliktów lokalnych. Działania humanitarne mają zazwyczaj miejsce w sytuacjach, kiedy odpowiedzialne za likwidację skutków urzędy oraz instytucje państwowe danego kraju nie mają możliwości zapewnienia ludności cywilnej właściwej pomocy.

---

[1] *NACC-AHG (TSG)-N(94)18 v. 04.05.1994)*
[2] *HDv 100/700.* Bonn 1998r., pkt.605

Priorytetowym celem przyświecającym działaniom humanitarnym, realizowanym przez niemieckie siły zbrojne są świadczenia pomocy, które występują jako część składowa zadania Bundeswehry.

Światowy wzrost zapotrzebowania w obszarze pomocy humanitarnej przyczynił się do niespotykanego dotąd wzmocnienia pozycji i płaszczyzny zadaniowej organizacji międzynarodowych. Zapewne żadne z państw nie zobowiązało się wcześniej do świadczenia pomocy, jednakże wiele państw zawarło bilateralne lub międzynarodowe uzgodnienia i umowy w ramach przynależności do organizacji międzynarodowych, które zobowiązują do realizacji świadczeń pomocy i planowania odpowiednich działań w tym zakresie[1].

Problematyka operacji pokojowych w amerykańskich siłach zbrojnych znajduje odzwierciedlenie w regulaminie FM 100-23. Zgodnie z nim rozróżnia się trzy podstawowe rodzaje operacji pokojowych:

1. **Operacje wsparcie dyplomacji (support to diplomacy)**
2. **Operacje utrzymania pokoju (peacekeeping)**
3. **Operacje wymuszania pokoju (peace enforcement)**[2]

Operacje wsparcia dyplomacji mogą mieć miejsce zarówno w czasie pokoju jak i konfliktu. Głównym ich celem jest zapobieganie kryzysom. W zależności od sytuacji mogą przybierać one formę:

- tworzenia pokoju (peacemaking);
- budowania pokoju (peace building);
- dyplomacji prewencyjnej (preventive diplomacy).

Podczas prowadzenia tego rodzaju działań wojskowy wkład w osiągnięcie zamierzonego celu odgrywa podrzędną rolę w stosunku do dyplomatycznego procesu tworzenia pokoju. Wiele z tych przedsięwzięć można porównać do typowych działań realizowanych przez siły zbrojne, które występują jako część składowa zadania czasu pokoju. Jednakże w wielu przypadkach, nawet samo stacjonowanie między-

---

[1] Szerzej na ten temat: Kaczmarek W. (red. nauk.), *Operacje wsparcia pokoju w teorii współczesnej sztuki operacyjnej,* Warszawa 2002.

[2] Por. *FM 100 – 23 Peace Operations*, Headquarters Departament of the Army, December 1994, s.2.

narodowych sił militarnych na obszarze konfliktu, może przyczynić się do osiągnięcia stabilizacji w regionie oraz stworzenia warunków niezbędnych dla pokojowego rozwiązania sporu.

Operacje utrzymania pokoju obejmują zarówno operacje o charakterze militarnym jak i paramilitarnym, które są podejmowane i przeprowadzane w uzgodnieniu ze stronami konfliktu. Głównym ich celem jest nadzorowanie i pomoc we wdrożeniu istniejących już porozumień pokojowych i układów o zawieszeniu broni oraz wsparcie wysiłków dyplomatycznych dla osiągnięcia długoterminowych umów politycznych. Mogą być one realizowane poprzez:

- obserwację i nadzorowanie realizacji rozejmów;
- meldowanie i monitorowanie;
- nadzór;
- rozpatrywanie skarg i naruszeń porządku;
- negocjacja i mediacja;
- utrzymywanie kontaktów (liaison);
- nadzór rozejmu

Celem **operacji wymuszenia pokoju** jest utrzymanie lub przywrócenie pokoju oraz wsparcie wysiłków dyplomatycznych dla osiągnięcia długoterminowych rozwiązań politycznych. Działania te oznaczają przedsięwzięcia zmierzające do przywrócenia pokoju za pomocą sił wojskowych lub pod groźbą ich użycia, zgodnie z posiadanymi uprawnieniami międzynarodowymi, w celu zmuszenia stron konfliktu do zastosowania się do ogólnie zaakceptowanych rezolucji lub ustanowionych sankcji. Wymuszenie pokoju może obejmować działania zbrojne, a co się z tym wiąże zadania muszą być dokładnie sprecyzowane i określony stan końca operacji.

Operacje wymuszania pokoju zazwyczaj prowadzone są w kilku fazach. Pierwsza z nich obejmuje rozmieszczenie jednostek pierwszej kolejności użycia w celu podkreślenia obecności wojsk w regionie konfliktu. Natomiast kolejne zmierzają do praktycznego wsparcia ustanowionych władz cywilnych. Zadania przydzielone siłom kontyngentu wojskowego zazwyczaj obejmują:

- przywrócenie i utrzymanie porządku oraz stabilizacji w zagrożonym regionie;
- ochronę pomocy humanitarnej;
- zagwarantowanie i zakaz ruchu;
- wymuszenie sankcji;
- ustanowienie i nadzór stref ochronnych,
- rozdzielenie stron walczących przy użyciu siły oraz inne operacje, określone przez uprawniony do tego mandatem organ.

Problematyka działań na rzecz utrzymania pokoju światowego zajmuje ważne miejsce w teorii i praktyce sztuki wojennej, przyjmowanej i akceptowanej w wojskowym środowisku naukowym Republiki Czeskiej. Należy jednak zaznaczyć, że klasyfikują oni wspomniane działania jako operacje pokojowe *(mirowé operace),* zwracając jednocześnie uwagę na to, iż w terminologii Sojuszu Północnoatlantyckiego występują operacje wsparcia pokoju *(operace na podporu míru)*.[1]

Generalnie rzecz ujmując można zauważyć, że definicje operacji pokojowych, ich klasyfikacja, formy i zasady ich prowadzenia nie odbiegają w znacznym stopniu od poglądów wyrażanych w dokumentach sygnowanych przez ONZ oraz dokumentach normatywnych Sojuszu. W teoretycznych założeniach dominują poglądy, że operacje pokojowe należy zaliczać do tzw. operacji niebojowych *(neválečnỳch operací).* Podkreśla się również to, że nie są one prowadzone w interesie państwa oraz to, iż nie są skierowane przeciwko jednej ze stron konfliktu. Innymi słowy akcentuje się ich bezstronność. Bardzo ważne jest również stwierdzenie, że celem operacji pokojowych – w przeciwieństwie do innych typów operacji – nie jest odniesienie zwycięstwa.

W klasyfikacji przyjmowanej w Siłach Zbrojnych Republiki Czeskiej podkreśla się, że operacje pokojowe występują obok innych działań prowadzonych na rzecz utrzymania pokoju i światowego bezpieczeństwa. We wspomnianych działaniach wyróżnia się:

---

[1] Němec P., Urbánek K.; *Operace v příštích letech*, VA Brno 2001

- działania prewencyjne *(prevence konfliktu);*
- działania na rzecz wsparcia pokoju *(opatření na posílení míru);*
- operacje utrzymania pokoju *(operace na udržení míru);*
- operacje wymuszania pokoju *(operace na prosazení míru);*
- operacje tworzenia pokoju *(operace vytváření míru);*
- operacje humanitarne *(humanitární operace)*[1].

Natomiast operacje wsparcia pokoju, realizowane przez Sojusz Północnoatlantycki definiowane są jako wielofunkcyjne operacje, prowadzone dla wsparcia mandatu ONZ (OBWE, itp.), które obejmują siły zbrojne, dyplomację i organizacje humanitarne. Prowadzone są dla osiągnięcia celów politycznych lub innych warunków, określonych w mandacie. W klasyfikacji wyróżnia się:

- utrzymanie pokoju *(udržování míru);*
- wymuszanie pokoju *(prosazováni míru);*
- zapobieganie konfliktom *(předcházení konfliktu);*
- budowanie pokoju *(budování míru);*
- operacje humanitarne (humanitární operace)[2].

Reasumując, można skonstatować, iż poglądy dotyczące operacji pokojowych (operacji wsparcia pokoju), które dominują w teorii i praktyce czeskiej sztuki wojennej nie odbiegają w swej istocie od poglądów panujących w innych państwach. Posiadają one pewną specyfikę, będącą pochodną czeskich doświadczeń z udziału w misjach i operacjach pokojowych, nie mniej jednak nie wymagają szerszego komentarza.

Operacje wsparcia pokoju w szwedzkich siłach zbrojnych są pojęciem używanym zarówno w odniesieniu do określenia operacji utrzymania jak i wymuszenia pokoju. „Operacje te różnią się tym od wojny, że nie występuje w nich przeciwnik i jest ona częścią złożonego procesu, który angażuje w czasie jego trwania liczne

---

[1] Tamże, s.83 i dalsze.
[2] Tamże, s. 83

organizacje dyplomatyczne oraz humanitarne w celu osiągnięcia długoterminowego porozumienia pokojowego"[1].

W zależności od sytuacji i stopnia „zgody" pomiędzy stronami konfliktu mogą one przybierać formy[2]:

- operacji utrzymania pokoju;
- operacji wymuszania pokoju.

Operacje utrzymania pokoju są działaniami prowadzonymi za zgodą stron konfliktu, które to występują jako integralna część procesu pokojowego, zmierzającego do osiągnięcia długotrwałego porozumienia pokojowego. Tak, więc podstawowym warunkiem dla przeprowadzenia tego rodzaju operacji jest uzyskany w wyniku wcześniejszych porozumień mandat polityczny.

Warunkiem powodzenia operacji jest przestrzeganie w trakcie operacji trzech podstawowych zasad:

- zgodności;
- bezstronności;
- ograniczone lub minimalne użycie siły (wyłącznie w przypadku samoobrony).

Operacje utrzymania pokoju mogą być prowadzone pod kierownictwem ONZ lub upoważnionych organizacji regionalnych. Działania te prowadzone są zawsze w oparciu o Rozdział VI Karty Narodów Zjednoczonych.

Operacje wymuszania pokoju. Mianem tym w siłach zbrojnych Szwecji określane są operacje zmierzające do ponownego przywrócenia lub też utrzymania pokoju w sytuacjach konfliktu pomiędzy stronami sporu. Działania te nie wymagają zgody stron konfliktu i są niejako z natury przymusowym użyciem siły lub groźbą jej użycia w celu przywrócenia pokoju i osiągnięcia warunków określonych w mandacie politycznym. Siły przewidziane do realizacji tego rodzaju działań potrzebują odpowiedniej struktury oraz wyposażenia, które umożliwi im użycie środków przymusu przeciw jednej lub wszystkim walczącym stronom.

---

[1] Swedish Joint Military Doctrine: *„Peace Suport Operations"*, Sztokholm 1997, s.1.
[2] Tamże.

Operacje wymuszania pokoju zgodnie z Rozdziałem VII Karty ONZ oznaczają przedsięwzięcia mające na celu przywrócenie pokoju na obszarze konfliktu za pomocą środków militarnych.

3.5. Polski model operacji pokojowych

Analizując polskie podejście do operacji wspierających pokój należy zauważyć, że Polska nie jest organizatorem operacji tego typu. Jest ich aktywnym i zaangażowanym uczestnikiem. Stąd w większości klasyfikacji prezentowanych w literaturze przedmiotu uwzględnia się podział występujący w ONZ i NATO. Zatem bardziej interesujące wydają się być podstawy podejmowania decyzji o udziale (lub nie) w operacjach wspierających pokój. W tej sytuacji szczególnego znaczenia nabierają kryteria, które uwzględnia się w procesie podejmowania decyzji.

Zbiór kryteriów w procesie podejmowania jakiejkolwiek decyzji ułatwia dokonanie właściwej analizy problemu według określonych parametrów. Zbiór ten pozwala na zebranie właściwego sztabu fachowców, materiałów i środków, co warunkuje osiągnięcie sukcesu. Podejmowana decyzja przy ich braku jest wybierana intuicyjnie i „po omacku". Zazwyczaj nie ma ona racjonalnych podstaw.

Kryteria, jako narzędzie wspomagające ten proces, a dotyczące udziału zwartych jednostek sił zbrojnych RP w operacji wsparcia pokoju, należy zgrupować w kilku kategoriach. Zaproponowano, zatem kategorie poniższego typu:

- szeroko rozumianego zagrożenia bezpieczeństwa;
- ekonomiczne;
- militarne;
- prawne;
- społeczne[1].

W przypadku uwarunkowań dotyczących zagrożenia bezpieczeństwa należy brać pod uwagę następujące ich główne grupy:

- zagrożenia cywilizacyjne;

---

[1] W. Pszenny, *Problemy udziału RP w sojuszniczych operacjach wspierania pokoju w świetle ustaleń doktrynalnych naczelnych dowódców NATO,* Praca studyjna, AON, Warszawa 2000, s. 20.

- zagrożenia polityczno-militarne;
- zagrożenia ekonomiczno-gospodarcze;
- zagrożenia ekologiczne.

Główne wyznaczniki bezpieczeństwa państwa zawierać się będą w następujących ramach:

- zmienność w czasie;
- wielopłaszczyznowość;
- zakres przestrzenny.

Za główne kryterium zmienności uważa się przede wszystkim postęp naukowo-techniczny, osłabiający w pewnym stopniu bezpieczeństwo państwa, zmuszając je do stałego przewidywania przyszłych zagrożeń.

Wielopłaszczyznowość bezpieczeństwa narodowego, pozwala z kolei wyróżnić w sensie przedmiotowym poszczególne jego rodzaje np. polityczne, militarne, ekonomiczne, ekologiczne, kulturowe, ideologiczne i inne. Wreszcie przestrzenny zakres bezpieczeństwa wiąże się z poszukiwaniem przez państwa bezpieczeństwa poza swoimi granicami, co jest związane z historycznym procesem przesuwania się jego terytorium[1].

Kryterium ekonomiczne określono jako zdolności państwa do ponoszenia jednostronnych kosztów związanych z wydzieleniem na potrzeby operacji wspierania pokoju komponentów narodowych zgodnie z wymogami władz wydającymi mandat jak i państwa gospodarza. Należy tutaj przewidywać partycypowanie w ogólnych kosztach operacji (koszty wyposażenia, przerzutu) oraz utrzymania komponentu (wojskowego, cywilnego bądź policyjnego) biorącego udział w operacji. Koszty te będą zależne od zakresu, czasu zaangażowania w operację oraz miejsca przeprowadzenia operacji. Dlatego też do kryteriów ekonomicznych zaliczyć należy:

---

[1] A. Dawidczyk, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001, s. 17.

- zdolność państwa do ponoszenia jednostronnych kosztów utrzymania komponentu narodowego celem zachowania jego żywotności w przewidywanym mandatem okresie;
- promocyjny charakter produktów narodowych na arenie międzynarodowej[1].

Militarne kryteria ogólnie zdefiniować można jako zdolność państwa do wydzielenia komponentu militarnego, którego parametry wynikają z zadań określonych mandatem misji pokojowej. Ostatecznie, do podstawowych kryteriów militarnych można zaliczyć:

- dysponowanie określonego rodzaju jednostkami wojskowymi;
- dysponowanie określonego rodzaju sprzętem i wyposażeniem wojskowym;
- zdolność państwa do wydzielenia jednostek wojskowych z określonego rodzaju sił zbrojnych, bez naruszania systemu obronnego państwa;
- zdolność potencjalnych jednostek wojskowych do operowania w środowisku międzynarodowym;
- zdolność potencjalnych jednostek wojskowych do działań operacyjno - taktycznych w określonych warunkach geograficznych[2].

Kryteria prawne należy rozpatrywać w dwóch obszarach. W pierwszej kolejności w obszarze międzynarodowym, a następnie w narodowym.

W **obszarze międzynarodowym** kryterium prawne to po pierwsze międzynarodowa legitymizacja prawna operacji pokojowej w postaci Rezolucji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych wydanej na mocy Rozdziałów VI i VII Karty ONZ lub decyzji organizacji regionalnej wydanej z upoważnienia Rady Bezpieczeństwa ONZ. Ważnym elementem międzynarodowej legitymizacji prawnej operacji jest przyzwolenie Państwa Gospodarza na jej przeprowadzenie. Operacje wspierania pokoju prowadzone zgodnie z Rozdziałem VI Karty NZ muszą odbywać się za zgodą lub na życzenie określonego rządu, jeżeli taki istnieje. W przypadku przeprowadzania operacji wymuszania pokoju niekoniecznie taka zgoda musi być wyrażona. Można domniemać, że przyzwolenie Państwa Gospodarza zosta-

---

[1] W. Pszenny, *Problemy...*, op. cit., s. 22
[2] Tamże, s. 23.

nie wycofane. Warunkiem koniecznym legitymizacji prawnej tego typu operacji pokojowej jest Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ wydana na mocy Rozdziału VII Karty ONZ. Sądzić należy, że w tym obszarze mieści się kryterium legalności podjętych działań w świetle traktatów i porozumień, gdzie ich rozpoczęcie lub zaniechanie może naruszyć międzynarodowe konwencje, traktaty i porozumienia, które strona polska ratyfikowała a tym samym zobowiązała się do ich przestrzegania.

W **obszarze narodowym** należy brać pod uwagę kryterium legalności zaangażowania komponentu narodowego, w jedną z form operacji pokojowej w aspekcie prawa wewnętrznego. Oznacza to, zgodność podjęcia działań z ustawą zasadniczą czyli Konstytucją RP oraz właściwymi ustawami regulującymi potencjalne kierunki zaangażowania się Polski w działalność poza jej terytorium. Reasumując, do kryteriów prawnych zaliczyć należy:

- zgodność mandatu operacji wspierania pokoju z właściwymi zapisami Karty Narodów Zjednoczonych;
- zgodność mandatu operacji wspierania pokoju z konwencjami, traktatami, umowami, których stroną jest Rzeczypospolita Polska bądź, które ratyfikowała;
- zgodność mandatu operacji wspierania pokoju z wewnętrznym systemem prawnym Rzeczypospolitej Polskiej[1].

Kryteria społeczne można scharakteryzować jako przyzwolenie społeczne na zaangażowanie się państwa w określoną operację wspierania pokoju. Doświadczenia światowe w szczególności amerykańskie wskazują, iż utrata przyzwolenia może zakończyć się niepowodzeniem. Ważnym elementem w tym wypadku jest właściwa kampania informacyjna i ścisła współpraca z mediami. Kryteria społeczne określić można jako:

- stopień poparcia społecznego dla zaangażowania się Polski w operację pokojową;
- przewidywany stopień poparcia społecznego w obliczu eskalacji konfliktu;

---

[1] Tamże, s. 22.

- stosunek mediów do faktu zaangażowania się Polski w operację wsparcia pokoju.

Opierając się na kryteriach przedstawionych powyżej można przystąpić do omawiania poszczególnych czynników warunkujących użycie wybranych komponentów naszych sił zbrojnych w operacjach wsparcia pokoju, bez których niemożliwe byłoby ich aktywne partycypowanie w międzynarodowej działalności Sojuszu Północnoatlantyckiego. Niemożliwe stałoby się zatem wypełnienie Artykułu V Traktatu Północnoatlantyckiego, wyrażającą zgodę naszego państwa na udzielenie pomocy innemu członkowi NATO w wypadku zbrojnej agresji na jego wolność i niepodległość.

Jednakże dokonana w tym rozdziale analiza poglądów organizacji międzynarodowych i państw w obszarze operacji pokojowych wskazuje jednoznacznie, że poglądy te w wielu kwestiach nie są jednolite. Zmiany polityczne w świecie na przełomie XX i XXI wieku wręcz wymusiły potrzebę nowego spojrzenia na problemy związane z zachowaniem bezpieczeństwa oraz konieczność ich postrzegania w wymiarze ponadpaństwowym. Równolegle zaistniała potrzeba weryfikacji i przyspieszonego rozwoju teorii operacji pokojowych.

4. ORGANIZACJA MIĘDZYNARODOWYCH OPERACJI POKOJOWYCH

Rozwój idei bezpieczeństwa zbiorowego nierozerwalnie związany jest ze stopniowym osiąganiem przez społeczność międzynarodową wyższego poziomu wspólnoty interesów i poczucia solidarności, a także z doskonaleniem międzynarodowych uregulowań prawnych. Szczególnie istotna rolę odegrał przy tym proces ograniczania możliwości posługiwania się wojną jako instrumentem polityki międzynarodowej, aż do ostatecznego, całkowitego wykluczenia siły i groźby jej użycia. W ten sposób ius ad bellum (prawo do wojny) zostało zakazane przez powszechne prawo międzynarodowe[1].

Ponieważ w tworzeniu bezpieczeństwa coraz większą rolę spełniają regionalne organizacje międzynarodowe, w rozdziale tym przedstawione zostaną zagadnienia związane z udziałem tych organizacji w operacjach pokojowych i sytuacjach kryzysowych. Szczególny nacisk położony zostanie przy tym nie na formalne, proceduralne aspekty podejmowania decyzji politycznych, tworzenia zgrupowania wielonarodowego organizacji dowodzenia, lecz raczej na związane z tym problemy praktyczne. Podejście takie wydaje się w pełni uzasadnione, gdyż rozwiązania formalne przedstawione są w wystarczający sposób w publikacjach normatywnych.

4.1. Rola organizacji międzynarodowych w operacjach pokojowych

Przez wiele lat operacje pokojowe powszechnie kojarzone były z Organizacją Narodów Zjednoczonych. Zasługi ONZ w utrzymaniu, czy też przywracaniu pokoju na świecie są bezsporne. Postanowienia art. 41 Karty Narodów Zjednoczonych przewidują użycie środków niemilitarnych (ekonomicznych i politycznych). Środki te mogą obejmować całkowite lub częściowe zerwanie stosunków gospodarczych oraz komunikacji wszelkiego typu, a także zerwanie stosunków dyplomatycznych. Rada Bezpieczeństwa dysponuje także siłami pokojowymi tworzonymi w celu roz-

---

[1] B. Malendowski, *Główne wyzwania i zagrożenia w stosunkach międzynarodowych: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość [w:] Stosunki międzynarodowe,* Wrocław 2000, s. 405.

wiązywania konfliktów lub przywracania pokoju. Należy tu jednoznacznie podkreślić, że przedsięwzięcia tego rodzaju wymagają zgody państw bezpośrednio biorących udział w konflikcie oraz państw dostarczających swoje jednostki wojskowe i ewentualnych państw tranzytowych. Siły pokojowe działające na obszarze konfliktu mogą używać broni jedynie w samoobronie. Tak więc posługiwanie się siłami pokojowymi nie oznacza stosowania środków przymusu w rozumieniu art. 42, który przewiduje prowadzenie akcji wojskowej siłami powietrznymi, morskimi i lądowymi niezbędnymi dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Operacje pokojowe nie mają jednoznacznego umocowania prawnego w Karcie NZ, co sprawia, że niejednokrotnie podnoszono kwestę ich legalności. Nie mniej obecnie istnieje consensus, co do prawa ONZ do prowadzenia operacji pokojowych[1]. Zgodnie bowiem z postanowieniami art. 40 Rada Bezpieczeństwa może wydawać zarządzenia tymczasowe, umożliwiające przeprowadzenie operacji nie mających charakteru sankcji. Mogą one obejmować wezwanie do zaprzestania działań wojennych w ustalonym terminie oraz żądanie wycofania sił zbrojnych walczących stron na określoną linię graniczną lub demarkacyjną. Zarządzenia tymczasowe mogą polegać również na przeprowadzeniu odpowiedniej akcji wojskowej, której celem jest zapobieganie bezpośrednim starciom i incydentom zbrojnym.

Po zakończeniu zimnej wojny zakres celów operacji pokojowych i zadań uczestniczących w nich sił uległ znacznemu rozszerzeniu. Obok misji przywracania pokoju podejmowano działania zmierzające do rozbrojenia walczących stron, sprawowano kontrolę przebiegu wyborów, dokonywano ewakuacji ludności z zagrożonych regionów, udzielano pomocy humanitarnej, kontrolowano przestrzeganie praw człowieka, udzielano pomocy w przywracaniu administracji cywilnej oraz prowadzono szkolenie miejscowych oddziałów wojska i policji. Przedsięwzięcia te określano mianem operacji pokojowych drugiej generacji[2], a z uwagi na charakter zadań uczestniczyły w nich nie tylko siły zbrojne, lecz także obserwatorzy wojskowi, siły policyjne oraz cywilni urzędnicy ONZ. Od połowy lat dziewięćdziesiątych mamy do czynienia z operacjami trzeciej generacji, w ramach których kontyngenty woj-

---

[1] B. Malendowski, *Główne wyzwania i zagrożenia...*, s. 414.

[2] Szerzej problem ewolucji operacji pokojowych przedstawiono w rozdziale 3.

skowe uzyskały prawo stosowania siły. Prawo to jest jednak ograniczone do działań odwetowych. Nie mniej jednak o charakterze operacji pokojowych w coraz większym stopniu decydują złożone warunki zagrożenia bezpieczeństwa, wzrost zagrożeń natury wojskowej oraz nieprzewidywalność rozwoju sytuacji międzynarodowej[1].

ONZ dostosowując swą strukturę do nowych wyzwań, na początku lat dziewięćdziesiątych powołała trzy departamenty, które miały funkcjonować jako centrum zarządzania reagowaniem kryzysowym:

- Departament Polityczny (Departament of Political Affairs – DPA) zajmujący się problemami politycznymi;
- Departament Operacji Pokojowych (Departament of Peacekeeping Operations – DPKO) do planowania misji i ich operacyjnego prowadzenia;
- Departament Pomocy Humanitarnej (Departament of Humanitarian Affairs – DHA) do koordynowania poczynań cywilnych agend ONZ zaangażowanych w udzielanie pomocy humanitarnej[2].

Podstawowym zamysłem tej reformy była integracja rozproszonych wcześniej cywilnych i wojskowych elementów Sekretariatu w sprawnie funkcjonujący organ sztabowy, jakim stał się DPKO. Ten pierwszy stale funkcjonujący organ sztabowy ONZ pozwolił na:

- jasne określenie przywództwa;
- zwiększenie liczby odpowiednio przygotowanych specjalistów oddelegowanych przez państwa członkowskie;
- utworzenie całodobowego centrum sytuacyjnego monitorującego prowadzone operacje oraz realizującego zadania wczesnego ostrzegania kryzysowego;
- planowanie misji i operacji, określanie kontyngentów wojsk oraz potrzeb materiałowych i finansowych;
- opracowanie profesjonalnego programu szkolenia żołnierzy wydzielanych do misji pokojowych;

---

[1] B. Malendowski, *Główne wyzwania i zagrożenia...*, s. 416.

[2] W. H. Lewis, E. Marks, *Searching for Partners: Regional Organisations and Peace Operations*, NDU Washington 1998, s. 11-12.

- rozwinięcie ograniczonego systemu wywiadu i rozpoznania dla potrzeb operacji pokojowych ONZ[1].

Organizacja Narodów Zjednoczonych przeprowadziła już kilkadziesiąt operacji pokojowych, używając sił zbrojnych albo korzystając z usług obserwatorów wojskowych. Przemiany w sytuacji międzynarodowej prowadzą do stałego wzrostu ilości operacji pokojowych ONZ i liczby uczestniczących w nich żołnierzy, policjantów i obserwatorów cywilnych. Jakościowa zmiana w charakterze funkcji operacji pokojowych sprawiła, że mają one obecnie zupełnie inny wymiar, aniżeli w pierwszych czterdziestu latach istnienia ONZ.

Ogłoszenie w 1992 roku przez Sekretarza Generalnego ONZ Boutrosa Boutros-Ghali tzw. Agendy dla Pokoju (Agenda for Peace) doprowadziło do powstania idei bezpieczeństwa kooperatywnego definiowanego przez Garetha Evansa jako: „szerokie rozumienie problematyki bezpieczeństwa, wielowymiarowe w treści i stopniowe w charakterze, akcentujące wzajemne gwarancje, nie zaś odstraszanie; otwarte a nie ekskluzywne; nie ograniczone pod względem członkostwa; faworyzujące rozwiązania wielostronne kosztem dwustronnych; nie przedkładające środków militarnych nad pozamilitarne; zakładające, że państwa są głównymi podmiotami systemu bezpieczeństwa, ale dopuszczające, że podmioty nie będące państwami mogą odgrywać istotną rolę; nie wymagające utworzenia formalnych instytucji bezpieczeństwa, ale również ich nie odrzucające; przede wszystkim zaś – podkreślające wartość wyrobienia nawyków dialogu w ujęciu wielostronnym”[2].

Za podstawową zaletę bezpieczeństwa kooperatywnego uznać można połączenie zasad wspólnego bezpieczeństwa z zasadami bezpieczeństwa zbiorowego. O ile bowiem koncepcja bezpieczeństwa zbiorowego koncentruje się na czynnikach militarnych, to koncepcja wspólnego bezpieczeństwa polega na dążeniu do wspólnego przetrwania, zrozumieniu uzasadnionych obaw innych oraz na współdziałaniu w celu uzyskania bezpieczeństwa wspólnie z innymi, a nie przeciwko[3]. Koncepcja bezpieczeństwa zbiorowego może być przy tym postrzegana jako rozwinięcie bez-

---

[1] Tamże, s. 12.
[2] Cyt. za: B. Malendowski, *Główne wyzwania i zagrożenia*..., s. 424.
[3] Tamże, s. 424.

pieczeństwa wspólnego, jako gwarancja, że proces budowy zaufania międzynarodowego nie zostanie zniweczony agresywnym postępowaniem jakiegokolwiek państwa. Jak stwierdza B. Malendowski, działalność związana z budowaniem bezpieczeństwa kooperatywnego koncentruje się przede wszystkim na przywróceniu zaufania, a nie na odstraszaniu i preferuje dążenie do umacniania nawyków dialogu między potencjalnymi antagonistami. I to właśnie idei bezpieczeństwa kooperatywnego odpowiada działalność ONZ, w tym przede wszystkim prowadzone przez nią operacje pokojowe[1] .

Istotną rolę w funkcjonowaniu mechanizmu bezpieczeństwa ONZ spełniają układy i organizacje regionalne. Do ich zadań należy m.in. pokojowe regulowanie sporów międzynarodowych o charakterze lokalnym, zanim zostaną one przekazane Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Na państwach członkowskich organizacji regionalnych ciąży również obowiązek działania zgodnie z zasadą samoobrony zbiorowej, zgodnie z którą akt napaści na jednego z kontrahentów zostaje uznany za agresję przeciwko wszystkim pozostałym, a to implikuje obowiązek niesienia pomocy zaatakowanemu państwu wszelkimi sposobami, włącznie z użyciem siły zbrojnej. Zastosowanie środków przymusu przez organizacje regionalne wymaga upoważnienia Rady Bezpieczeństwa ONZ. Obecnie istnieje kilka organizacji międzynarodowych, których statuty nawiązują do Karty NZ i posługują się pojęciem bezpieczeństwa zbiorowego. Jest to Liga Państw Arabskich utworzona w 1955 r., Organizacja Państw Amerykańskich założona w 1948 r. oraz Organizacja Jedności Afrykańskiej powołana w roku 1963[2], a także Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie utworzona w 1994 r.

Jedną z istotnych przyczyn tworzenia organizacji regionalnych była niewystarczająca skuteczność powszechnego systemu bezpieczeństwa. Obecnie umacnia się tendencja do traktowania tych organizacji jako mechanizmów uzupełniających system ONZ. Należy tu podkreślić, że ONZ w wielu wypadkach nie podejmuje się prowadzenia operacji pokojowych, daje natomiast upoważnienie innym organiza-

---

[1] Tamże, s. 424-425.
[2] Tamże, s. 426.

cjom międzynarodowym[1]. Dobrym przykładem może być Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) specjalizująca się w tzw. dyplomacji zapobiegawczej (preventive diplomacy). OBWE jako organizacja o charakterze regionalnym w rozumieniu rozdziału VIII Karty Narodów Zjednoczonych, ma możliwość wysyłania misji pokojowych i czynnie z tego prawa korzysta. Uruchamiając mechanizmy wczesnego ostrzegania i reagowania, zapobiegania konfliktom i rozwiązywanie kryzysów, OBWE stosuje dyplomację prewencyjna oraz środki pokojowego regulowania konfliktów i wysyła misje długoterminowe do najbardziej zapalnych miejsc swojej strefy oddziaływania.

Operacje OBWE podejmowane są na mocy decyzji Stałej Rady, która określa ich mandat oraz budżet. Operacje pozwalają OBWE na odgrywanie głównej roli w promowaniu pokoju i bezpieczeństwa na obszarze traktatowym. „Karta bezpieczeństwa europejskiego" wskazuje na następujące zasadnicze zadania mandatowe;

- ułatwianie rozstrzygania sporów na drodze pokojowej;
- weryfikację realizacji porozumień o pokojowym rozwiązywaniu konfliktów;
- wspieranie procesów odbudowy w tych regionach, w których doszło do zakończenia konfliktów;
- wspieranie praworządności oraz instytucji demokratycznych;
- pomoc organizacyjną i nadzorowanie wyborów;
- pomoc i doradztwo w dziedzinach uzgodnionych z potrzebującym ich państwem;
- nadzorowanie przestrzegania zobowiązań i standardów OBWE.

„Karta..." przewiduje ponadto, że OBWE w odniesieniu do operacji pokojowych mogłaby kierować operacją lub udzielać mandatu dla operacji prowadzonych przez inne podmioty (państwo, organizacje), bądź też zabiegać o wsparcie ze strony państw lub innych organizacji poprzez wyrażenie zgody na zaangażowanie ich zasobów i znajomości rzeczy (wiedzy eksperckiej)[2].

---

[1] Cz. Marcinkowski, H. Królikowski, *Nowe problemy operacji pokojowych*, „Myśl Wojskowa" 2005, nr 1, s. 63.

[2] Cz. Marcinkowski, *Mechanizmy rozwiązywania konfliktów i misje pokojowe KBWE/OBWE,* „Zeszyty Naukowe AON"

Istotny wkład w rozwiązywanie konfliktów i sytuacji kryzysowych oraz kształtowanie bezpieczeństwa w Europie wniosła Unia Zachodnioeuropejska. Ponieważ 18.11.2000 roku na konferencji w Marsylii podjęto decyzję o likwidacji Unii Zachodnioeuropejskiej, jej zadania w tym zakresie przejęła Unia Europejska. Polityczną kontrolę nad operacjami pokojowymi UE sprawuje Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, a operacje prowadzone są z wykorzystaniem środków i zdolności NATO. UE dąży do uzyskania zdolności do samodzielnego prowadzenia działań na obszarze Europy, zwłaszcza tzw. misji petersbergskich, m.in. wprowadzając koncepcję europejskich grup bojowych.

Na odrębne potraktowanie zasługuje Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), która z jednej strony stawia swoje siły i zdolności wojskowe do dyspozycji Narodów Zjednoczonych, OBWE i Wspólnot Europejskich, z drugiej zaś nie wyklucza możliwości podejmowania działań również bez wyraźnego mandatu, ale w zgodzie z prawem międzynarodowym i na zasadzie konsensusu państw członkowskich[1]. Operacje NATO udowadniają, że organizacje regionalne nie mające formalnego statusu w ONZ mogą w znacznym stopniu przyczynić się do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Współpraca między ONZ i organizacjami regionalnymi przybierać może liczne formy. Można do nich zaliczyć konsultacje, wsparcie dyplomatyczne lub operacyjne, wspólne rozmieszczanie misji oraz wspólne prowadzenie operacji.

Doświadczenia dotychczasowych misji wskazują jednak na niechęć większości organizacji regionalnych do przejmowania odpowiedzialności za czysto wojskowe aspekty operacji pokojowych. Wstrzemięźliwość ta w decydującej mierze wynika z ograniczonych możliwości finansowych, rywalizacji regionalnej, niewystarczających zdolności wojskowych oraz obaw przed zbyt pochopnym przejmowaniem odpowiedzialności za rozwój regionalnej sytuacji kryzysowej[2].

---

[1] *The Alliance's Strategie Koncept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council* [w:] *NATO Handbook Documentation 1999*, s. 281-299.

[2] W. H. Lewis, E. Marks, *Searehing for Partners*..., s. 17-18.

Organizacje regionalne, jako potencjalni partnerzy operacji pokojowych, wykazują zarówno zalety, jak i wady. Poczucie lojalności wobec innych państw członkowskich organizacji regionalnej zwiększa poziom legitymizacji podejmowanych decyzji. Taki stan rzeczy powoduje zmniejszenie obaw przed interwencjonizmem i naruszeniem suwerenności. Organizacje takie są bardziej homogeniczne niż ONZ, stąd z reguły łatwiej im osiągnąć konsensus, a ich zaangażowanie może być łatwiej zaakceptowane przez strony konfliktu. Dysponują ponadto lepszym zrozumieniem lokalnych problemów oraz przyczyn konfliktu.

Niemniej jednak pojawiają się wątpliwości w stosunku do zdolności organizacji regionalnych do zachowania bezstronności. Ponadto organizacje te, za wyjątkiem NATO i Unii Europejskiej, nie dysponują liczącymi się zasobami i zdolnościami oraz sprawną administracją. Pojawiają się także trudności w pogodzeniu rozbieżnych interesów. Słabsze państwa członkowskie wyrażają ponadto obawy przed wykorzystaniem organizacji regionalnych przez silniejsze państwa członkowskie do swych uniratelarnych interesów. Interesujące rozważania nad zaletami i wadami uczestnictwa organizacji regionalnych w operacjach pokojowych przeprowadzili Amerykanie po doświadczeniach związanych z misją w Somalii. Podstawowe wyniki tych rozważań zawiera tabela 4.1.[1].

Z udziałem organizacji regionalnych w operacjach pokojowych związane są liczne problemy. Większość z nich wynika z obawy przed zaangażowaniem się w problemy wewnętrzne sąsiadów, zwłaszcza że ewentualne niepowodzenie powodować może wystawienie się na krytykę, a nawet wykluczenie z organizacji, szczególnie wówczas gdy bezpośrednia interwencja potraktowana zostanie jako potencjalne naruszenie suwerenności[2].

4.2. Procedury podejmowania decyzji politycznej

Doświadczenia związane z dotychczasowym prowadzeniem operacji pokojowych pozwoliły określić podstawowe warunki podejmowania decyzji o ich rozpoczęciu. Gareth Evans formułuje je następująco:

---

[1] Tamże, s. 19-20.
[2] Tamże, s. 21.

Tabela 4.1.

Operacje pokojowe i organizacje regionalne

POTENCJALNE ROLE	ZA	PRZECIW
	Organizacje regionalne dysponują potencjałem umożliwiającym prowadzenie pełnego spektrum operacji pokojowych	Większość istniejących organizacji regionalnych dysponuje nieznacznymi lub żadnymi możliwościami wojskowymi
Interwencja we wczesnej fazie kryzysu	Geograficzna bliskość ułatwia wczesne ostrzeganie i interwencję dyplomatyczną.	Tradycyjna rywalizacja i wzajemne podejrzenia utrudniają wczesne i efektywne interwencje.
Wymuszanie	Jako „sąd pierwszej instancji" organizacja regionalna może dostarczyć legitymizacji do przedsięwzięć wymuszających pożądane rozwiązanie.	Legitymizacja organizacji regionalnej jest niewystarczająca. Niezbędna jest autoryzacja Rady Bezpieczeństwa ONZ i monitoring.
Zdolności wojskowe	Narodowe kontyngenty do prowadzenia operacji pokojowych mogą być łatwo dostępne w regionie kryzysu.	W większości regionów dostępne siły są źle wyposażone, niedostatecznie mobilne i nie mają wspólnej doktryny wojskowej.
Interwencja	Organizacje regionalne dostarczają argumentów dla zaaprobowania interwencji międzynarodowej w sporach lokalnych i konfliktach wewnętrznych.	W rzeczywistości większość państw członkowskich ma ambiwalentny stosunek do interwencji. Bieżące impulsy wspierające interwencję kierowane są do Rady Bezpieczeństwa ONZ.
Znajomość tła i charakteru konfliktu	Organizacje regionalne dysponują głębszą wiedzą oraz wyczuciem problemów.	Uwarunkowania kulturowe i historyczne uprzedzenia mogą zniekształcać lokalną percepcję i ograniczać efektywność organizacji regionalnych.
Konflikty niskiej intensywności	Obserwatorzy wyborów i rozjemcy są łatwo dostępni	Obawy lokalnych uczestników mogą powodować konieczność udziału obserwatorów ONZ.
Konflikty dużej intensywności	Pomimo niewielkich zdolności wojskowych organizacji regionalnych mogą one zwiększyć możliwości sił wielonarodowych.	Problemy dowodzenia, szkolenia, zasad zaangażowania (rules of engagement) i wsparcia finansowego ograniczają efektywność.
Wsparcie zewnętrzne	Organizacje regionalne są coraz bardziej skłonne do współdziałania z organizacjami światowymi dla podkreślenia skuteczności operacji.	Skala wzajemnych korzyści różnicuje się w zależności od organizacji.

- strony konfliktu zgadzają się na udział ONZ i są gotowe do współpracy;
- operacja uzyskała aprobatę społeczności międzynarodowej, wyrażoną w poparciu Rady Bezpieczeństwa i gotowości państw członkowskich do wydzielenia kontyngentów wojskowych oraz jej finansowania;
- siły znajdują się pod dowództwem ONZ, kontrolę nad nimi sprawuje Sekretarz Generalny działający na mocy pełnomocnictwa Rady Bezpieczeństwa;
- siły mają charakter wielonarodowy, określony w drodze konsultacji Rady Bezpieczeństwa ze stronami konfliktu;
- żołnierze sił pokojowych nie używają siły (z zachowaniem prawa do samoobrony);
- żołnierze sił pokojowych pozostają całkowicie bezstronni[1].

Rozpatrując problem podejmowania decyzji politycznej o rozpoczęciu operacji pokojowej, należy podkreślić, że decyzje w ramach ONZ wypracowywane są w Radzie Bezpieczeństwa. Kompetencje Zgromadzenia Ogólnego są bardzo ograniczone. Jeżeli Rada Bezpieczeństwa w związku z jakimś sporem lub sytuacją pełni funkcje powierzone jej przez Kartę NZ, Zgromadzenie Ogólne nie może udzielać jej żadnych zaleceń, chyba że Rada tego zażąda (art. 12). W praktyce Zgromadzenie Ogólne zajmuje się konfliktami wówczas, gdy decyzje Rady Bezpieczeństwa zostaną zablokowane przez zastosowanie weta. Zgromadzenie Ogólne jest wówczas upoważnione do rozważenia sprawy i uchwalenia zaleceń o zastosowaniu środków zbiorowych, z siłą zbrojną włącznie, w razie zagrożenia, naruszenia pokoju oraz aktów agresji. Przykładem konfliktu zbrojnego, którym zajęło się Zgromadzenie Ogólne może być wojna w Korei w 1951 roku, kiedy Rada Bezpieczeństwa z powodu radzieckiego weta nie mogła wykonywać swoich funkcji[2].

Zasadne wydaje się w tym miejscu porównanie procedur podejmowania decyzji o rozpoczęciu operacji pokojowej przez dwie organizacje międzynarodowe, pod auspicjami których realizowane są najczęściej działania tego typu. Chodzi tu oczywiście o ONZ i OBWE. Jak przedstawiono to już wcześniej, OBWE jako organiza-

---

[1] Za: B. Malendowski, *Główne wyzwania i zagrożenia*..., s. 422.
[2] Tamże, s. 423.

cja o wymiarze euroatlantycko-azjatyckim jest organizacją regionalną koncentrującą się na wczesnych fazach konfliktu i konfliktach wewnętrznych. ONZ jest natomiast największą organizacja międzynarodową i koncentruje swe działania na konfliktach międzynarodowych, w których czynnik siły odgrywa istotną rolę. Wprawdzie obie organizacje mogą stanowić mandaty misji pokojowych, ale OBWE może formułować mandat zezwalający na prowadzenie misji obserwacyjnych, monitorujących, badawczych oraz klasycznych misji utrzymywania pokoju. ONZ natomiast – na mocy postanowień Karty Narodów Zjednoczonych – może wystawić mandat dla operacji przywrócenia pokoju oraz wymuszania go siłą. ONZ może zainicjować akcję sił wielonarodowych dla zapobieżenia sytuacji kryzysowej i przywrócenia pokoju w sytuacji znacznego zagrożenia pokoju światowego. Z kolei OBWE może na mocy swego mandatu powołać wielonarodowe siły pokojowe w ramach operacji utrzymywania pokoju. Nie są to akcje typowo wojskowe, a ponieważ OBWE wyklucza przymus jako instrument działania, nie może więc stosować przymusu sama, ani też legitymizować przymusu innych organizacji. W przeciwieństwie do ONZ, nie dysponuje także wystarczająco efektywnym systemem zachęt i sankcji.

Niemniej jednak dość powszechnie uznaje się, że OBWE w odniesieniu do standardów norm i zasad poszła dalej niż ONZ. O ile bowiem w Karcie NZ nie ma zapisów dotyczących misji tworzenia i utrzymania pokoju[1], to zasady i normy nakreślone przez OBWE uznawane są przez jej członków za politycznie wiążące.

Decyzje w ONZ podejmowane są w Radzie Bezpieczeństwa, której stali członkowie korzystają z prawa weta, natomiast proces decyzyjny OBWE opiera się na zasadzie konsensusu. Nie ma tu w zasadzie możliwości podporządkowania decyzji interesom jednego lub grupy państw członkowskich, a więc i obaw przed izolacją czy przegłosowaniem racji. W związku z tym zaangażowanie OBWE w proces pokojowy nie wzbudza podejrzliwości i jest powszechnie akceptowane. Można więc przyjąć, że w sferze podejmowania decyzji OBWE jest bardziej obiektywna. Jest to konieczność wynikająca z faktu, że OBWE zajmuje się przede wszystkim konflik-

[1] W ONZ toczy się dyskusja o potrzebie zmiany całej Karty lub wprowadzenia w niej nowych zapisów.

tami wewnętrznymi – aby być akceptowaną jako organizacja wkraczająca w wewnętrzne sprawy państw, musi cieszyć się wysokim stopniem zaufania.

Przemiany geopolityczne w świecie doprowadziły do podjęcia przez NATO decyzji do prowadzenia działań poza obszarem swej traktatowej odpowiedzialności. Wskazanie ONZ oraz OBWE jako źródła politycznego mandatu operacji pokojowych sił Sojuszu było konsekwencją przyjęcia wspomnianej wcześniej koncepcji bezpieczeństwa kooperatywnego. Należy tu jednak podkreślić, że zakres mandatu misji pokojowych pod auspicjami OBWE i ONZ różni się w istotny sposób. Ponieważ OBWE wyklucza użycie siły dla przywrócenia pokoju, to użyteczność jej mandatu dla działań NATO w razie konfliktów i sytuacji kryzysowych jest dość ograniczona. Stąd też NATO koncentruje się na operacjach przywracania pokoju na podstawie mandatu ONZ, co nie wyklucza podejmowania działań rozjemczych, obserwacyjnych i pomocy humanitarnej z mandatu OBWE.

Mandat ONZ dla działań operacyjnych NATO może obejmować zarówno wymuszanie pokoju siłą, działania w ramach klasycznego utrzymywania pokoju, jak i wspieranie misji przywracania pokoju. Państwa członkowskie Sojuszu Północnoatlantyckiego nie przystały na propozycję uznania NATO za porozumienie regionalne w rozumieniu rozdziału VIII Karty NZ zgłoszoną przez Sekretarza Generalnego ONZ. Sojusz uznał bowiem, że korzystniejsze jest działanie z mandatu ONZ od działania organizacji regionalnej pozbawionej możliwości użycia siły w sytuacjach zagrożenia własnych wojsk, czy ochronnie jej ludności, urządzeń i infrastruktury.

W doktrynie wspierania pokoju[1] Sojuszu przyjął następujące zasady realizacji operacji pokojowych:

- wysiłki polityczne i dyplomatyczne mogą być skuteczne tylko wówczas, gdy wsparte są niezbędną siłą militarną i wiarygodną wolą jej użycia;
- celem interwencji NATO nie musi być (i nie jest) wygranie wojny, może być nim wywarcie wpływu na postępowanie agresora, gdyż Sojusz preferuje

---

[1] *NATO: Doctrine on Peacekeeping Suport*, 1994.

ograniczone akcje militarne dla osiągania ograniczonych celów politycznych i dyplomatycznych;

- podstawą podejmowania działań militarnych jest precyzyjnie określony cel strategiczny związany z przywracaniem pokoju;
- organizacja międzynarodowa i jej struktury nie mogą działać efektywnie bez woli politycznej i jedności jej członków.

W nawiązaniu do powyższych ustaleń, uznano że w odniesieniu do zaangażowania w operacje pokojowe Sojusz Północnoatlantycki może:

- udostępnić swą infrastrukturę i zdolności w celu przeprowadzenia operacji pokojowej ONZ lub OBWE;
- koordynować lub realizować operację pokojową z mandatu jednej z tych organizacji;
- poszczególne państwa członkowskie Sojuszu mogą wspierać lub uczestniczyć w operacji pokojowej, niezależnie do zaangażowania NATO.

Udział NATO może przy tym następować w formie nadzorowania rozejmu i wycofywania sił zbrojnych stron konfliktu, nadzorowania demilitaryzacji i kontroli zbrojeń, eskortowania, kontrolowania i ochrony konwojów, pomocy humanitarnej, tworzenia i nadzorowania stref buforowych, wsparcia logistycznego, rozminowania terenu. Zaangażowanie może mieć formę aktywnego uczestnictwa sił zbrojnych oraz doradztwa wojskowo-technicznego i szkolenia. Podkreśla się przy tym, że podczas realizacji operacji pokojowych Sojusz Północnoatlantycki nie może być traktowany jako narzędzie wykonawcze ONZ[1]. Można tu dostrzec kontrowersje wokół problemu kierowania operacjami pokojowymi, a także wątpliwości i zastrzeżenia związane z presją oczekiwań środowiska międzynarodowego wobec Sojuszu i jego państw członkowskich oraz sprzeciwem co do jednoznacznej rezygnacji z prawa do podejmowania działań przy niezdolności ONZ lub OBWE do powzięcia stosownej decyzji.

---

[1] J. Kriendler, *NATO's Changing Role – Opportunities and Constraints for Peacekeeping*, „*NATO Review*" June 1993.

Jest to szczególnie istotne z punktu widzenia interesów państw członkowskich Sojuszu, gdyż brak stosownej legitymizacji prawno-międzynarodowej, oznaczającej w praktyce mandat Rady Bezpieczeństwa, może uniemożliwiać szybkie podjęcie stosownych działań, co miało miejsce chociażby w przypadku byłej Jugosławii. Sparaliżowanie Rady Bezpieczeństwa ONZ przez Rosję i Chiny nie zapobiegło eskalacji konfliktu w Kosowie i nie powstrzymało Slobodana Miloszeviča przed dokonywaniem kolejnych czystek etnicznych. Stąd też Sojusz nie zawsze może czekać na decyzje Rady Bezpieczeństwa ONZ, gdy nieodzowne jest podejmowanie działań zapobiegających naruszaniu praw człowieka, działania dyplomatycznie nie zawsze są skuteczne, a użycie siły staje się niezbędne. Nie mniej jednak „Doktryna operacji wsparcia pokoju (Doctrine for Peace Support Operations) zaleca, aby operacją kierowała uznana organizacja międzynarodowa, która opracowuje jednoznaczny mandat oraz wyznacza osobę kierującą w jej imieniu. Ponadto – tak jak ma to miejsce również w doktrynie ONZ – wszelkie strony konfliktu, a także państwo gospodarz, na którego terenie będą rozlokowane siły NATO, powinni wyrazić zgodę na rozmieszczenie sił pokojowych. Z uwagi na zasadę jednomyślności obowiązującą podczas podejmowania decyzji w Sojuszu Północnoatlantyckim – wszystkie państwa członkowskie muszą wyrazić zgodę na zaangażowanie NATO w danej operacji, a także dobrowolnie zgłosić udział swoich sił.

Prowadzenie operacji pokojowych pod egidą Unii Europejskiej możliwe jest w ramach wspólnej polityki bezpieczeństwa, a ściślej w ramach polityki obronnej. Powstają struktury polityczno-wojskowe – Komitet Polityki i Bezpieczeństwa, Komitet Wojskowy i Sztab Wojskowy. Do połowy 2003 roku państwa członkowskie planowały zorganizowanie sił zdolnych do rozmieszczenia w ciągu 60 dni poza granicami UE 50 – 60 000 żołnierzy i utrzymywania ich tam przez rok. Inicjatywa ta nie została jednak zrealizowana w związku z konfliktem części państw Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych w sprawie interwencji w Iraku[1]. Nie mniej jednak Unia Europejska nie rezygnuje z osiągnięcia zdolności do podejmowania sa-

---

[1] B. Mękarska, *Polityka Unii Europejskiej w zapobieganiu konfliktom zbrojnym i sytuacjom kryzysowym* [w:] D.S. Kozerawski (red.), *Udział jednostek Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973-2002. Wybrane problemy*, AON Warszawa 2004, s. 129.

modzielnych akcji antykryzysowych, w tym zwłaszcza zaprowadzania i nadzorowania pokoju, ewakuacji i akcji ratowniczych. Umożliwiają to m.in. instrumenty wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa zawarte w zapisach traktatowych (Maastricht i Amsterdam). Zalicza się do nich wspólne strategie, umowy międzynarodowe, wspólne stanowiska, deklaracje i wspólne akcje. Z uwagi na główny przedmiot zainteresowania zespołu badawczego bliżej przedstawione tu zostaną jedynie procedury związane ze wspólnymi akcjami.

Kompetencje w tym zakresie należą do Rady Unii Europejskiej. To Rada określa cele, zakres, środki przeznaczone na realizację, czas trwania oraz inne szczegółowe warunki. Organami wykonawczymi Rady UE w tym zakresie są: Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa (KPiB), Komitet Wojskowy i Sztab Wojskowy.

Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, składający się z przedstawicieli dyplomatycznych państw członkowskich, podejmuje decyzje w sprawach dotyczących polityki bezpieczeństwa. W okresie kryzysu stanowi instancję Rady UE, która dokonuje oceny sytuacji i rozpatruje możliwe opcje przezwyciężenia sytuacji kryzysowej. KPiB przygotowuje propozycje celów politycznych i odpowiadające im rekomendacje uregulowania kryzysu. Rekomendacje te przedstawione są Radzie UE, która może podejmować prawnie wiążące decyzje. Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa spełnia funkcje kontroli politycznej i kierownictwa strategicznego w zakresie podejmowanych akcji wojskowych. Dlatego też na podstawie propozycji Komitetu Wojskowego określa strategiczną opcję wojskową (typ podejmowanych działań), w której ustala strukturę dowodzenia, koncepcję i plan operacji. Propozycję tę przedkłada do rozpatrzenia Radzie Unii Europejskiej.

4.3. Projekcja sił zgrupowania międzynarodowego i jego skład

Sposób wydzielania sił wojskowych do wykonywania zadań w operacjach pokojowych ewoluuje wraz ze zwiększającym się zapotrzebowaniem na tego rodzaju działania. W ramach ONZ, wraz z opublikowaniem w 1992 roku przez sekretarza generalnego ONZ Butrosa-Ghali raportu pt.: „Program dla Pokoju" rozpoczęto organizowanie systemu sił stałej gotowości (UN-Stand-by Arrangements System – UNSAS), opierającego się na zobowiązaniach państw członkowskich do dostarcza-

nia w możliwie krótkim czasie określonych sił i środków. W ramach tego systemu podjęto w 1994 roku inicjatywę utworzenia tzw. Wielonarodowej Brygady Szybkiego Rozwinięcia – SHIRBRIG (Stand-by High Readiness Brigade). Sztab tej brygady przeszedł na przełomie 2001 i 2002 roku chrzest bojowy podczas operacji ONZ w Somalii. Wykorzystanie SHIRBRIG w pierwszej fazie rozwinięcia operacji pokojowej dowiodło celowości formowania jednostek tego typu. Mogą one w razie potrzeby podjąć stosowne działania bez koniecznego w innych przypadkach długotrwałego procesu zgrywania i osiągania gotowości do działania. Ponadto funkcjonowanie takiej formacji, opartej na jednolitych standardach, służy również doskonaleniu procesu szkolenia kolejnych jednostek do operacji pokojowych[1].

Wielonarodowe jednostki wojskowe stają się nową formą szerokiego zaangażowania i wkładu państw w rozwiązywanie konfliktów i sytuacji kryzysowych. Nie mniej jednak zdecydowana większość sił uczestniczących w operacjach pokojowych organizowana jest bezpośrednio przed ich rozpoczęciem. Ogólne zasady tworzenia zgrupowania wielonarodowego mającego prowadzić operację pokojową opierają się na znanej od lat koncepcji sił zadaniowych[2]. Siły zadaniowe nie mają stałych struktur, odpowiednio do potrzeb danej operacji zaangażowane państwa wydzielają do dyspozycji dowódcy wielonarodowego zgrupowania siły dysponujące odpowiednimi możliwościami. Takie zgrupowanie może mieć różną strukturę wewnętrzną. Kontyngenty (jednostki) wydzielane przez państwa mogą być grupowane odpowiednio do wymogów operacji według kryteriów narodowych, organizacyjnych lub funkcjonalnych. Tak więc zgrupowanie wielonarodowe może się składać z komponentów narodowych, komponentów rodzajów sił zbrojnych lub komponentów funkcjonalnych. Przy czym komponenty narodowe skupiają wszystkie siły danego państwa wydzielane do uczestnictwa w danej operacji, komponenty utworzone według kryterium organizacyjnego obejmują poszczególne rodzaje sił zbrojnych niezależnie od państwa ich pochodzenia. Natomiast komponenty funkcjonalne obejmują siły o podobnych lub uzupełniających się możliwościach. Typo-

---

[1] Cz. Marcinkowski, H. Królikowski, *Nowe problemy operacji...*, s. 62.

[2] Zasady tworzenia wielonarodowego zgrupowania operacyjnego zespół autorski przedstawił obszernie w pracy badawczej pod tytułem: *"Przygotowanie, przemieszczenie i organizacja zgrupowań sojuszniczych w przypadku kryzysów i zagrożenia wojennego"*, AON, Warszawa 2004.

wa struktura wielonarodowego zgrupowania operacyjnego Sojuszu Północnoatlantyckiego opiera się na komponentach funkcjonalnych. W operacjach pokojowych prowadzonych pod auspicjami innych organizacji międzynarodowych struktura zgrupowania wielonarodowego składa się raczej z komponentów narodowych, lub też z komponentu tworzonego przez kontyngenty sił zbrojnych państw NATO i komponentów państw nie będących członkami Sojuszu.

Siły wielonarodowe prowadzące operację pokojowa są najczęściej koalicjami ad hoc, w których partnerzy chcą zachować narodowe uprawnienia dowodzenia. Planując operację prowadzoną przez takie siły, należy uwzględnić wydłużone czasy wypracowania decyzji i podejmowania zadań związanych z koniecznością uzgodnień między państwami oraz wymogiem zachowania narodowej odpowiedzialności. Planowanie operacji pokojowej jest trudnym zadaniem, gdyż powinno być prowadzone zanim sformułowany zostanie ostateczny mandat sił pokojowych. Takie uprzedzające planowanie pozwala na właściwe przygotowanie operacji, zwłaszcza systemu wsparcia logistycznego. Synchronizacja wielu szczegółów, w wielonarodowym otoczeniu, często w obszarach pozbawionych odpowiedniej infrastruktury, czy też konieczność dostosowania zaplanowanych działań do zmienionej koncepcji operacji, powoduje aktualność powiedzenia przypisywanego Eisenhowerowi, który w swoim czasie był także oficerem sztabu: „Plans are useless, but planning is essential[1] (plany są bezużyteczne, ale planowanie jest istotne).

Decydującą rolę w ustalaniu składu sił wielonarodowych odgrywa jednoznaczne określenie mandatu przez ONZ lub inną wielonarodowa organizację regionalną. To mandat decyduje zarówno o charakterze, jak i wielkości sił wydzielanych przez zaangażowane państwa. Dowódca takich sił musi uwzględnić fakt, że część państw uczestniczących w koalicjach tworzonych ad hoc chce raczej zademonstrować swe poparcie, niż dostarczać efektywnych zdolności wojskowych[2]. Trzeba także pamiętać o tym, że różnorodne narodowe kontyngenty wojskowe stają się zgrupowaniem wielonarodowym dopiero po ich przemieszczeniu do rejonu planowanej operacji

---

[1] K. Allard, *Somalia Operations: Lessons Learned*, NDU Press, Washington 1995, s. 22.
[2] Tamże, s. 23.

i przekazaniu uprawnień dowodzenia (w różnym stopniu) dowódcy tworzonego zgrupowania.

Przerzut sił do rejonu planowanej operacji realizowany jest w narodowej odpowiedzialności. Kolejność i sposób przerzutu sił musi jednak uwzględniać priorytety dowódcy tworzonego zgrupowania. Zgodnie z jego wytycznymi we współpracy z państwem gospodarzem określa się wykorzystanie infrastruktury komunikacyjnej obszaru operacji. Zaleca się przy tym, aby w miarę możliwości przydzielać każdemu z państw oddzielne porty rozładunku (lotnicze i morskie) oraz linie komunikacyjne. Jeżeli z różnych powodów nie jest to możliwe, to stosuje się przesunięcie w czasie dzięki odpowiedniemu urzutowaniu sił, co może powodować znaczne wydłużenie czasu potrzebnego na ostateczne sformowanie zgrupowania wielonarodowego.

W publikacjach amerykańskich podkreśla się, że o ile amatorzy mówią o strategii operacji pokojowej, to profesjonaliści mówią raczej o logistyce. Oba te elementy pojawiają się w trakcie realizacji podstawowych elementów projekcji siły w rejonie operacji: transportu powietrznego, transportu morskiego i wcześniejszego rozmieszczenia sił w rejonie potencjalnego kryzysu[1]. O skali przedsięwzięcia świadczyć może chociażby przykład operacji pokojowej w Somalii („Przywrócić nadzieję"), podczas której przy pomocy 986 samolotolotów przerzucono 33 000 żołnierzy i ponad 32 000 ton różnego rodzaju ładunków. Natomiast jedenaście statków dostarczyło do obszaru operacji 365 000 ton wyposażenia w 1192 kontenerach oraz ponad 14 milionów galonów paliwa[2] (1 galon to 3,7854 l).

Elastyczność podejścia do przerzutu sił jest szczególnie istotna w przypadku działań podejmowanych w odległych rejonach kryzysowych, gdy szybkość działania ma decydujące znaczenie dla przeciwdziałania sytuacji kryzysowej. Szczególny problem sprawia przy tym szybkie przetransportowanie wystarczających sił z odpowiednim wyposażeniem już w początkowej fazie kryzysu. Skutecznie może tego dokonać jedynie lotnictwo transportowe. I mimo że transport powietrzny obejmuje jedynie około 5 procent całości przerzucanych sił i środków, to jest to wielkość kry-

---

[1] Tamże, s. 44.
[2] Tamże, s.45.

tyczna dla całej operacji pokojowej. Dzieje się tak z dwóch zasadniczych powodów. Po pierwsze transport drogą powietrzną w większości przypadków umożliwia wczesne reagowanie na sytuację kryzysową, a po drugie, do momentu przybycia transportu morskiego jest to w zasadzie jedyny sposób dostarczania sił i zaopatrzenia dla nich.

Pozostałe 95 procent dostaw realizowanych jest w większości drogą morską. Transport drogami lądowymi – z uwagi na położenie obszarów kryzysowych – jest w zasadzie niemożliwy, choć nie można go całkowicie wykluczyć. Dostawy drogą morską umożliwiają stworzenie bazy podtrzymującej operacje pokojową tak długo, jak wymaga tego misja[1]. Z uwagi na zróżnicowaną infrastrukturę w rejonach kryzysów konieczne jest przy tym wcześniejsze rozpoznanie portów rozładunkowych. Jeżeli nie dysponują one wymaganymi zdolnościami, konieczne może być prowadzenie rozładunku bez korzystania ze stałych portów[2].

Możliwość podjęcia działań w odległych rejonach kryzysowych zapewnić może wcześniejsze rozdyslokowanie sił na wodach międzynarodowych w rejonie kryzysu w oczekiwaniu na ostateczny mandat operacji pokojowej. Jest to jednak przedsięwzięcie stosunkowo kosztowne i w związku z tym, w przypadku operacji pokojowych, może być realizowane, jeżeli istnieje pewność, że operacja taka dojdzie rzeczywiście do skutku, społeczność międzynarodowa nie dysponuje bowiem odpowiednimi środkami. Przedsięwzięcia takie mogą natomiast realizować mocarstwa, jeżeli odpowiada to ich interesom. Przykładowo 47 jednostek pływających Military Sealift Command USA (Dowództwo Transportu Morskiego) zajmuje strategiczne pozycje na Morzu Śródziemnym, Oceanie Indyjskim i Oceanie Spokojnym. Na statkach tych znajduje się m.in. wyposażenie i zaopatrzenie dla wsparcia 17 400 żołnierzy piechoty morskiej na 30 dni działań oraz sprzęt dla jednej ciężkiej brygady wojsk lądowych z dwoma batalionami zmechanizowanymi i dwoma batalionami czołgów[3].

---

[1] Tamże, s. 47.
[2] Tamże, s. 50.
[3] B. Randall Jr., *A Revolution In Power Projection. Ready, Set, Go!* "Military Reviev" January – February 2001, s. 20.

4.4. ORGANIZACJA DOWODZENIA WIELONARODOWYM ZGRUPOWANIEM SIŁ POKOJOWYCH

Każda operacja pokojowa posiada inną specyfikę oraz wynikające z niej warunki wypełniania misji. W praktyce operacji prowadzonych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych wyróżnia się dwa zasadnicze elementy kierowania ich przebiegiem: cywilny i wojskowy[1]. Element cywilny kierowany jest przez przedstawiciela organizacji międzynarodowej, który w wielu przypadkach decyduje o przebiegu całej operacji. Najczęściej jest to Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego (Special Representative of the Secretary General – SRSG). Może on łączyć funkcję polityczną i wojskową, odpowiadając za koordynowanie celów politycznych z zadaniami wojskowymi i działalnością humanitarną. W skład komponentu cywilnego może wchodzić personel:

- dyplomatyczno-polityczny (w tym kierownictwo misji);
- pomocy humanitarnej i odbudowy;
- policji cywilnej;
- administracyjny (biura prawne, prasowe itp.);
- pomocniczy.

Wielkość, skład i charakter komponentu wojskowego uzależnione są głównie od zadań wynikających z mandatu oraz warunków, w jakich zadania te muszą być wykonywane. Komponent wojskowy składa się zazwyczaj z:

- dowództwa i sztabu;
- obserwatorów wojskowych;
- jednostek operacyjnych oraz jednostek wsparcia, zabezpieczenia i logistycznych.

Zależnie od warunków, w jakich dana operacja pokojowa jest prowadzona, te dwa podstawowe komponenty są bardziej lub mniej rozbudowane, w zależności od tego, który z nich jest decydujący dla wypełnienia mandatu. Niezależnie od charakteru misji w ONZ obowiązuje zasada kierowania każdą z nich przez Sekretarza General-

---

[1] A. Jóźwiak, Cz. Marcinkowski, *Wybrane problemy współczesnych operacji pokojowych*, AON Warszawa 2002, s. 100-1001.

nego ONZ, przy wsparciu Sekretariatu, doradcy wojskowego oraz komórek specjalistycznych. Teoretycznie struktura dowodzenia w operacjach pokojowych NZ jest relatywnie prosta (rys. 4.1.). Rada Bezpieczeństwa w ramach rezolucji określa mandat legitymizujący operację pokojową. Mandat określa cel polityczny i koncepcję działań, stanowiąc podstawę sformułowania zadań dla sił pokojowych i kontyngentów narodowych. Na podstawie zgłoszeń państw członkowskich Sekretarz Generalny określa skład sił pokojowych. Notyfikacja kontyngentu narodowego oznacza zobowiązanie państwa członkowskiego do udziału w operacji. Udział poszczególnych państw regulowany jest przez umowy dwustronne zainteresowanego rządu z Sekretariatem. Sekretariat wydaje ponadto wytyczne dla państw wydzielających siły (Guidelines for Governments Contributing Troops to the United Nations Operation), które na podstawie SOFA regulują prowadzenie operacji. Obejmują one m.in. wytyczne polityczne Sekretarza Generalnego, ustalenia organizacyjne dla kontyngentów i wytyczne administracyjne[1].

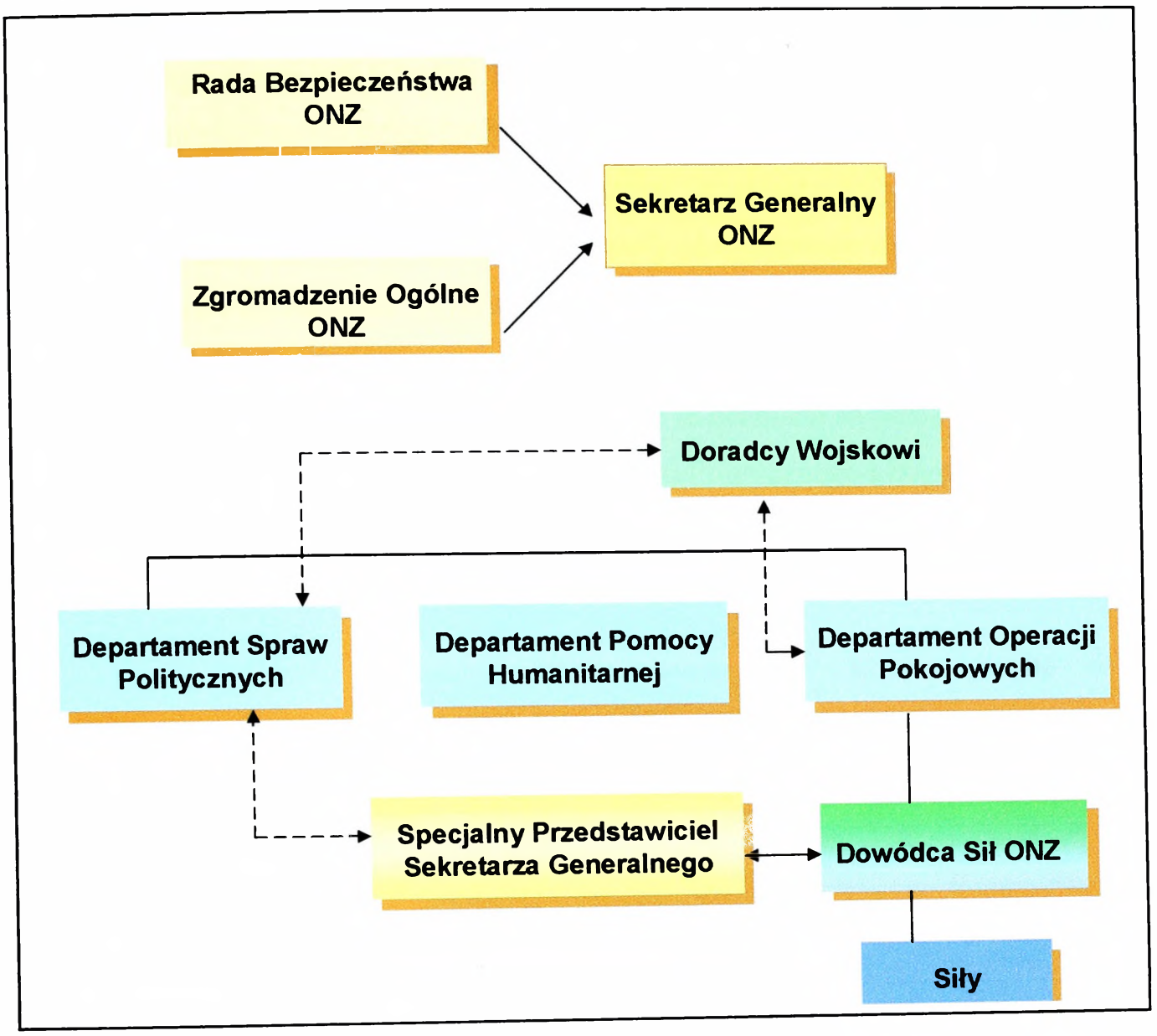
Sekretarz Generalny reprezentowany jest w rejonie operacji przez wspomnianego wcześniej Specjalnego Przedstawiciela. Odpowiada on za koordynowanie wszelkich problemów politycznych, współpracując ściśle z Departamentem Spraw Politycznych. Kieruje działaniami cywilnego komponentu misji pokojowej oraz koordynuje działalność organizacji pozarządowych.

Wojskowy kontyngent w ramach operacji pokojowej dowodzony jest przez dowódcę sił, który na okres swej misji staje się urzędnikiem ONZ. W swojej działalności wspierany jest przez sztab składający się z oficerów i pracowników cywilnych z państw uczestniczących w operacji.

System dowodzenia siłami pokojowymi ONZ w praktyce napotyka na wiele trudności. Podstawowa z nich to brak jednolitego dowodzenia operacyjnego związany z brakiem stałych struktur wojskowych. Kierowanie przez Sekretarza Generalnego ma zawsze charakter polityczny, dodatkowo komplikowany wpływami członków Rady Bezpieczeństwa. Dowodzenie operacyjne zaczyna się w rejonie

---

[1] Allgemeiner Umdruck 1/100. *Handbuch für Auslandseinsätze im Frieden*, März 2001, s. 214.

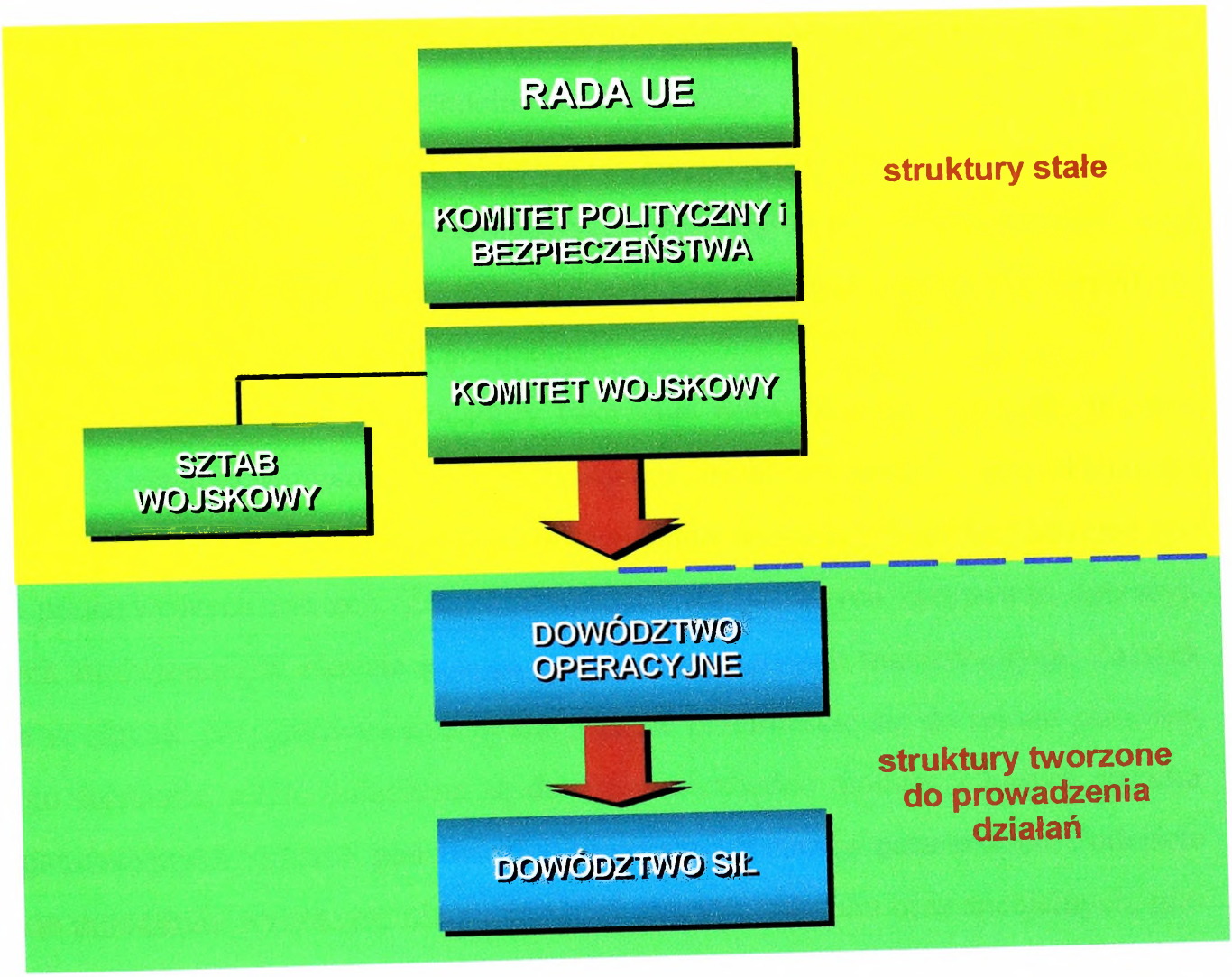
Rys. 4.1. Struktura dowodzenia w operacjach pokojowych ONZ

Według: Allgemeiner Umdruck 1/100. Handbuch für Auslandseinsätze im Frieden, März 2001, s. 409.

konfliktu na poziomie dowódcy sił, który w zasadzie zobowiązany jest do przekazywania do Departamentu Operacji Pokojowych informacji o stanie przestrzegania porozumień pokojowych przez strony konfliktu. Główny filar operacji pokojowych NZ – Departament Operacji Pokojowych – musi regularnie kontaktować się z innymi departamentami i biurami, zarówno przed rozpoczęciem operacji, jak i podczas jej trwania. Złożoność tych relacji przekłada się na koordynację działań, a raczej jej brak, na poziomie operacyjnym[1].

[1] A. Jóźwiak, Cz. Marcinkowski, *Wybrane problemy*..., s. 102.

Instytucją Unii Europejskiej sprawującą funkcje kontroli politycznej i kierownictwa strategicznego jest Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa. Specjalistycznym organem zajmującym się bezpośrednio operacją jest Komitet Wojskowy (rys. 4.2.) składający się z przedstawicieli szefów sztabów armii narodowych państw członkowskich. Na żądanie KPiB Komitet Wojskowy przygotowuje dyrektywę inicjującą, w której określa możliwe wojskowe opcje strategiczne i przekazuje je do Sztabu Wojskowego. Sztab Wojskowy opracowuje na tej podstawie opcje strategiczne i proponuje organizację dowodzenia. Propozycje te oceniane są przez Komitet Wojskowy i przekazywane do akceptacji do Komitetu Politycznego i Bezpieczeństwa.

Rys. 4.2. Struktura kierowania i dowodzenia w operacjach Unii Europejskiej

Według: The Bundeswehr Operations Command, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 2004, s.10.

Opcja wybrana przez KPiB stanowi podstawę dyrektywy inicjującej oraz koncepcji operacji. Koncepcja operacji wypracowywana jest w Dowództwie Operacji rozmieszczonym na obszarze któregoś z państw członkowskich. Funkcje dowództwa operacji sprawują dowództwa narodowe stawiane przez państwa członkowskie do dyspozycji Unii Europejskiej. Bezpośrednie dowodzenie na obszarze operacji realizuje dowództwo sił, którego dowódca odpowiada za przygotowanie i realizację planu operacji[1].

Dowodzenie siłami w operacjach pokojowych prowadzonych przez Sojusz Północnoatlantycki realizowane jest, tak jak podczas innych operacji, przez powoływane do potrzeb konkretnej operacji dowództwo połączonych sił zadaniowych. Struktury sojusznicze mogą być uzupełnione elementami sztabowymi państw partnerskich oraz elementami pozamilitarnymi, stanowiącymi wyraz zaangażowania w operacji organizacji międzynarodowych, pozarządowych, humanitarnych oraz władz lokalnych uczestniczących w przedsięwzięciach współpracy cywilno-wojskowej oraz wsparcia kraju gospodarza.

Szczegółowe zasady i procedury tworzenia dowództw połączonych sił zadaniowych zawiera sprawozdanie z rozwiązania problemu badawczego „Działania połączone"[2], dla potrzeb niniejszego opracowania wystarczy więc przybliżenie tylko podstawowych założeń. Zalążki dowództw sojuszniczych zgrupowań operacyjnych funkcjonują w okresie pokoju w tzw. dowództwach macierzystych. Zalążek ten w okresie przygotowywania operacji może przemieścić się do rejonu planowanego działania, gdzie dołączane są do niego niezbędne moduły z innych struktur organizacyjnych Sojuszu, państw członkowskich lub państw partnerskich. Podejście takie umożliwia wykorzystanie znajomości specyfiki regionu oraz specjalnych, niekiedy unikatowych umiejętności niezbędnych w zależności od charakteru i miejsca prowadzenia operacji[3].

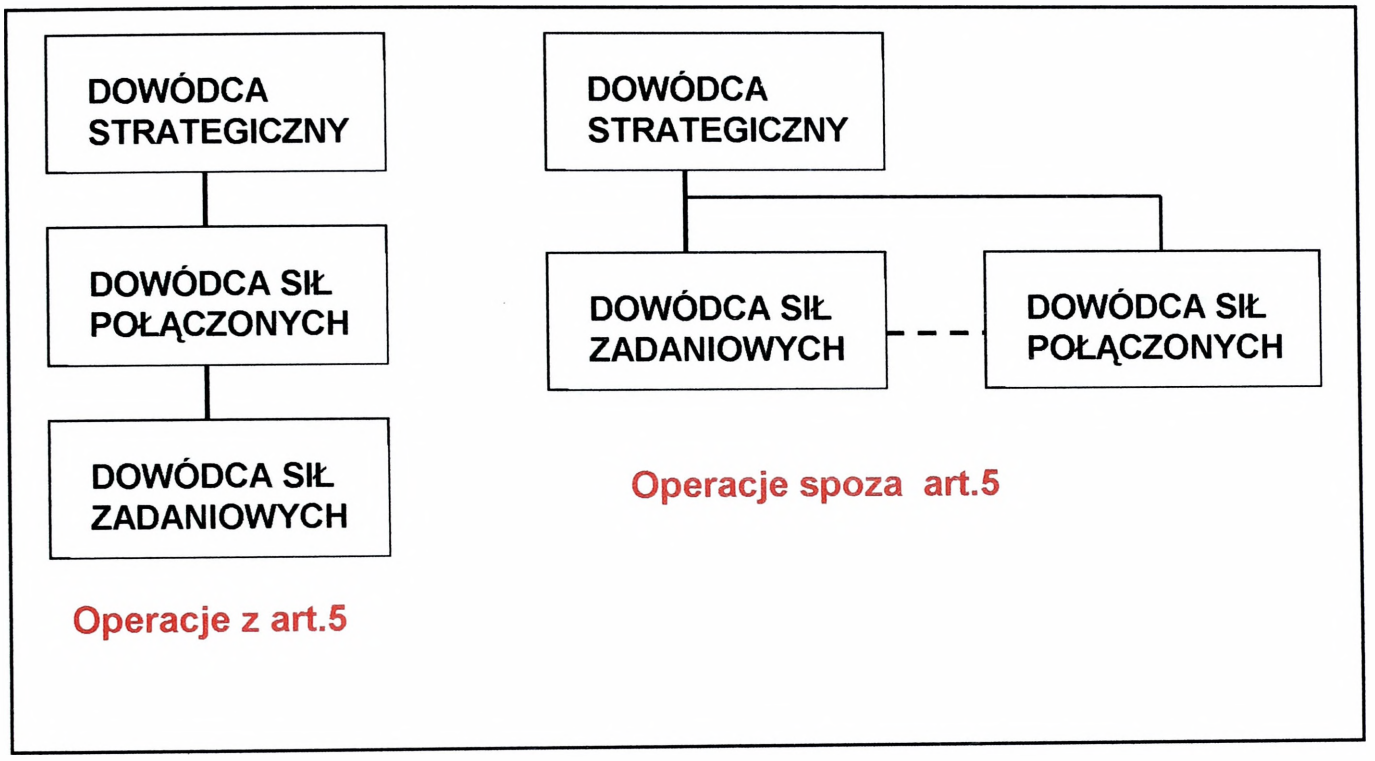
---

[1] *The Bundesweht Operations Command*, Führungsakademie dor Bundeswehr, Hamburg 2004, s. 10.

[2] *Działania połączone. Część VIII. Zarys teorii użycia polskich sił zbrojnych w działaniach połączonych*, AON, Warszawa 2004, s. 97-106.

[3] *MC 389/1 MC Policy on NATO's Combined Joint Task Force (CJTF) Capability, p. 19.*

Usytuowanie dowództwa kierującego operacją pokojową NATO uzależnione jest od charakteru operacji i miejsca jej prowadzenia (rys. 4.3.). Ponieważ operacje pokojowe prowadzone są poza obszarem odpowiedzialności Sojuszu, dowódca zgrupowania podporządkowany jest bezpośrednio dowódcy strategicznemu, dowódcy sił połączonych NATO wspierają działania na obszarze operacji.

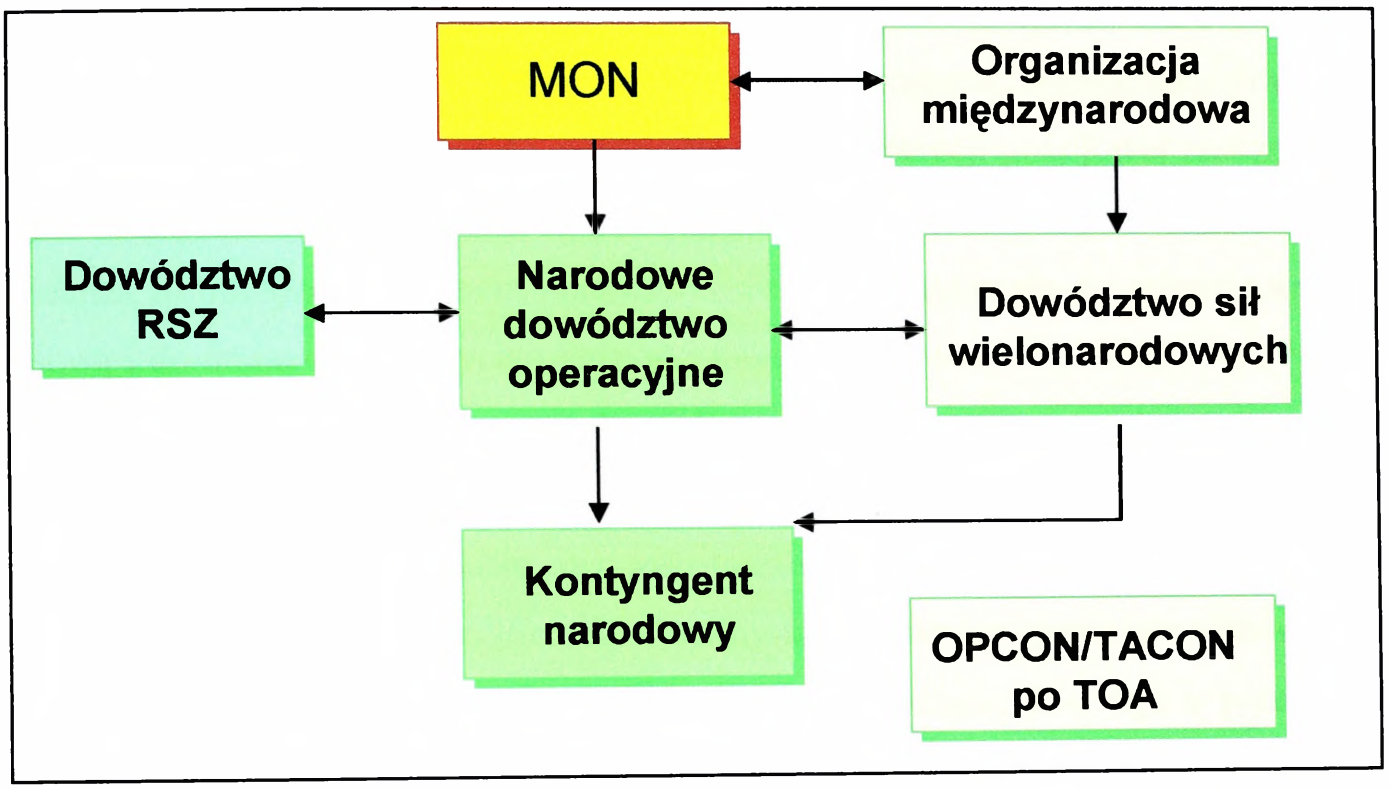

Rys. 4.3. Podporządkowanie dowództwa sił zadaniowych w NATO

Istotne znaczenie z punktu widzenia organizacji dowodzenia w operacjach pokojowych ma podporządkowanie kontyngentów narodowych dowódcy sił pokojowych. Niezależnie od tego czy operacja prowadzona jest pod auspicjami ONZ, UE czy NATO, to państwa zachowują pełnię dowodzenia. Przekazanie uprawnień dowodzenia dotyczy maksymalnie tzw. dowodzenia operacyjnego (OPCOM), choć z reguły dowodzenie w operacji pokojowej realizowane jest na zasadach OPCON (Operational Control) lub TACON (Tactical Control)[1]. Stąd też każde państwo wydzielające wojska do sił pokojowych wyznacza dowódcę kontyngentu narodowego, który reprezentuje interesy narodowe wobec dowódcy sił pokojowych. Dowódca kontyngentu narodowego dysponuje pełnymi uprawnieniami dowodzenia. Rozkazy

[1] *The Bundeswehr Operations Command...*, s. 7.

operacyjne otrzymuje od dowódcy sił pokojowych, a rozkazy narodowe od narodowego dowództwa odpowiedzialnego za dowodzenie siłami wydzielonymi do sił pokojowych. Zależności i powiązania między dowodzeniem narodowym i dowodzeniem przez dowództwo sił wielonarodowych przedstawiono na rys. 4.4. Dowódca narodowy na obszarze działań odpowiada za osobową i materiałową gotowość

Rys. 4.4. Zależności między dowodzeniem narodowym i dowodzeniem operacyjnym na obszarze operacji pokojowej

Według: The Bundeswehr Operations Command, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 2004, s.7.

kontyngentu do działań oraz reprezentuje interesy narodowe wobec instytucji państwa gospodarza oraz instytucji lub organizacji międzynarodowych działających na obszarze operacji pokojowej. Należy tu podkreślić, że na obszarze działań rozkazy wydawać mogą tylko narodowi dowódcy kontyngentów. Nie zmienia się to również wówczas, gdy kontyngent narodowy otrzymuje zadania operacyjne i taktyczne od dowódcy sił pokojowych.

W podsumowaniu rozważań tego rozdziału należy podkreślić, że operacje pokojowe mogą być prowadzone z mandatu ONZ lub innej regionalnej organizacji bezpieczeństwa zbiorowego. Operacje takie będą z zasady realizowane przez siły koalicyjne tworzone do wykonania określonego mandatu. Mogą być także prowa-

dzone przez NATO, ale również na podstawie mandatu ONZ. Mandat sił pokojowych może obejmować zarówno klasyczne utrzymanie pokoju, wymuszanie pokoju siłą, jak i wspieranie misji przywracania pokoju.

Wielonarodowe siły pokojowe są najczęściej koalicjami ad hoc, w których partnerzy zachowują narodowe uprawnienia dowodzenia, a różnorodne narodowe kontyngenty stają się zgrupowaniem wielonarodowym dopiero po ich przemieszczeniu do rejonu operacji pokojowej i przekazania uprawnień dowodzenia dowódcy sił pokojowych. Przerzut sił do rejonu planowanej operacji pokojowej realizowany jest w narodowej odpowiedzialności. Większość sił przerzucana jest drogą morską, jednak to transport powietrzny umożliwia wczesne reagowanie na sytuację kryzysową i do momentu przybycia transportu morskiego jest to w zasadzie jedyny sposób dostarczania sił i zaopatrzenia dla nich.

W praktyce operacji prowadzonych pod auspicjami ONZ lub innych organizacji regionalnych wyróżnia się dwa zasadnicze elementy kierowania ich przebiegiem: cywilny i wojskowy. Element cywilny kierowany jest przez przedstawiciela organizacji międzynarodowej, który w wielu przypadkach decyduje o przebiegu całej operacji. Dowodzenie siłami pokojowymi realizowane jest przez dowództwo poziomu strategicznego (Departament Operacji Pokojowych ONZ, Dowództwo Operacji rozmieszczone na terenie państwa członkowskiego UE, Dowództwo Operacyjne Sojuszu Północnoatlantyckiego), określającego wojskowy cel operacji oraz struktury dowodzenia. Dowodzenie operacyjne realizowane jest bezpośrednio przez dowódcę sił pokojowych na obszarze operacji. Każde państwo wydzielające wojska do sił pokojowych wyznacza dowódcę kontyngentu narodowego, który reprezentuje interesy narodowe wobec dowódcy sił pokojowych.

5. ZASADY PROWADZENIA MIĘDZYNARODOWYCH OPERACJI POKOJOWYCH

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że trwały pokój w rejonach kryzysowych można osiągnąć w wyniku kompleksowych działań obejmujących trwałe przerwanie działań zbrojnych, znalezienie rozwiązania politycznego możliwego do zaakceptowania przez wszystkie strony konfliktu, pozbawienia ugrupowań zbrojnych ich zaplecza politycznego i gospodarczego, odbudowę struktur administracyjnych państwa oraz odtworzenie jego infrastruktury społecznej i gospodarczej, a także wdrożenie długofalowych programów odbudowy. Stąd też przedmiotem rozważań niniejszego rozdziału stały się zagadnienia związane z rolą i zadaniami sił wielonarodowych w regionie kryzysu oraz szeroko rozumianą współpracą cywilno-wojskową. W końcowej części rozdziału przedstawiono także podstawowe problemy dowodzenia wielonarodowymi siłami pokojowymi. Podobnie jak w poprzednim rozdziale zespół autorski nie opisywał formalnych, określonych doktrynalnie zasad prowadzenia operacji pokojowych, lecz koncentrował się na przedstawieniu związanych z nimi implikacji, raczej rzadko poruszanych w dostępnych opracowaniach.

5.1. Rola i zadania sił wielonarodowych w rejonie kryzysu

Konflikty zbrojne ostatnich lat oraz doświadczenia wielu operacji pokojowych wskazują, że ich uczestnicy konfrontowani są z rolą i zadaniami odmiennymi od tradycyjnych misji sił zbrojnych. Tym wyzwaniem jest udział w wypełnianiu zadań mieszczących się w pojęciu operacje inne niż wojna czy też operacje pozawojenne (Military Operations Other Than War – MOOTW). Termin ten wywodzi się z sojuszniczej koncepcji operacji wsparcia pokoju (Peace Suport Operations) prowadzonych pod auspicjami ONZ, OBWE i Unii Europejskiej i oznacza działania, w których możliwości militarne są wykorzystywane do celów innych niż działania kojarzone zwykle z wojną. Tak więc siły zbrojne (wielonarodowe) mogą być rozmieszczone w celu prewencyjnym, gdy konflikt lub agresja stanowi zagrożenie dla pokoju, lub w celu udzielenia pomocy w odbudowie pokoju po zakończeniu konfliktu lub wojny. Operacje pokojowe są więc działaniami, w których dopuszcza się

wprawdzie użycie broni, ale dąży do tego, aby konflikt w miarę możliwości rozwiązać politycznie. Siły zbrojne znajdują się więc w dość trudnej sytuacji. Przyczyną ich obecności w rejonie konfliktu jest zdolność do prowadzenia walki, ale rezultatem ich obecności ma być niedopuszczenie do niej[1].

Dotychczasowe doświadczenia w prowadzeniu operacji pokojowych wskazują, że rola i zadania sił wielonarodowych powinny być uzależnione od uwarunkowań konkretnej operacji. Doświadczenia te pozwalają na określenie następujących zasadniczych ról (misji) sił wielonarodowych:

- zapobieganie konfliktom;
- kontrolowanie zbrojeń i zapobieganie rozprzestrzenianiu uzbrojenia;
- wspieranie pokoju;
- udzielanie pomocy humanitarnej;
- ewakuacje o charakterze niebojowym[2].

Misje te – dotyczące działań innych niż wojenne – są zdecydowanie inne niż te, do których szkolone i przygotowywane są siły zbrojne.

Zapobieganie konfliktom obejmuje podejmowanie inicjatyw dyplomatycznych, a w razie ich niepowodzenia prewencyjne użycie siły w celu zakończenia sporu lub konfliktu zbrojnego, lub też zapobiegania jego rozprzestrzenianiu. Może ponadto obejmować poszukiwanie przyczyn konfliktu, konsultacje, ostrzeżenia, inspekcje i monitorowanie.

Kontrolowanie zbrojeń i zapobieganie rozprzestrzenianiu uzbrojenia służy głownie umacnianiu bezpieczeństwa. Kontrolowanie zbrojeń jest wprawdzie działalnością polityczną, ale siły zbrojne mogą weryfikować traktat o kontroli zbrojeń, zajmować, konfiskować różne typy uzbrojenia, nadzorować demontaż i niszczenie uzbrojenia, czy też eskortować legalne dostawy uzbrojenia i materiałów niebezpiecznych.

---

[1] A. Maase, *Militärischer Führungsprozess und zivil – militärische Zusammenarbeit bei Friedensmissionen, „Österreichische Militärische Zeitschrift"* 2005, nr 2, s. 158.
[2] Cz. Marcinkowski, H. Królikowski, *Nowe problemy operacji...*, s. 60.

Główną rolę w **udzielaniu pomocy humanitarnej** spełniają struktury cywilne – rządowe i pozarządowe. Działania te podejmowane są w celu ulżenia ludzkiemu cierpieniu, w sytuacji, w której władze na określonym obszarze nie są zdolne do udzielenia pomocy własnej ludności. Pomoc realizowana może być w przypadku katastrof i klęsk żywiołowych oraz dla uchodźców i uciekinierów. Wielonarodowe siły zbrojne przede wszystkim osłaniają misje i konwoje pomocy humanitarnej. Mogą także udzielać doraźnej pomocy podczas katastrof czy klęsk żywiołowych, zapewniając schronienie, dostarczając wodę lub też doraźną pomoc medyczną. Mogą także samodzielnie realizować akcje pomocy poprzez konwojowanie uchodźców czy też zrzuty z powietrza.

Ewakuacje o charakterze niebojowym to działania podejmowane przede wszystkim przez siły specjalne w celu ewakuowania z rejonów zagrożonych lub objętych konfliktem zbrojnym znajdujących się tam zagrożonych i niewalczących obywateli innych państw. Ewakuacje takie dotyczyć mogą nie tylko obywateli państwa wysyłającego swe siły specjalne, lecz także obywateli innych, zaprzyjaźnionych państw. Działania ewakuacyjne podejmowane są wówczas, gdy władze lokalne nie są w stanie zapewnić bezpieczeństwa ludności cywilnej, zwłaszcza obywateli innych państw niezaangażowanych w konflikt. Akcje ewakuacyjne mogą być realizowane zarówno przez siły specjalne wydzielane ze składu zgrupowania wielonarodowego znajdującego się na obszarze działań, jak i przez siły specjalne wysyłane bezpośrednio z zainteresowanych państw.

Osobną kategorię stanowią misje związane ze **wspieraniem pokoju.** Można przy tym mówić o utrzymaniu i wymuszaniu pokoju. Utrzymanie pokoju to powstrzymywanie, łagodzenie i doprowadzanie do zakończenia działań wojennych między państwami lub wewnątrz państwa przez interwencję zorganizowaną i kierowaną przez organizację międzynarodową przy użyciu sił zbrojnych i personelu cywilnego. Natomiast wymuszanie pokoju to działania z wykorzystaniem środków militarnych służące przywracaniu pokoju. Ogólnie można przyjąć, że operacje wspierania pokoju tym różnią się od operacji wojennych, że nie są skierowane przeciwko określonemu przeciwnikowi. Może się jednak zdarzyć, że siły wielonarodowe utracą zaufanie jednej lub obu stron konfliktu, a w rezultacie nie będzie konsen-

susu co do sposobu rozwiązania konfliktu. W takiej sytuacji operacja pokojowa nie będzie mogła być dalej prowadzona[1].

W odniesieniu do zadań realizowanych przez siły wielonarodowe w rejonie kryzysu można wytypować ich cztery umowne grupy[2]. Będą to zadania związane z wczesnym ostrzeganiem, wymuszaniem określonego zachowania, niewymuszającym wsparciem oraz wspomnianym wcześniej udzielaniem pomocy humanitarnej. W ramach **wczesnego ostrzegania** siły wielonarodowe zapobiegać będą infiltracji, agresji, utrzymywać integralność terytorialną i niezależność polityczną.

Wymuszanie określonego zachowania obejmuje nie tylko tworzenie stref zdemilitaryzowanych (między dwoma stronami konfliktu), lecz także rejonów ochronnych, więc rejonów niedostępnych dla wszystkich stron konfliktu. Inne przedsięwzięcia tej grupy zadań to demobilizowanie lokalnych sił zbrojnych, ograniczenie lub wzbranianie przemieszczania członków lokalnych sił zbrojnych, eliminowanie przywódców naruszających prawo międzynarodowe i prawa człowieka, umiejscowienie i zatrzymywanie przestępców wojennych, egzekwowanie embarga ekonomicznego i zapobieganie dostawom uzbrojenia, zabezpieczanie wycofania obcych sił, doradców, najemników i sił paramilitarnych, niszczenie składów uzbrojenia i możliwości produkcyjnych. Zadania tej grupy obejmują również wykonywanie akcji odwetowych, oswobadzanie okupowanych obszarów, przywrócenie demokratycznych rządów i zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego.

Ostatnia grupa zadań to przedsięwzięcia **niewymuszającego wsparcia.** Zaliczyć do nich można tworzenie stref buforowych między stronami konfliktu, monitorowanie zawieszenia ognia, wykrywanie jego naruszeń, osłona granic, nadzorowanie wymiany jeńców, monitorowanie wyjścia z walki i wycofania sił, rozminowywanie, zapewnienie bezpieczeństwa wyborów, wspieranie w przywracaniu prawa i porządku oraz pomoc w odbudowie infrastruktury.

Te cztery grupy zadań wyraźnie wskazują, że operacje pokojowe nie sprowadzają się tylko do rozdzielenia walczących stron. Rozwiązywanie konfliktów nie kończy się na fazie zawieszenia broni i rozdzielenia walczących stron. Wielonaro-

---

[1] Tamże, s. 60.
[2] W. H. Lewis, E. Marks, *Searching for Partners*..., s. 132.

dowe siły zbrojne w coraz większym zakresie uczestniczą w budowaniu pokoju, a więc w działaniach zmierzających do umacniania oraz utrwalania ustaleń pokojowych i uzgodnień politycznych zapobiegających powrotowi konfliktu. Mamy tu do czynienia z działaniami ukierunkowanymi na identyfikację i wspieranie struktur dążących do stabilizacji i pokoju, kształtowania zaufania oraz wspieranie rekonstrukcji gospodarki.

Istotnym elementem składowym misji sił wielonarodowych jest pomoc w stabilizacji życia wewnętrznego. Amerykanie przyznają, że podczas planowania i prowadzenia operacji „Iracka Wolność" popełnili podstawowy błąd, nie uwzględniając w dyrektywach i rozkazach do pierwszej fazy operacji przedsięwzięć odbudowy po konflikcie (Post-conflict reconstruction)[1]. Skutki okazały się znamienne. Zaliczyć do nich można zarówno dopuszczenie do przypadków grabieży, zaniechanie skutecznej ochrony irackich dóbr kultury przed wandalizmem i kradzieżą, jak i brak koncepcji co do przyszłości irackich sił zbrojnych i policji w trakcie działań i po opanowaniu Iraku. Tak jak i w Kosowie, również w Iraku zabrakło „ofensywy pojednania" mającej na celu pozyskanie przychylności ludności. Obecnie liczne instytucje amerykańskie, na czele z Uniwersytetem Obrony w Waszyngtonie, pracują nad tym pomijanym dotychczas problemem. Proponowane rozwiązania będą miały wpływ na strukturę sił wielonarodowych w trakcie przyszłych operacji. Obok sił prowadzących działania, już we wstępnej fazie operacji pojawić się mają jednostki, które realizować mają zadania rekonstrukcji życia społecznego[2].

Włączenie i realizacja zadań odbudowy do procesów decyzyjnych oraz działań militarnych to swoiste nowum dla większości żołnierzy. W wytycznych dla generała Schwarzkopfa do operacji „Pustynna Burza" w 1991 roku nie znajdziemy elementów rekonstrukcji po konflikcie: „W ramach rozkazów jest pan upoważniony do przeprowadzenia operacji... wyzwolenia i zapewnienia niepodległości Kuwejtu... zniszczenia sił irackich, które zagrażają terytorium Kuwejtu i innych państw koalicji"[3]. Doświadczenia z roku 2003 i 2004 wskazują, że dyrektywy i rozkazy muszą

---

[1] Ch. Millotat, *Neue Wege bei Planung und Durchführung von militärischen Einsätzen bei Fredensmissionen, „Europäische Sicherheit"* 2004, nr 10. s. 9.

[2] Tamże, s. 9.

[3] H. N. Schwarzkopf, P. Petre, *Nie trzeba bohatera*, Warszawa 1993, s. 415.

także dotyczyć przedsięwzięć odbudowy stosunków społecznych i infrastruktury, jeżeli zamierza się pozyskać ludność cywilną i przygotować odtwarzanie cywilnych struktur administracyjnych.

W Kosowie dowódcy wielonarodowych brygad, a więc poziomu taktycznego, podczas zajmowania i bezpośrednio po zajęciu Kosowa, spontanicznie podjęli działania pomocy humanitarnej i rozpoczęli dzieło odbudowy. Dopiero w 2002 roku dowództwo sił w Kosowie zajęło się koordynowaniem tych przedsięwzięć. Jak stwierdza Ch. Millotat, niezdecydowane i ostrożne działania są najczęściej bardziej szkodliwe niż zły wybór środków. Stąd też niemieccy dowódcy brygad podejmowali akcje, w ramach których odbudowywano domy, zbierano zabawki, urządzano więzienie i udzielano wsparcia tam, gdzie wydawało im się to konieczne. Takie nieskoordynowane działania podejmowali także dowódcy innych brygad[1].

Wydaje się, że wytyczne dotyczące odbudowy są konieczne na wszystkich poziomach dowodzenia. Kierownictwo polityczne opracowuje wytyczne i dyrektywy, korzystając z doradztwa dowództwa strategicznego. Wytyczne te wyprowadza się z politycznego stanu końcowego. Dowódca sił na obszarze operacji otrzymuje dziękiteu dyrektywę, która obok klasycznych zadań militarnych, zawiera także zadania w zakresie odbudowy. Zadania te dotyczą również przedstawicieli administracji cywilnej tworzonej po zakończeniu działań militarnych i określają ich usytuowanie w dowództwie sił na obszarze działań. Kierownictwo polityczne powinno także ustalić, kto będzie kierował po zakończeniu działań militarnych, czy będzie to najwyższy dowódca wojskowy, szef administracji, czy też obaj jako równorzędni partnerzy zdani na ścisłe współdziałanie.

Na poziomie strategicznym – obok planu działań sił zbrojnych – opracowuje się także plan przedsięwzięć odbudowy, które mają być realizowane w trakcie działań bojowych i bezpośrednio po ich zakończeniu. Plan ten powinien być tak skonstruowany, aby cywilna administracja tworzona przez ONZ, UE, OBWE lub koalicję państw już w trakcie operacji, lub bezpośrednio po niej mogła bez przeszkód kontynuować zapoczątkowane przez siły zbrojne przedsięwzięcia. W planie tym

---

[1] Ch. Millotat, *Neue Wege*..., s. 9.

należałoby także ustalić sposób włączenia do planowania i kierowania ekspertów cywilnych, mających później zająć kluczowe pozycje w administracji.

Podczas działań wymuszania pokoju, dopóki cywilna administracja nie będzie gotowa do przejęcia odpowiedzialności, z uwagi na konieczność zapewnienia jedności dowodzenia i jednoznacznego zdefiniowania struktur dowodzenia, eksperci cywilni powinni być podporządkowani dowódcy sił na obszarze działań. Należy jednak ustalić, kiedy zostaną wyłączeni z tego stosunku podległości i podporządkowani szefowi administracji.

Dowódca strategiczny odpowiedzialny za operację, w przypadku działań wielonarodowych proponuje kierownictwu dowódcę sił na obszarze działań[1]. To on jest dowódcą szczebla operacyjnego, na którym zamiary polityczne i dyrektywy strategiczne przekształcone zostaną w plan operacji oraz dyrektywy i rozkazy dla poziomu taktycznego. Dowódca sił na obszarze działań rozwija zarówno koncepcję działań bojowych, jak również konkretny plan przedsięwzięć odbudowy. Ustala w nim, jakie obszary zadań, jakie stosunki z wpływowymi przedstawicielami społeczeństwa realizował będzie osobiście i przez oficerów swego sztabu, a jakie deleguje na dowódców poziomu taktycznego. Wraz z cywilnymi ekspertami, włączonymi w początkowym okresie operacji do jego sztabu, ustala konkretne obszary zadań i koncepcję współpracy z mediami dla poziomu taktycznego.

Dowódcy szczebla taktycznego realizują zadania odbudowy zgodnie z dyrektywami i rozkazami dowódcy sił na obszarze działań zgodnie z zasadą dowodzenia przez cele, co oznacza, że polecenia nie są szczegółowe i pozostawiają znaczną swobodę wykonawcy. Nie jest to łatwe, wymaga bowiem dyscypliny oraz zdolności zrozumienia zamysłu przełożonego.

W praktyce powyższe założenia mogą być różnie realizowane. Najważniejszy dokument poziomu politycznego dotyczący Kosowa – Rezolucja 1244 Rady Bezpieczeństwa ONZ z 1999 roku nie zawiera wytycznych ani precyzyjnych dyrektyw odnoszących się do przedsięwzięć odbudowy w trakcie działań i po opanowaniu prowincji. Stąd też nie znalazły się one także w dyrektywie strategicznej NATO.

---

[1] Tamże, s. 10.

Niemniej jednak rezolucja ta ustala, że w Kosowie powinny działać dwa równorzędne filary – Kosovo Force (KFOR) pod dowództwem generała z kraju NATO i administracja kierowana przez pełnomocnika Sekretarza Generalnego NATO. Obaj partnerzy mają ściśle ze sobą współdziałać. KFOR w rezolucji tej otrzymuje misję zapewnienia bezpieczeństwa poprzez doprowadzenie do rozbrojenia wyzwoleńczej armii Kosowa, stworzenie warunków umożliwiających powrót do prowincji uchodźców i wypędzonych oraz działanie cywilnej administracji[1].

Rezolucja 1244 nie ustala jednak jak ma to zostać osiągnięte. Brak uregulowań odnoszących się do włączenia ekspertów przewidywanych do zajęcia kierowniczych stanowisk w oenzetowskiej administracji prowincji do sztabu pierwszego dowódcy KFOR spowodował, że administracja tworzona była przez osoby, które nie uczestniczyły od początku w działaniach i nie nawiązały do przedsięwzięć odbudowy zapoczątkowanych przez jednostki. Pewna bezplanowość podejmowanych przedsięwzięć spowodowała, że administracja ta w świadomości wielu mieszkańców pozostała obcym ciałem, w którym w roli sprzątaczki czy tłumacza można było zarobić więcej pieniędzy niż gdziekolwiek indziej w prowincji[2].

Przedsięwzięcia odbudowy, a więc pomoc w stabilizacji życia wewnętrznego to pośredni czy też przejściowy etap operacji. Realizacja tego typu zadań powinna rozpoczynać się wraz z działaniami wojskowymi podejmowanymi w celu wypełnienia przez strony treści porozumień lub ustaleń międzynarodowych gremiów politycznych. Działania typowo militarne poprzedzają i torują drogę cywilnym przedsięwzięciom odbudowywania pokoju. Pośredni charakter operacji wyraża się poprzez realizację złożonych działań politycznych, militarnych i negocjacyjno-mediacyjnych wypełniających przestrzeń między konfliktem a czasem pokoju. W przedsięwzięciach tych biorą udział politycy, elementy cywilne, negocjatorzy, autorytety moralne i specjaliści od stosunków międzynarodowych. Elementy wojskowe powinny zapewnić im bezpieczeństwo, a więc warunki do realizacji zadań. Często jednak lokalni przywódcy chętniej kontaktują się z dowódcami kontyngentów czy oficerami dowództwa sił, niż z cywilnymi pracownikami organizacji mię-

---

[1] Tamże, s. 11.
[2] Tamże, s. 11.

dzynarodowych, agencji czy też politykami. Do takich kontaktów należy też być przygotowanym.

5.2. Współpraca cywilno-wojskowa w operacjach pokojowych

Współpraca cywilno-wojskowa, a właściwie CIMIC (Civil-Military Cooperation) to pojęcie, które w ostatnich latach często używane było zarówno w języku wojskowym, jak i polityki bezpieczeństwa. CIMIC nie stanowi nowej, dotychczas nie znanej formy interakcji cywilno-wojskowej, to tylko nowa jakość. Z historycznego punktu widzenia interakcja ta ukierunkowana była na konkretne potrzeby i determinowana postrzeganiem zagrożeń. Od kiedy w różnych obszarach istnieją zagrożenia, podstawową potrzebą, zarówno jednostki, jak i społeczności, jest zapewnienie przeżycia. Potrzeba taka zobowiązuje elitę przywódczą do podjęcia działań zapobiegających zagrożeniom. Stąd wynika dla narodu konieczność podjęcia przygotowań do przezwyciężania kryzysów zewnętrznych i wewnętrznych. Dla realizacji tego zadania państwa mogły wykorzystywać zasoby wojskowe lub cywilne. Można przy tym zidentyfikować dwie podstawowe formy tych stosunków:

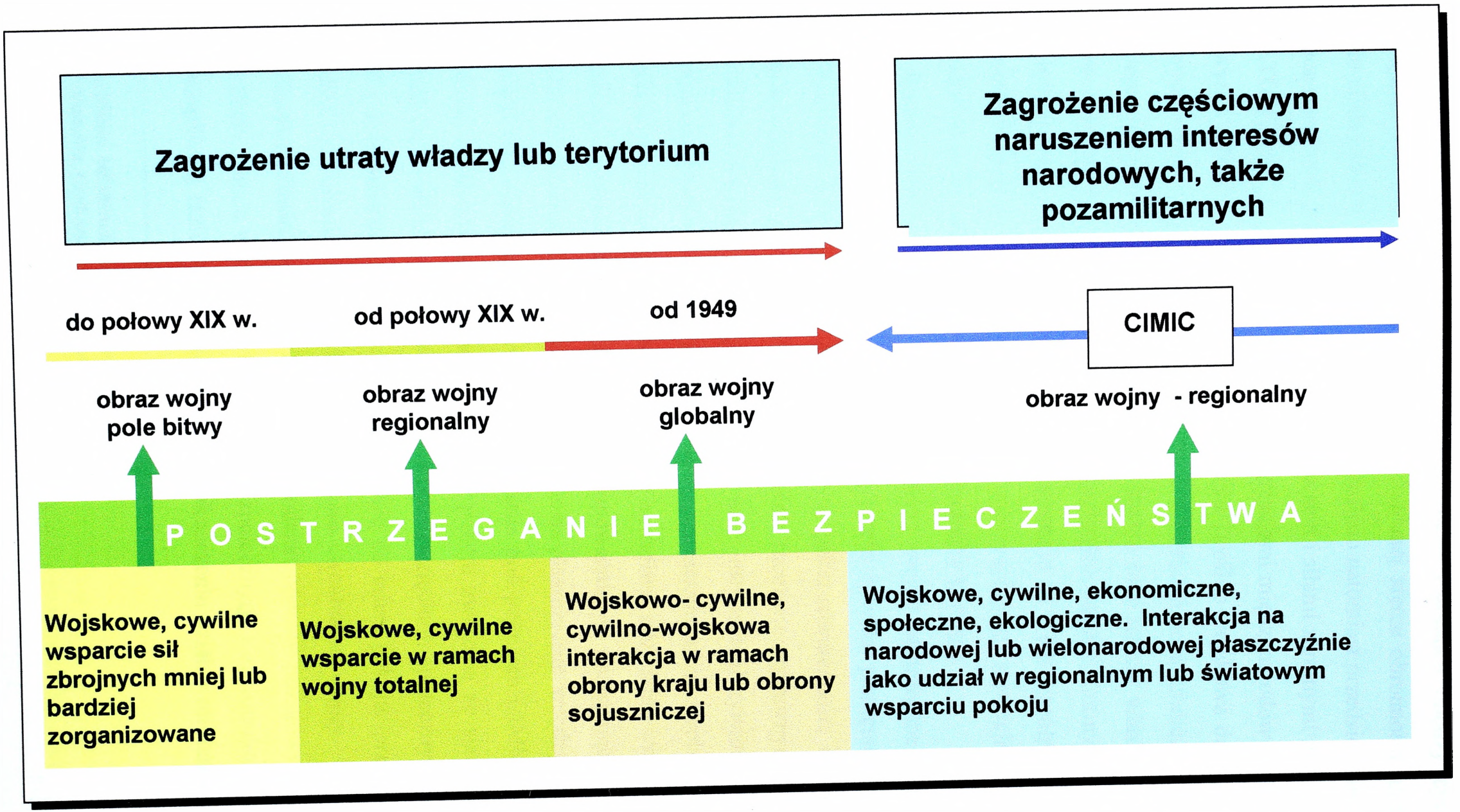
- wojsko wspiera sferę cywilną, a więc pomaga w utrzymaniu porządku wewnętrznego – realizuje zadania policyjne itp.;
- strona cywilna wspiera sferę wojskową.

Charakterystyczną cechą takiej interakcji była dominacja jednej ze stron i niejako usługowa, pomocnicza rola drugiej. Obecnie można już wyodrębnić trzecią formę interakcji, w której obie strony uczestniczą w wykonywaniu wspólnego zadania jako równorzędni partnerzy[1]. Można przyjąć, że podział zadań między sferę wojskową i cywilną uzależniony był od rozwoju bezpieczeństwa, co obrazuje rys. 5.1.

Dla jasności dalszych rozważań warto podkreślić, że CIMIC to coś więcej niż współpraca cywilno-wojskowa. Elementy współpracy między wojskiem a sferą cywilną są obecne – w różnych formach organizacyjnych – od momentu pojawienia się wojen. W ujęciu stosowanym w Sojuszu Północnoatlantyckim współpraca

---

[1] P. Vorhofer, *Civil-Military Cooperation. Zur Evolution einer neuen Aafgabe in der Krisenbewältiung, „Österreichische Militärische Zeitschrift"* 2003, nr 6, s. 754.

Rys. 5.1. Czynnik interakcji cywilno-wojskowej

Według: P. Vorhofer, Civil-Military Cooperation. Zur Evolution einer neuen Aufgabe in der Krisenbewältigung, „Ötserreichische Militärische Zeitschrift" 2003, nr 6, s. 754.

cywilno-wojskowa postrzegana była jako proces uzgodnień między cywilnymi i wojskowymi uczestnikami w szeroko rozumianej sferze obronności narodowej. Jako civil-military cooperation (CIMIC) określano natomiast przedsięwzięcia dotyczące stosunków między państwem gospodarzem i siłami zbrojnymi innych państw NATO. CIMIC to także współpraca z organizacjami międzynarodowymi i pozarządowymi[1]. Można więc przyjąć, że współpraca cywilno-wojskowa dotyczyła narodowych zadań terytorialnych, natomiast CIMIC działań poza granicami w ramach Sojuszu. CIMIC rozwijano tam, gdzie konieczne było użycie własnych sił poza granicami narodowymi na obszarze zaprzyjaźnionych państw[2]. Formy tej współpracy były bardzo zróżnicowane, od rozdyslokowania sił i ich współpracy z siłami zbrojnymi państwa gospodarza poczynając, a na współpracy z policją podczas wypadków drogowych spowodowanych przez żołnierzy kończąc.

Przedsięwzięcia CIMIC w okresie zimnej wojny postrzegane były przede wszystkim w kontekście obrony militarnej. Trzeba bowiem pamiętać, że państwa NATO również w okresie wojny zachowałyby pełną suwerenność, stąd też zadaniem dowódców sojuszniczych było utrzymanie możliwie poprawnych stosunków cywilno-wojskowych z siłami zbrojnymi oraz instytucjami cywilnymi państwa gospodarza. Służyć to miało zapewnieniu sojuszniczym siłom swobody działania w trakcie możliwych działań, a jednocześnie umożliwić udzielanie wsparcia ludności państwa gospodarza. Taki stan rzeczy upoważnia do następującej konkluzji: CIMIC w tym rozumieniu należy umiejscowić na płaszczyźnie międzypaństwowej, dwu lub wielostronnej. Z tego punktu widzenia pod pojęciem CIMIC należałoby rozumieć wszystkie przedsięwzięcia okresu pokoju związane ze stacjonowaniem sojuszniczych sił zbrojnych, włącznie z przedsięwzięciami społecznymi, politycznymi i kulturalnymi. CIMIC nie ogranicza się do czasu pokoju, przedsięwzięcia tego typu realizowane miały być także w okresie ewentualnej wojny.

Punkt ciężkości przedsięwzięć CIMIC podczas operacji pokojowych to przede wszystkim pomoc w odbudowie stosunków społecznych i infrastruktury kraju już w początkowej fazie operacji, ale także po zakończeniu działań militarnych. Jest to

---

[1] A. Maase, *Militärischer Führungsprozess*..., s. 155.
[2] P. Vorhofer, *Civil-Military Cooperation*..., s. 755.

niezwykle istotne chociażby z trzech powodów. Po pierwsze, bez zapewnienia bezpiecznego środowiska działania, co gwarantować mogą siły zbrojne, wprowadzenie w życie cywilnych aspektów porozumienia pokojowego mogłoby być trudne, lub nawet niemożliwe do wykonania. Po drugie, zdolności sił wielonarodowych mogą odegrać ważną rolę we wspomaganiu stron konfliktu w odbudowie infrastruktury i demokratycznych instytucji społecznych oraz pomocy organizacjom międzynarodowym w implementacji porozumienia. Po trzecie, CIMIC stwarza znaczne możliwości udzielania pomocy humanitarnej ludności znajdującej się na obszarze odpowiedzialności sił wielonarodowych[1].

Na współczesne postrzeganie i rozwój CIMIC istotny wpływ wywierają dwie organizacje międzynarodowe – ONZ i NATO. Zdecydowanie odmienne przyczyny ich powstania powodują, że CIMIC dla obu tych organizacji to nie całkiem to samo. Porównanie przedstawione w tab. 5.1 nie ma na celu ustalenia procesów, struktur organizacyjnych, odpowiedzialności, ani też odmiennych doświadczeń, które doprowadziły do tego zróżnicowania. Chodzi tu wyłącznie o zaznaczenie różnic w postrzeganiu tego problemu, co może być przydatne z uwagi na uczestnictwo polskich kontyngentów wojskowych zarówno w operacjach pokojowych ONZ, jak i NATO. Co wynika z tego porównania? Można stwierdzić, że im bardziej militarny charakter ma operacja pokojowa, tym bardziej skonkretyzowane jest postrzeganie CIMIC, gdyż jej struktury muszą zostać umiejscowione w zhierarchizowanym systemie, priorytet stanowi zadanie typowo wojskowe, a ponadto obowiązuje zasada jednoosobowego dowodzenia, czyli rozkaz i wykonanie. Natomiast im bardziej operacja pokojowa wykazuje „cywilny" charakter, tym bardziej rozmyte postrzeganie CIMIC, gdyż struktury CIMIC nie muszą być umiejscawiane w systemie hierarchicznym, zadania o charakterze cywilno-humanitarnym realizowane są raczej oddolnie, a nie określane z góry (ang. „button up" a nie „top down", a ponadto nie obowiązuje rozkazodawstwo, lecz zasada konsensusu[2].

---

[1] Cz. Marcinkowski, H. Król, *Nowe problemy operacji...*, s. 61.
[2] P. Vorhofer, *Civil-Military Cooperation...*, s. 759.

Tabela 5.1.

CIMIC w ONZ i w NATO[1]

ONZ	NATO
• wyprowadzone z kolektywnego systemu bezpieczeństwa, • zadania cywilno-humanitarne najważniejsze, • spójne pojęcie jest dopiero poszukiwane, • akceptacja szerokiego pojmowania bezpieczeństwa, • struktury sztabowe w trakcie tworzenia, • brak obaw przed organizacjami pozarządowymi, • raczej długoterminowa	• wyprowadzone z kolektywnego systemu obronnego, • zadania wojskowe najważniejsze, • pojęcie jednoznacznie zdefiniowane, • akceptacja szerokiego pojmowania bezpieczeństwa, ale zdominowana militarnie, • istnieją struktury sztabowe, • obawy przed organizacjami pozarządowymi • raczej krótko i średnioterminowa

Warto podkreślić, że istnieje przy tym prosta zależność. Jeżeli operacja pokojowa ma bardziej wojskowy charakter, to odpowiedzialność za jej prowadzenie ponosić będzie typowo wojskowa organizacja. Oznacza to, że jeżeli za operację wstępną odpowiadać będzie na przykład NATO, przedsięwzięcia CIMIC będą wykazywały bardziej wojskowy charakter, jak miało to miejsce w Kosowie. Jeżeli natomiast główną rolę w operacji pokojowej odgrywać będą organizacje cywilne – jak miało to miejsce chociażby w Somalii – to wówczas CIMIC mieć będzie bardziej cywilny charakter.

Sytuacja taka stanowi poważne wyzwanie dla żołnierzy przyzwyczajonych przecież do działania w wyraźnie i jednoznacznie zdefiniowanych strukturach. Tymczasem, jak stwierdzają to Amerykanie, rzeczywistymi budowniczymi pokoju w operacjach pokojowych, są organizacje pomocy humanitarnej, które nie tylko dostarczają wymierną pomoc ludności dotkniętej skutkami konfliktu, lecz także na-

---

[1] Tamże, s. 757.

dzieję na przyszłość[1]. Przykładowo w Somalii nie było centralnego rządu, ale za to aż 49 różnych agencji międzynarodowych, z instytucjami ONZ, organizacjami pozarządowymi i organizacjami pomocy humanitarnej włącznie. Efektywna współpraca z tymi uczestnikami operacji pokojowej stanowiła priorytetowe wyzwanie CIMIC. Tym ważniejsze, że organizacje pomocy humanitarnej nie tylko dostarczały większość żywności dla ludności Somalii, ale znalazły się na obszarze operacji na długo przed pojawieniem się tam sił zbrojnych i pozostały także po ich wycofaniu[2]. Trzeba także pamiętać, że organizacje pomocy humanitarnej są raczej podejrzliwe wobec sił zbrojnych, nawet jeżeli są to siły pokojowe. Stąd też dla powodzenia operacji wskazane jest wzmocnienie współpracy między Komitetem Wykonawczym ds. Humanitarnych oraz odpowiednimi komórkami dowództwa sił na obszarze działań, a przede wszystkim tworzenie doraźnych grup roboczych (Task Forces Group), których zadaniem byłoby koordynowanie wysiłku różnych organizacji[3].

Chyba pierwszym przykładem takiego podejścia może być utworzenie cywilno-wojskowego centrum operacyjnego (Civil-Military Operations Center – CMOC) w grudniu 1992 roku podczas operacji pokojowej w Somalii[4]. CMOC stało się kluczowym organem koordynującym przedsięwzięcia wielonarodowych sił pokojowych i organizacji humanitarnych. Oficerowie łącznikowi z poszczególnych kontyngentów narodowych, wspólnie z dowództwem amerykańskim, używając CMOC jako narzędzia, koordynowali takie przedsięwzięcia, jak zapewnienie wojskowej ochrony dla konwojów pomocy humanitarnej, czy tez dostępu organizacji humanitarnych do portu w Mogadishu. Działania te przyczyniały się do rozszerzania kontaków między cywilnymi i wojskowymi komponentami operacji „Provide Relief" (dostarczyć pomoc) i „Restore Hope" (przywrócić nadzieję). Doświadczenia funkcjonowania cywilno-wojskowego centrum operacyjnego, którego zaletą była także możliwość bezpośredniej ścisłej współpracy z Centrum Operacji Humanitarnych (Humanitarian Operations Center) działającym przy ONZ, doprowadziły do utwo-

---

[1] K. Allard, *Somalia Operations...*, s. 66.
[2] Tamże, s. 67.
[3] Cz. Marcinkowski, H. Królikowski, *Nowe problemy operacji...*, s. 61.
[4] K. Allard, *Somalia Operations...*, s. 69.

rzenia podobnych organów w każdym z dziewięciu sektorów obszaru operacji pokojowej w Somalii[1].

Podsumowując rozważania dotyczące CIMIC, można stwierdzić, że przedsięwzięcia tego obszaru przyczyniają się do podniesienia efektywności operacji pokojowej. Scalenie społeczności podzielonych w wyniku konfliktu wymaga ścisłej współpracy między siłami zbrojnymi oraz organizacjami cywilnymi, zarówno rządowymi, jak i pozarządowymi. Stworzenie i utrzymanie warunków bezpiecznego funkcjonowania społeczeństwa jest warunkiem koniecznym powrotu do normalności. Wojskowa obecność sił pokojowych wydaje się niezbędna do czasu, gdy strony konfliktu lub nowo tworzone struktury państwa, same będą mogły zapewnić bezpieczeństwo. To jeden z głównych powodów do kontynuowania współpracy cywilno-wojskowej także po zakończeniu typowo militarnej fazy operacji pokojowej. Należy także pamiętać o organizatorskich i planistycznych możliwościach sił zbrojnych oraz ich środkach łączności, transportu czy inżynieryjnych, które mogą, czy też raczej powinny, być wykorzystywane chociażby do odbudowy infrastruktury niezbędnej do normalizacji życia społeczności lokalnych.

Wprawdzie przedsięwzięcia CIMIC odgrywają istotną rolę w implementacji cywilnej części porozumień pokojowych, poczynając od zabezpieczenia powrotu wysiedlonych i uchodźców, poprzez rekonstrukcję infrastruktury i gospodarki, a na organizacji wyborców oraz ustanowienia nowych demokratycznych instytucji państwa kończąc, nie mogą jednak zastępować przedsięwzięć cywilnych. Mogą je jedynie wspierać. Wsparcie to nie jest przecież podstawowym zadaniem sił pokojowych, chociaż stanowi istotny element operacji. Tak więc obecność sił pokojowych i pomoc strukturom cywilnym w okresie przechodzenia podzielonego w wyniku konfliktu społeczeństwa od stanu wojny do stanu trwałego pokoju jest decydująca, ale powinna się kończyć wraz z gotowością struktur cywilnych do skutecznego kontynuowania tego procesu.

---

[1] Tamże, s. 70.

5.3. Dowodzenie w operacjach pokojowych

Wspólną cechą zdecydowanej większości operacji pokojowych jest – nawet jeżeli w ograniczonym zakresie – wielonarodowość struktur. Zjawisko to będzie miało miejsce również w przyszłości. Wielonarodowość działań nie jest zjawiskiem zupełnie nowym. Od wielu już stuleci – przynajmniej jedna ze stron konfliktu tworzona była przez wielonarodowe koalicje. Typowe dla tych tzw. koalicyjnych wojen były trudne procesy uzgodnień, nieprzewidywalne zachowania partnerów, zróżnicowana jakość i możliwości poszczególnych sił narodowych, a najczęściej także niejasne stosunki podległości. Można tu przytoczyć wiele przykładów problemów wynikających z takiego stanu rzeczy. W pierwszej wojnie światowej sprzymierzona z Francją Rosja – wbrew życzeniom Francji – skierowała główną masę swych wojsk przeciwko Austro-Węgrom, a nie przeciwko Niemcom. Zachodni alianci dopiero po niemieckiej ofensywie marcowej w 1918 roku utworzyli wspólne dowództwo naczelne. Druga wojna światowa również dostarcza wiele przykładów trudności związanych z dowodzeniem w strukturach wielonarodowych. Nie było więc dziełem przypadku, że na czele zachodnich aliantów postawiono generała Eisenhowera, nie tylko doświadczonego żołnierza, ale także – według oceny mu współczesnych - człowieka przystępnego i towarzyskiego[1].

Sojusznicze dowództwa z okresu drugiej wojny światowej składały się jednak tylko z żołnierzy kilku narodowości. Ich wielonarodowość nie osiągała więc skali właściwej dla współczesnych sił pokojowych. Dowództw sił pokojowych nie można także bezpośrednio porównać z dowództwami NATO. Kadencja oficerów w dowództwach sił pokojowych jest o wiele krótsza niż w regularnych strukturach Sojuszu, a wielonarodowy charakter otoczenia uzewnętrznia się o wiele ostrzej. Wielonarodowość w działaniach rządzi się własnymi prawami i niesie ze sobą doświadczenia, z którymi każdy uczestnik misji pokojowej musi się zetrzeć – niezależnie od zajmowanego stanowiska.

Doświadczenia operacji pokojowych wskazują, że dowodzenie siłami wielonarodowymi powinno opierać się na sprawdzonych, obowiązujących od dawna zasa-

---

[1] S. Miller, *Führung in der Multinationalität, „Europäische Sicherheit"* 2004, nr 7, s. 52.

dach, a więc jedności dowodzenia, jednoznaczności struktur i podległości. Praktyczny punkt odniesienia stanowić mogą cztery podstawowe pytania[1]:

- kto powinien dowodzić?
- jakimi siłami?
- przy wykorzystaniu jakich środków?
- w jakim celu?

Odpowiedzi na te pytania powinny zostać udzielone już w fazie planowania operacji pokojowej. Będą one też przedmiotem rozważań w dalszej części rozdziału.

Dla operacji pokojowych ostatnich lat typowy jest podział obszaru działania na odcinki narodowej odpowiedzialności. Ponieważ w zasadzie poniżej brygady rzadko tworzy się zgrupowania wielonarodowe, podejście takie prowadzi do podziału teatru w niezależne od siebie obszary działań, w których najczęściej obowiązują narodowe reguły dowodzenia, realizowanego przez dowódcę, który obok dowódcy sił na obszarze działania, podlega także narodowym ogniwom dowodzenia. Odpowiedzialność za ewentualne błędy i niedociągnięcia żołnierzy w ostatecznym rachunku ponosi państwo, które tych żołnierzy delegowało. Tak więc dowództwo sił na obszarze działań wprowadzając w życie swe decyzje, musi uwzględnić interesy narodowe państw wydzielających kontyngenty narodowe. Jeżeli to nie będzie miało miejsca, to może pojawić się zagrożenie postawienia podwładnemu zadań, których nie będzie mógł wykonać, nie chcąc działać wbrew narodowym ustaleniom wiążącym go z prawnego punktu widzenia. Jeżeli dowódca sił postawi jednak zadanie sprzeczne z narodowymi wytycznymi, to często dochodzi do naruszania jego autorytetu, gdyż będzie raczej musiał wycofać się z takiej decyzji.

Wielonarodowe dowodzenie można więc realizować jedynie w zgodzie z narodowymi interesami, co zapewnia podległym dowódcom w stosunku do dowódcy sił pokojowych o wiele mocniejszą pozycję, niż ma to miejsce w narodowych stosunkach podległości. Szczególnie wyraźnie daje się to zauważyć w razie konieczności użycia odwodów, którymi dowódca sił może dysponować, jeżeli wygeneruje je z podległych mu narodowych kontyngentów. Oddanie ich do dyspozycji dowódcy

---

[1] K. Allard, *Somalia Operations*..., s. 61.

sił następuje z reguły przy uwzględnieniu narodowych ograniczeń. Przykładowo w KFOR III funkcjonował katalog co najmniej dziewięciu różnych narodowych zastrzeżeń, które dowódca sił musiał uwzględnić. A w warunkach operacji pokojowej, to właśnie użycie odwodów, obok działań, podczas których pojawia się konieczność koordynowania poczynań w rejonach odpowiedzialności kontyngentów narodowych, jest najczęstszą dziedziną aktywności dowódcy sił wielonarodowych. Poszczególne kontyngenty nie są w stanie dokonać takich uzgodnień. Rola dowódcy nie polega przy tym na narzucaniu swej woli, lecz raczej na moderowaniu. Jak dalece uda mu się wcielić swe stanowisko, w znacznej zależy od jego siły przekonywania i osobowości. Co w warunkach środowiska wielonarodowego, w którym nie wiele można nakazywać, ma zupełnie inne znaczenie, niż w otoczeniu narodowym, w którym posłuszeństwo, przynajmniej na krótką metę, może zostać wymuszone.

Główny problem wielonarodowego dowodzenia – swoista konkurencja między narodowymi i ogólnymi punktami widzenia, daje się odczuć także w kierowaniu wielonarodowymi sztabami. Często przyjmuje się, że zróżnicowanie językowe, mentalnościowe i odmienne przygotowanie stanowią największe utrudnienia w kierowaniu takimi sztabami. Z pewnością problemy te nie ułatwiają pracy, nie mniej jednak tym, co rzeczywiście utrudnia, a wręcz hamuje normalny tok pracy sztabu, są narodowe interesy. Mogą być one tak zróżnicowane, że bezpośrednio przed odprawą decyzyjną przedstawiciele państw, którzy mają wydzielić wojska do działań, naradzają się, czy jednostka narodowa może w ogóle otrzymać takie zadanie[1].

Dowódca, szef sztabu i szefowie komórek organizacyjnych swoimi decyzjami nie powinni wprowadzać współpracowników w konflikt lojalności interesów narodowych i interesów ogólnych. Należałoby przy tym mieć świadomość ograniczonych środków urzeczywistniania (narzucania) swej decyzji. Planowane przedsięwzięcia powinny uzyskać wsparcie możliwie wielu koalicjantów. Jeżeli nie uda się tego osiągnąć, nawet najlepszy projekt może być skazany na niepowodzenie. Stawianie środowiska wielonarodowego przed podjętymi decyzjami, to - jak twierdzi

---

[1] S. Miller, *Führung in der Multinationalität*..., s. 53.

S. Miller – najczęściej prosta droga do niepowodzenia[1]. Jeżeli do niewłaściwego przygotowania dyplomatycznego dojdzie jeszcze przy tym brak taktu, może dojść do otwartej odmowy i dezaprobaty wobec przełożonego.

Dowódca realizujący swe zadania w środowisku wielonarodowym powinien wykazywać więcej taktu i wyrozumiałości, niż jest to konieczne w otoczeniu wyłącznie narodowym. Jest on o wiele wnikliwiej obserwowany przez podwładnych, niż ma to miejsce w sztabach narodowych. Tak więc oprócz typowych cech dobrego dowódcy, powinien wykazywać umiejętności dyplomatyczne, mieć siłę przekonywania i zrozumienie dla braków podwładnych.

Skuteczne działanie w środowisku wielonarodowym wymaga dobrej znajomości języka angielskiego – języka roboczego sztabów wielonarodowych. Dowódca powinien bez przygotowania i nie posiłkując się tekstem pisanym, w sposób jednoznaczny przedstawiać i omawiać wszelkie sprawy związane z obszarem jego działalności. Jeżeli z powodu niewystarczającej znajomości języka angielskiego nie będzie w stanie tego dokonać, mogą pojawić się dwa równie niekorzystne zjawiska. Po pierwsze główną rolę w jego sztabie mogą przejąć ci, którzy znają ten język doskonale i tym samym w sposób zamierzony lub nieświadomy oddziaływać zgodnie z interesami ich państw. Po drugie dowódca nie może w pełni przekazać swej woli współpracownikom. Nie jest to komfortowa sytuacja i niektórzy skłaniają się do wycofania, przez co dodatkowo tracą swą reputację. Znajomość języka, lub raczej niewystarczająca znajomość, nie może być przyczyną pozostawiania na uboczu. Oficer, który ma trudności komunikowania w języku angielskim, może mieć silną pozycję w swym narodowym otoczeniu i w związku z tym skutecznie wspierać zamiary przełożonego, lub równie skutecznie je torpedować[2].

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na inny aspekt sztabów wielonarodowych utrudniający ich sprawne funkcjonowanie. Jak wspomniano już wcześniej dyplomatyczne zabiegi przygotowujące decyzję znacznie wydłużają czas potrzebny na jej wypracowanie. Podobnie oddziaływuje na ten proces wielkość sztabu. Otóż sztaby wielonarodowe są najczęściej bardzo rozbudowane, gdyż każde państwo wydziela-

---

[1] Tamże, s. 53.
[2] Tamże, s. 54.

jące kontyngenty do składu sił pokojowych ma prawo do odpowiedniej reprezentacji w dowództwie tych sił. Może to prowadzić nie tylko do stosunkowo dużej liczby generałów w dowództwie, lecz także do większych komórek sztabu i dodatkowych struktur organizacyjnych tworzonych tylko po to, aby uzasadnić wysokie stanowiska. Sytuacja taka nie przyśpiesza pracy, a wręcz przeciwnie – utrudnia ją i spowalnia. Naturalne w takiej sytuacji dążenie do nieformalnych kręgów decyzyjnych nie stanowi dobrego rozwiązania, ponieważ decyzje nie będą miały szerokiego poparcia. Tak więc działając w środowisku wielonarodowym, należy z góry uwzględnić wydłużenie czasu niezbędnego na wypracowanie i podjęcie decyzji. Wielonarodowe siły pokojowe są koalicjami ad hoc, zróżnicowane zdolności wojsk tworzących takie siły koalicyjne wpływają zarówno na planowanie, jak i prowadzenie operacji pokojowych. Planiści muszą uwzględniać obniżone tempo, z jakim z natury rzeczy działają koalicyjne siły zbrojne[1].

Przedstawiając swe doświadczenia z Somalii, generał Montgomery stwierdził, że „... osiąganie konsensusu było decydującym elementem procesu opracowywania planów i przygotowywania rozkazów[2]. Specyficzne ustalenia regulujące udział każdego kontyngentu narodowego w operacji UNSOM II oraz zróżnicowane podejście do zasad działania oznaczało, że żadna akcja nie mogła być podjęta bez szerokiego porozumienia. Osiąganie konsensusu i budowanie na tej podstawie planów działania to skomplikowany proces, odmienny od tego, do którego przyzwyczajona jest zdecydowana większość personelu wojskowego, i to niezależnie od narodowości.

Jedną z wielu trudności związanych z wielonarodowością jest konieczność równorzędnego traktowania przedstawicieli różnych państw. Wspomniane wcześniej problemy komunikowania wewnątrz sztabu mogą być przyczyną ograniczania kontaktów do tych, którzy są sprawni językowo. Może to powodować wrażenie faworyzowania przedstawicieli tego czy innego państwa. Opinia taka może być szkodliwa i należy jej zdecydowanie przeciwdziałać, chociażby zlecając referowanie oficerom odpowiedzialnym za jednostkę organizacyjną sztabu, nawet jeżeli w jego zespole są sprawniejsi językowo przedstawiciele innych państw.

---

[1] K. Allard, *Somalia Operations*..., s. 32.
[2] Cytat. za tamże, s. 71.

Dowodzenie w wielonarodowym środowisku operacji pokojowych niesie z sobą wyzwania, które nie zawsze się pojawiają w środowisku sojuszniczym. Przykładem może być niezwyczajne położenie dowódcy w podlegającym mu sztabie. Nie tylko, że nie zna (w początkowym okresie) swoich współpracowników, to także oni nie znają się między sobą. Sceptyczny stosunek do umiejętności podwładnych nie zapewni dowódcy niezbędnej swobody i pewności działania. Kto dowodzi w środowisku wielonarodowym, musi umieć zaufać. Jest to konieczne, aby w sytuacji, w której nie zna się współpracowników, postępować zgodnie z ich propozycjami i podejmować decyzje, które mogą mieć bardzo poważne konsekwencje. Zaufanie nie jest tożsame z łatwowiernością. Oznacza jednak funkcjonowanie w przekonaniu, że inni też coś potrafią i posiadają poczucie odpowiedzialności. Zbyt ostrożni dowódcy w wielonarodowym otoczeniu obawiają się wyjścia poza narodowe gorsety, szukają doradców w wąskim gronie i w rezultacie mogą się bardziej zawieść niż przełożony opierający się na współpracownikach, których ma do dyspozycji[1].

Dowodzenie w środowisku wielonarodowym jest o wiele większym wyzwaniem niż każda inna zmiana stanowiska w normalnym toku służby. To zawsze konieczność działania z wieloma nowymi współpracownikami, tak więc dowódca nie może poprzestać na zdobytej dotychczas wiedzy. Narodowe przyzwyczajenia, stosowanie narodowych metod w dowodzeniu w środowisku wielonarodowym niekoniecznie oznacza, że postępujący tak dowódca nie osiągnie powodzenia, ale najczęściej oznacza to działania poniżej możliwości[2].

Przedstawione wyżej uwarunkowania dotyczą przede wszystkim wewnętrznych uwarunkowań dowództwa sił pokojowych. Te wewnętrzne trudności wskazują na potrzebę zapewnienia efektywnej łączności między poziomem strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Zróżnicowane siły koalicyjne oznaczają zdecydowanie różne możliwości komunikowania. Trudności te potęguje dodatkowo rozległość obszaru, na którym działają siły pokojowe. We wspomnianej już operacji w Somalii problem braku interoperacyjności zarysował się szczególnie wyraźnie między wojskami Stanów Zjednoczonych i kontyngentami innych państw. W pierwszej fazie

---

[1] S. Miller, *Führung in der Multinationalität*..., s. 55.
[2] Tamże, s. 55.

operacji, podczas której odpowiedzialność za prowadzenie operacji ponosili Amerykanie, problem ten był minimalizowany poprzez wydzielenie na stałe do każdego kontyngentu oficerów łącznikowych ze sprzętem łączności satelitarnej. W kolejnej fazie operacji – UNSOM II, gdy USA nie były już odpowiedzialne za jej prowadzenie, praktyki te zostały zaniechane. Podział obszaru operacji na taktyczne rejony odpowiedzialności, których dowódcy odpowiadali za utrzymanie łączności z siłami znajdującymi się pod ich kontrolą operacyjną, powodował że system ten funkcjonował sprawnie tak długo, jak długo siły znajdowały się na swoim obszarze odpowiedzialności. Po przekroczeniu granic kontrolowanego rejonu system ten przestawał funkcjonować[1]

Podsumowując rozważania niniejszego rozdziału, należy podkreślić istotną rolę pomocy w stabilizacji życia wewnętrznego w rejonie kryzysowym. Przedsięwzięcia odbudowy po konflikcie (Post-conflict reconstruction) powinny zostać uwzględnione już w fazie planowania operacji pokojowej i realizowane równolegle z działaniami typowo wojskowymi. Znaczącą rolę w tym obszarze spełnia szeroko rozumiana współpraca cywilno-wojskowa ukierunkowana na odbudowę stosunków społecznych i infrastruktury kraju. Należałoby przy tym pamiętać, że stworzenie warunków bezpiecznego funkcjonowania społeczeństwa jest warunkiem koniecznego powrotu do normalności, a obecność sił pokojowych i pomoc strukturom cywilnym w przechodzeniu społeczeństwa od stanu wojny do stanu trwałego pokoju jest decydująca, niemniej jednak powinna się kończyć wraz z gotowością struktur cywilnych do skutecznego kontynuowania tego procesu.. W odniesieniu do dowodzenia w środowisku wielonarodowym, można określić kilka podstawowych uwarunkowań decydujących o jego sprawności. Zaliczyć do nich można znajomość języka, a przede wszystkim wspólny aparat pojęciowy, a więc język wojskowy z jego zawiłościami i subtelnościami umożliwiający właściwą (dla wszystkich taką samą) interpretację pojęć. Istotne znaczenie ma także znajomość zasad funkcjonowania i sposobów prowadzenia działań przez wojska koalicyjne. Wskazane byłyby podobne procedury podejmowania i obrazowania decyzji oraz zbliżone struktury or-

---

[1] K. Allard, *Somalia Operations...*, s.80.

ganizacyjne wojsk i sztabów. Ważną rolę odgrywa także kompatybilność sprzętu, zwłaszcza łączności i zautomatyzowanych systemów dowodzenia. Pewne niedostatki w tej dziedzinie zrównoważyć może wymiana oficerów bądź grup łącznikowych z odpowiednim sprzętem. Należałoby ponadto dążyć do tego, aby przedstawiciele poszczególnych państw delegowani do dowództwa sił pokojowych posiadali odpowiednie kompetencje, uprawnienia do podejmowania decyzji bez potrzeby ciągłych, długotrwałych konsultacji z narodowymi przełożonymi. Dowództwo sił pokojowych na obszarze działań nie powinno być wyłącznie forum dyskusyjnym, lecz przede wszystkim sprawnie działającym organem dowodzenia. Niemniej jednak w dowodzeniu siłami koalicyjnymi, a takimi są przecież wielonarodowe siły pokojowe, zawsze należy uwzględnić istnienie dwóch równoległych linii podległości – narodowej i operacyjnej na obszarze działania. Ma to szczególne znaczenie w operacjach prowadzonych z użyciem broni.

ZAKOŃCZENIE

Dokonane w trakcie badań analizy potwierdziły hipotezę iż wiedza dotycząca współczesnych operacji pokojowych wymaga znacznych uzupełnień i uporządkowania. Teoria sztuki wojennej, traktująca dotychczas głównie o użyciu sił zbrojnych w czasie wojny powinna zostać wzbogacona w treści dotyczące użycia tychże sił we współdziałaniu z komponentami pozamilitarnymi także w czasie pokoju i kryzysu. Potrzeba taka wynika zarówno z nowego spektrum zagrożeń bezpieczeństwa jak i z nowej strategii zapobiegania tym zagrożeniom, stosowanej przez organizacje międzynarodowe i państwa.

Operacje pokojowe, jako podstawowy sposób reagowania społeczności międzynarodowej na zjawiska kryzysowe, mają już swoją wieloletnią historię. Jednakże w poprzednich latach były one organizowane i prowadzone wyłącznie na podstawie mandatu ONZ i w zdecydowanie innej rzeczywistości polityczno-militarnej. Cele tych operacji zwykle były ograniczone do obserwacji i mediacji a ich formy nie obejmowały działań zmierzających do wymuszenia pokoju przy użyciu siły. W operacjach tych nie były angażowane istniejące sojusze wojskowe a jedynie niewielkie kontyngenty wojskowe wybranych państw. Aktywną rolę w takich operacjach (misjach) odgrywała Polska.

Można zatem uznać, że w drugiej połowie XX wieku operacje (misje) pokojowe organizowane przez ONZ miały zwykle wymiar lokalny i raczej w niewielkim stopniu decydowały o stanie bezpieczeństwa regionalnego i światowego. O stopniu bezpieczeństwa w tym wymiarze decydował wówczas istniejący dwubiegunowy układ sił i strefy wpływów z tym związane.

W nowej rzeczywistości, po zniknięciu dwubiegunowego podziału świata, zdecydowanie większą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa i utrzymaniu pokoju w świecie odgrywają organizacje międzynarodowe, które są rzeczywistymi wyrazicielami opinii społeczności międzynarodowej. Należy do nich zaliczyć nie tylko ONZ

ale także organizacje regionalne, np. OBWE i Unię Europejską. Szczególną rolę w tym układzie spełnia aktualnie Sojusz Północnoatlantycki, który dysponuje strukturami wojskowymi zdolnymi do reagowania w sytuacjach kryzysowych, także poza własnym terytorium. Analiza jego nowej strategii jak również praktycznych działań prowadzonych w ostatnich latach wskazuje, iż operacje pokojowe organizowane w zgodnej współpracy wymienianych wyżej organizacji mogą być skutecznym instrumentem utrzymania pokoju. Pozytywną i ważną rolę spełnia w tym realizowany przez Sojusz „Program partnerstwa dla pokoju". Program ten zachowuje wiodącą rolę Sojuszu w procesie reagowania w sytuacjach kryzysowych a jednocześnie umożliwia udział w tym procesie innym państwom, co w opinii międzynarodowej zwiększa poparcie dla podjętych działań.

Niezależnie od tego, aktywne włączenie się Sojuszu Północnoatlantyckiego w system bezpieczeństwa światowego i ścisłe współdziałanie w tym względzie z innymi organizacjami międzynarodowymi (zwłaszcza z ONZ) pozwala znacznie rozszerzyć spektrum możliwych operacji wielonarodowych organizowanych w sytuacji zagrożeń bezpieczeństwa i pokoju. W tych warunkach możliwe jest organizowanie operacji wymagających zaangażowania większego potencjału wojskowego, zmierzających do wymuszenia lub przywracania pokoju w rejonach konfliktów bądź w sytuacjach poważnych zagrożeń bezpieczeństwa innych państw (narodów, grup społecznych). Przykłady takich operacji można było obserwować w byłej Jugosławii, Afganistanie i Zatoce Perskiej.

Nowe podejście do problemu bezpieczeństwa światowego i regionalnego stawia olbrzymie i odmienne wyzwania przed siłami zbrojnymi. Wymaga od nich wysokiej mobilności, zdolności do prowadzenia różnorodnych działań, w różnych warunkach klimatycznych i geograficznych, często daleko od własnego terytorium a także umiejętności współpracy ze społecznością w obszarze działań, często negatywnie nastawioną do sił międzynarodowych.

Prowadzone w trakcie badań analizy dowodzą również, że rodzaj i charakter przyszłych operacji pokojowych będzie uzależniony głównie od skali i rozwoju zagrożeń powodujących sytuacje kryzysowe oraz woli i zgodności reagowania społeczności międzynarodowej (organizacji międzynarodowych) na te zagrożenia.

Można uznać, że światowy terroryzm (podstawowe współczesne zagrożenie dla wielu państw) będzie jednoczył te państwa i zmuszał do poszukiwania ponadnarodowego systemu bezpieczeństwa, w którym operacje wielonarodowe będą spełniały ważną rolę. Jednocześnie będą poszukiwane nowe rozwiązania w zakresie składu i struktur zgrupowań wielonarodowych, zasad ich tworzenia oraz dowodzenia nimi w tych operacjach. Będzie się to wiązało z potrzebą ujednolicenia procedur dowodzenia oraz sposobów przygotowania kontyngentów kierowanych w skład zgrupowań wielonarodowych. Zawarte w opracowaniu treści mogą być zatem przydatne w procesie przygotowania SZ RP do tych nowych wyzwań.

BIBLIOGRAFIA

1. Allgemeiner Umdruck 1/100. *Handbuch für Auslandseinsätze im Frieden*, März 2001.
2. Allard K., *Somalia Operations: Lessons Learned*, UDU Press, Washington 1995.
3. Boutros Boutros – Ghali, *Program dla Pokoju* („An Agenda for Peace"), PISM, Warszawa 1995.
4. Cziomer E., Zyblikiewicz L., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2001.
5. Dawidczyk A., *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.
6. *Działania połączone. Część VIII. Zarys teorii użycia polskich sił zbrojnych w działaniach połączonych*, AON, Warszawa 200.
7. *FM 100 – 23 Peace Operations*, Headquarters Departament of the Army, December 1994.
8. Gągor F.,Paszowski K., *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Toruń 1999.
9. *HDV 100/100 – regulamin wojsk lądowych Bundeswehry („Dowodzenie wojskami").*
10. Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999.
11. Jóźwiak, Cz. Marcinkowski, *Wybrane problemy współczesnych operacji pokojowych*, AON Warszawa 2002.
12. Kaczmarek W. (red. nauk.), *Operacje wsparcia pokoju w teorii współczesnej sztuki operacyjnej*, Warszawa 2002.
13. Karczmarek J., *NATO – Europa – Polska*. Wyd. atla 2, Wrocław 2000.
14. *Karta Narodów Zjednoczonych*, ASG, Warszawa 1968, Rozdział I „Cele i zasady".
15. Kriendler J., *NATO's Changing Role – Opportunities and Constraints for Peacekeeping*, *„NATO Review"* June 1993.
16. Maase A., *Militärischer Führungsprozess und zivil – militärische Zusammenarbeit bei Friedensmissionen, „Österreichische Militärische Zeitschrift"* 2005, nr 2.
17. Malendowski B., *Główne wyzwania i zagrożenia w stosunkach międzynarodowych: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość [w:] Stosunki międzynarodowe*, Wrocław 2000.
18. Marcinkowski Cz., Królikowski H., *Nowe problemy operacji pokojowych*, „Myśl Wojskowa" 2005.
19. Marcinkowski Cz., *Mechanizmy rozwiązywania konfliktów i misje pokojowe KBWE/OBWE*, „Zeszyty Naukowe AON".
20. Materiały z konferencji *„Iracka Wolność"*, AON, Warszawa 2003.
21. *MC 389/1 MC Policy on NATO's Combined Joint Task Force (CJTF) Capability, p. 19.*
22. Mękarska B., *Polityka Unii Europejskiej w zapobieganiu konfliktom zbrojnym i sytuacjom kryzysowym* [w:] D.S. Kozerawski (red.), *Udział jednostek Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973-2002. Wybrane problemy*, AON Warszawa 2004.

23. Miller S., *Führung in der Multinationalität, „Europäische Sicherheit"*2004, nr 7.

24. Millotat Ch., *Neue Wege bei Planung und Durchführung von militärischen Einsätzen bei Fredensmissionen, „Europäische Sicherheit"* 2004, nr 10. s. 9.

25. Muntington S.,*Zderzenie cywilizacji*, wyd. polskie, Warszawa 1998.

26. *NACC-AHG (TSG)-N(94)18 v. 04.05.1994).*

27. *NATO: Doctrine on Peacekeeping Suport*, 1994.

28. Nèmec P., Urbánek K.; *Operace v příštích letech*, VA Brno 2001

29. Nieke D., *25 lat udziału polskich kontyngentów wojskowych w operacjach pokojowych*, Praca dyplomowa, AON, Warszawa 2000.

30. Osmańczyk J., *Encyklopedia spraw międzynarodowych*, PWN, Warszawa 1974.

31. Praca zbiorowa, *System reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2003.

32. Praca zbiorowa, *Przygotowanie, przemieszczenie i organizacja zgrupowań sojuszniczych w przypadku kryzysów i zagrożenia wojennego,* AON, Warszawa 2004.

33. Pszenny W., *Problemy udziału RP w sojuszniczych operacjach wspierania pokoju w świetle ustaleń doktrynalnych naczelnych dowódców NATO,* Praca studyjna, AON, Warszawa 2000.

34. Randall Jr., *A Revolution In Power Projection. Ready, Set, Go!* "Military Reviev" January – February 2000.

35. *Regulamin działań taktycznych wojsk zmechanizowanych i pancernych. Batalion - kompania*, DWLąd, Warszawa 2000.

36. *Regulamin działań wojsk lądowych,* Rozdział 20 „Działania na rzecz wsparcia pokoju", Warszawa 1999.

37. Rokicki E., *Organizacja Narodów Zjednoczonych w systemie światowego bezpieczeństwa,* AON, Warszawa 1994.

38. Schwarzkopf N., Pstre P., *Nie trzeba bohatera*, Warszawa 1993.

39. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.

40. Swedish Joint Military Doctrine,*„Peace Suport Operations"*, Sztokholm 1997.

41. *The Alliance's Strategie Koncept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council* [w:] *NATO Handbook Documentation 1999.*

42. *The Bundesweht Operations Command*, Führungsakademie dor Bundeswehr, Hamburg 2004.

43. Tomaszewski A., *Podstawowe uwarunkowania organizacji i prowadzenia operacji połączonych, AON, Warszawa 2003.*

44. Traktat Północnoatlantycki, Waszyngton 1949.

45. Vorhofer P., *Civil-Military Cooperation. Zur Evolution einer neuen Aafgabe in der Krisenbewältiung, „Österreichische Militärische Zeitschrift"* 2003, nr 6.

46. Lewis W. H., Marks E., *Searching for Partners: Regional Organisations and Peace Operations*, NDU Washington 1998.

47. Weiberger C., Schweizer P.,*Następna wojna*, USA 1998.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Akademii Obrony Narodowej
Nr ewid. 58498
II